

**EESTI
RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU
AASTARAAMAT
1995**

ASUKORD - CONTENTS

Saateteke
Preface

5
6
E 30

TEADUSLIKUD KIRJARAAMATUKOGUD

Konrad Kikas Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

7

KHM raamat

12.12.1994

KHM raamat

19.01.1995

7
9
10

AKTUAALSEL TEEMAL

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU

Jan Jari

Sire Nõbe

Anni-Maria Kõiv

Taru Põltsa

AASTARAAMAT

7

1995

42
51
58
75

ARVUSTUS - ARVAMUS

Marie Aasmäe

Vilja Tamm

80
90

AJALOOLIST

Ivi Tõrre

TAHTPÄEVI

Heino Rään

Ingrid Loone

Linda Kõivik

Maarja

Aime Naam

Tallinna Tehnikaülikooli kirjastus

Tallinn 1996

99
101
105

02
E 20

Toimetuse juhend: Anne Ainz, Linda Kask, Konrad Kikas,
Gerda Koidla, Helje Riives (koostaja ja üldtoimetaja),
Inna Saaret (keeletoimetaja)

Tõlked toimetanud Marika Liivamägi

Kaane kujundanud Maie Ruljand

ISSN 1406-0876

ISBN 9985-9093-0-5

©Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing 1996

SISUKORD * CONTENTS

Saateks	5
Preface	6

TEADUSLIKUD KESKRAAMATUKOGUD

<i>Konrad Kikas</i>	Teaduslikud keskraamatukogud mujal ja meil	7
	Eesti teaduslikud keskraamatukogud (TKR) täna	23
	1995. aasta statistikat	36
<i>KHM määrus</i>		
<i>12.12.1994</i>	Teadusliku keskraamatukogu tegevuse põhimõtted	39
<i>KHM määrus</i>	Teaduslike keskraamatukogude ja nende	
<i>19.01.1995</i>	ainevaldkondade loetelu	40

AKTUAALSEL TEEMAL

<i>Jüri Järs</i>	Tiigrihüpe ja raamatukogude automatiseerimine A. D. MCMXCV	42
<i>Sirje Nülbe</i>	Tesauruse mitu palet	51
<i>Arda-Maria Kirsell</i>	UDK eestikeelse väljaande saamisloost	68
<i>Tüü Pihlakas</i>	Maaraamatukogud täna	76

ARVUSTUSI. ARVAMUSI

<i>Marje Aasmets</i>	Raamatukogunduslikke jadaväljaandeid aastail 1990-1995	80
<i>Villu Tamul</i>	Arvo Tering - mitmekordne laureaat	90

AJALOOLIST

<i>Ivi Tingre</i>	Eesti raamatukogud ja nõukogude raamatukogu- poliitika	93
-------------------	---	----

TÄHTPÄEVI

<i>Heino Räim</i>	Helene Kulpa - vaatame koos tagasi	101
<i>Ingrid Loosme,</i> <i>Linda Kivistik,</i> <i>Maare Kümnik,</i> <i>Aime Naanuri</i>	Mõttekilde Kaja Noodlast kui õpetajast	105

Mare Rand Armastusest ja lugupidamisest kirjasõna vastu:
Ingrid Loosme juubeliks 108

KROONIKA

koostajad:

Reet Olevsoo ERÜ 1995. aastal 111

Helje Rüives Kes on kes ERÜs ja Eesti raamatu-
kogunduses 1995 119

SUMMARIES

Konrad Kikas Central Research Libraries Here and Abroad 146

Estonian Central Research Libraries Today 147

Jüri Järs "Tiger's Jump" and Library Automation
A. D. MCMXCV 148

Sirje Nilbe Some Aspects of Thesauri 149

Arda-Maria Kirsela
Creating the Estonian Version of the UDC 150

Tiiu Pihlakas Rural Libraries Today 150

Marje Aasmets Professional Serials in 1990-1995 151

Villu Tamul Arvo Tering - Multiple Prizeman 152

Ivi Tingre Estonian Libraries and Soviet Library Policy 152

Heino Rääim Helene Kulpa: a Retrospect 153

Ingrid Loosme,

Linda Kivistik,

Maare Kümnik,

Aime Naanuri Reminiscences about Kaja Noodla as a Teacher 153

Mare Rand Of Love and Respect for the Written Word:
On the Jubilee of Ingrid Loosme 154

Helje Rüives Who's Who in ELA and in Estonian Librarian-
(*compiler*) ship in 1995 155

*Autorid * Authors* 156

*Lühendeid * Abbreviations* 158

Saateks

Käesolev raamatukogude koostöö mõttest kantud aastaraamat pakub lugemist ning kaasa- ja edasimõtlemist, kuidas järgis Eesti raamatukogundus möödunud aastakümnetel Moskva juhtnööre (ajaloorubriigis) ja kuidas oleme end teostamas tänapäeval igas suhtes muutunud tingimustes (ülejäanud rubriigid). Kas jaotame raamatukoguresse ja tööülesandeid optimaalsete tulemuste nimel, ühiseid eesmärke silmas pidades? Kas ja kuidas teeme koostööd ja milles see seisneb? Kus on tegemist olemusvõitlusega, kus aga vaigse äraelamisega paremate aegade ootuses?

Huvitume, kuidas elavad meie **teaduslikud keskraamatukogud**, kelle peaksid olema võim ja vahendid raamatukogunduse üleriiklikuks edendamiseks. Küsime, kuidas näevad olukorda nende raamatukogude juhid. Pakume lisateavet teiste maade kogemusest.

Raamatukogutöö valdkondadest on esindatud järgmised teemad: automatiseerimine, teaurus, eestikeelsed UDK tabelid, maaraamatukogude olukord. Arvustuste ja arvamuste osas on vaatluse all meie erialased jadaväljaanded ja A. Teringu ajaloolased süvauuringud.

Kuidas on 1995. aastal tegutsenud **ERÜ** kui meie kõigi aktiivsust ja ühistegevust toetav ja edendav organisatsioon, loeme kroonikast.

Tähtpäevade jaotises ja "Kes on kes"-osas teeme juttu **meist endist**, raamatukoguhoidjaist: tutvustame 1995. aasta teenekaid juubilare, **ERÜ** auliikmeid ja 1995. a jooksul muud tunnustust leidnud kolleege, samuti neid, kellel oli käsil mingi oma raamatukogust välja ulatuv (lisa)töö, olgu siis üksinda või kolleege juhtides.

Head lugemist, edasimõtlemist ja kõige vajaliku elluviimist!

Helje Riives
Tallinn,
juuni 1996

Preface

The present yearbook, which discusses the problems of cooperation among libraries, offers materials for reading and further reflection about how Estonian librarianship followed the directions received from Moscow during the previous decades (the history column), and how we are coping with the problems in the present conditions, which have been changing in every sense (all other columns). Are the library resources and tasks being divided optimally to get the best results and bearing in mind common goals? Do we cooperate, how do we cooperate and what is the essence of our cooperation? Where are we faced with the struggle for existence, and where are we simply staying put, waiting for better times to come?

We are interested in the life of our **central academic libraries**, which should have the power and means to develop the librarianship in the whole republic. We ask the leaders of our libraries how they are envisioning the present situation. We also explain the experience of the libraries abroad.

We discuss the following **fields of librarianship**: automation, thesaurus, the UDC tables in Estonian, the problems of rural libraries. In the column of reviews and opinions we discuss professional periodicals and historical research carried out by A. Tering.

The news column gives information about the work of the **Estonian Librarians' Association** (ELA, *ERÜ*), the organization to support and further our activity and cooperation, in 1995.

The chapter discussing festivities and Who's Who part of the yearbook tell us **about ourselves, the librarians**: we introduce the acknowledged jubilarians of 1995, the honorary members of the ELA and colleagues who have received all kinds of honours in 1995, also those, who were, either alone, or leading the others, in the middle of a bigger (additional) work of a larger scope than only their home library.

Have a good time with our yearbook, try to reflect upon the materials given here and carry out all good and necessary ideas!

Helje Riives
Tallinn
June, 1996

TEADUSLIKUD KESKRAAMATUKOGUD

Konrad Kikas

TEADUSLIKUD KESKRAAMATUKOGUD MUJAL JA MEIL

Raamatukogude koopereerumise näiteid on juba ammu ajast. 13. sajandi esimesel poolel koostati Inglismaa ja Šotimaa 138 kloostriraamatukogu koondkataloog *Registrum Librorum Angliae*. Teada on Lundi, Åbo ja Greifswaldi ülikooli raamatuvahetuse kokkulepe aastast 1740, Weimari ja Genua raamatukogu koondkataloogi projekt, Wolfenbütteli ja Göttingeni raamatukogu komplekteerimise koordineerimise ettepanek, ambitsiosne katse koostada *Bibliographie générale* Prantsuse revolutsiooni ajal konfiskeeritud ja depoodesse kogutud miljonite raamatute baasil ning teisedki ettevõtmised raamatukogude tegevuse kooskõlastamiseks.

Siiski olid raamatukogude varasemad ühissetvõtmised vaid üksikjuhtumid. Alles 19. sajandi keskpaigast, kui sai selgeks, et kõige suuremadki rahvusraamatukogud ei suuda oma kogusid ammendavalt komplekteerida, hakkasid ühistegevuse ideed edenema.

1853. aastal kavandas Smithsoni Instituudi raamatukoguhoidja Charles Coffin Jewett USA kõigi raamatukogude koondkataloogi loomise. Kava jäi teostamata, sest puudusid adekvaatne tehnoloogia, finantstoetus ja projekti toetav organisatsioon. Esimene rahvuslik koondkataloog USAs oli Henry C. Boltoni *A Catalogue of Scientific and Technical Periodicals*, mis ilmus 1885. aastal. Kongressi Raamatukogu algatas 1901. aastal kooperaatiivse kataloogimise ja hakkas looma rahvuslikku koondkataloogi, kogudes kataloogikaarte teistest raamatukogudest.

1869. aastal tegi Tübingeni Ülikooli riigiõiguse õppejõud Robert von Mohl ettepaneku jagada kogude komplekteerimise ülesanded Saksamaa ülikooliraamatukogude vahel. Von Mohli komplekteerimise erivaldkondade (*Sondersammelgebiete*) ideed hakati ellu rakendama 1909. aastast preisi raamatukogundusreformiga.

20. sajandi algul olid koopereerumise põhivormideks raamatukogudevaheline laenusus, koondkataloogide koostamine ja raamatuvahetus. 30.-40. aastail lisandus neile kooperaatiivne komplekteerimine. Kuni 60.

aastate lõpuni oli koopereerumise eesmärk laiendada muretsetavate väljaannete ringi, raamatukogudevahelise laenutuse abil rahuldada paremini kirjandusnõudlust ja hoida kokku vahendeid.

70. aastatel algas uus etapp: ressursside koopereerimine (*resource sharing*). Esialgu arenenud riikide, hiljem ka arengumaade raamatukogud asusid kommertslikumale teele. Ressursside koopereerimise aluseks on idee kõikide koostöös osalevate raamatukogude lugejaskonna ühtsusest. Raamatukogud ei lähtu mitte üksnes "oma", vaid kõikide osavõtivate raamatukogude lugejaist. Ressursside ühiskasutuse eesmärk on saada positiivne võrguefekt a) raamatukogu kasutajale ligipääsuga suuremale arvule teavikutele või teenustele ja/või b) raamatukogu eelarvele, jätkates teenindamist väiksemate kulutustega, laiendades teenindamist seniste kulutustega või võimaldades palju rohkem teenuseid (teenindamist) väiksemate kulutustega kui sel juhul, kui seda võetakse ette individuaalselt.

Teavikute arvu kasv ja pidev hinnatõus tõukasid raamatukogusid koopereerumisele. Teisalt soodustasid koopereerumist infotehnoloogia rakendamise järjest laienevad võimalused.

Ressursside koopereerimise programmid, mis nüüdseks on käivitunud juba paljudes riikides, sisaldavad lisaks komplekteerimisele, koondkataloogide koostamisele ja tavapärasele raamatukogudevahelisele laenutusele ka kogude arendamist ja ühishoidu, raalkataloogide koostamist ja neile onlain-ligipääsu tagamist, kogude säilitamist, mikrofilmimist ja digitaliseerimist, raamatukogudevahelise laenutuse moderniseerimist, infotehnoloogia ressursside koopereerimist jm.

Raamatukogude koopereerumisel on tööjaotuse aluseks kogud. Olulised on olemasolevad kogud, nende jooksva täiendamise vajadused ja võimalused ning lõppeesmärk on mõistagi kogude laialdane kättesaadavus. Järgnevalt vaatleme Saksamaa, Hollandi ja Soome teaduslike keskraamatukogude kujunemist ja nende tööjaotust kogude komplekteerimisel.

SAKSAMAA

Saksamaa Liitvabariigis on teadusraamatukogude kooperatiivsel komplekteerimisel pikaajaline kogemus. On seatud eesmärk, et teaduslikuks uurimistööks relevantne väliskirjandus oleks kodumaal kättesaadav vähemalt ühes eksemplaris. Selline kooskõlastatud komplekteerimine põ-

hineb 1949. aastast Saksa Teadusliku Uurimistöö Ühingu* poolt rahaliselt toetatud regioonidevahelisel kirjandusega varustamise süsteemil**. Tookord koostatud skeemis, mis põhimõtteliselt ka praegu kehtib, on 31 teadusala, mis on omakorda jaotatud 38 raamatukogu vahel 113 vastutus- alaks***. Need regioonidevahelised "vastutusalararaamatukogud"**** võib jaotada 3 rühma:

A. Saksa Teadusliku Uurimistöö Ühingu initsiatiivil asutatud 4 erialakeskraamatukogu, mille ainuülesanne on hoolitseda oma vastutus- alade kirjandusega varustamise eest üle kogu riigi. Need raamatukogud on:

- Tehnikainformatsiooni Raamatukogu Hannoveris (asutatud 1959), vastu- tusalad: keemia, füüsika, rakendusmatemaatika, geodeesia, süsteemiteooria ja -tehnika, küberneetika, inseneriteadused, arhitektuur ja linnaehitus;
- Põllumajanduse Keskraamatukogu Bonnis (1962), vastutusosalad: põllu- majandus, aiandus;
- Majandusteaduse Keskraamatukogu Kielis (1966), vastutusosalad: rahva- majandus ja maailmamajandus;
- Meditsiinikeskraamatukogu Kölnis (1969), vastutusala: meditsiin.

B. 18 universaalraamatukogu***** (riigi-, liidumaa-, ülikooli-), mis oma regionaalsete või ülikoolisestest ülesannete kõrval hoolitsevad kirjan- duse hankimise eest ühel või mitmel vastutusosalal. Universaalraamatukogude vastutusosalad hõlmavad kõiki humanitaar- ja sotsiaalteadusi ning üksikuid loodus- ja rakendusteaduste valdkondi, nagu bioloogia, geoloogia, geo- graafia, veterinaaria, metsandus jmt. Humanitaar- ja sotsiaalteadustes on vastutusosalad jagatud väga kitsasteks valdkondadeks, nagu: saksa keel ja kirjandus, prantsuse keel ja kirjandus, klassikaline arheoloogia, egüpto- loogia jt. Vastutusosalad võeti preisi universaalraamatukogudes esmakord- selt kasutusele 1909. aastal (siis oli neid viis) ja neile lisandus kahe maa- ilmasõja vahel veel kuus vastutusala mittepriisi raamatukogudes.

* Deutsche Forschungsgemeinschaft.

** System der überregionalen Literaturversorgung.

*** Saksakeelse termini *Sammelschwerpunkt* vastena kasutame siin terminit "vastutusala".

**** Sammelschwerpunktbibliotheken.

***** Nende universaalraamatukogude üldnimetus on *Sondersammelgebiets- bibliotheken (SSG-Bibliotheken)*, mida saksa erialakirjanduses sagedasti kasutatakse, kuid siin tõlkima ei tahaks hakata. Olgu need siis SSG-raamatukogud.

C. 16 spetsiaalraamatukogu üksikute kitsaste erialade jaoks, mis erialakeskraamatukogudes ja universaalraamatukogudes pole kirjandusega piisavalt kaetud. Näiteks võib tuua Saksa Hüdrograafia Instituudi Raamatukogu Hamburgis (vastutusala: merekaardid) ning Saksa Ilmateenistuse Keskraamatukogu Offenbachis (vastutusala: meteoroloogia).

Nelja erialakeskraamatukogusse tuleb jooksvalt üle 50 000 saksa ja välismaa ajakirja, sama palju ajakirju saavad ka SSG-raamatukogud. Ainuüksi SSG-raamatukogudesse saabub aastas üle 100 000 köite välismaa monograafiaid ja ligikaudu 100 000 üksust mikroforme. Kõik vastutusalariaamatukogud muretsevad omal alal ka halli kirjandust. Nad hoolitsevad oma kogude kättesaadavaks tegemise eest ja teevad infotööd oma vastustusosalal. Vastutusosalade kirjandus on RVLi teel Saksamaal kõigi huvitatute käsutuses.

Erialakeskraamatukogusid finantseerivad ühiselt riik ja liidumaa. Hannoveri ja Kölni puhul jaguneb rahastamine riigi ja liidumaa vahel protsentides 30 ja 70, Kieli puhul 50 ja 50. Bonni puhul kaetakse kaks osa kirjanduse soetamise kuludest Saksa Teadusliku Uurimistöö Ühingu kaudu, üks osa liidumaa poolt.

Universaal- ja spetsiaalraamatukogud, mis regioonidevahelises kirjandusega varustamise süsteemis osalevad, hangivad Saksamaal ilmunud kirjanduse ja välismaise standardkirjanduse oma vahendeist. Välismaise tippkirjanduse ostuks vajalikud kulud katab riik Saksa Teadusliku Uurimistöö Ühingu kaudu. Väliskirjanduse ostuks tehtud kulutuste üldsummast katavad need raamatukogud oma arvelt u 25%.

Olenemata regioonidevahelise kirjandusega varustatuse olemasolust on kõigil teadusraamatukogudel vaja hankida teaduskirjandust igapäevavajadusteks. Saksamaa raamatukogud ei saa lähematel aastatel loota oma eelarve suurenemisele, küll aga kasvavad trükiste hinnad. Eriti suur on ajakirjade hinnatõus, u 10% aastas. Kui kohapealsest kirjandusnõud-

vahelise RVLi koormust. Ajakirjad jagati 18 ainevaldkonda, mille täielikuma komplekteerimise eest jaotati vastutus 7 ülikooliraamatukogu vahel. Ka mitme teise liidumaa teadusraamatukogud on asunud regionaalsele komplekteerimise koordineerimisele (Saksimaa ja Baden-Württemberg 1993. a, Hessen ja Baier 1994. a).

HOLLAND

Hollandis ei ole väga suuri raamatukogusid, küll aga on palju hästi töötavaid keskmise suurusega teadusraamatukogusid. Raamatukogud asuvad üksteisele suhteliselt lähedal. Seega on Hollandis head eeldused raamatukogude kooperasiioniks ning tegutsemiseks raamatukoguvõrguna.

Hollandis tegutseb mitu raamatukogude konsortsiumi. Üks esimesi ulatuslikumaid ettevõtmisi oli ülikooliraamatukogude ja Kuningliku Raamatukogu ühenduse *Pica* asutamine 1969. aastal. *Pica* asus ette valmistama arvuteil baseeruvat teadusraamatukogude kooperatiivset kataloogimist. Projekti hakati realiseerima 1975. aastal ja 1985. aastaks oli *Pica*-süsteemis juba 12,5 miljonit kataloogikirjet ning süsteemiga oli ühendatud 50 organisatsiooni ja 380 terminali. 1985. aastal kataloogiti *Pica*-süsteemi abil 750 000 teavikut ja tehti 2,5 miljonit otsingut. Oluline on see, et *Pica* võimaldab kiiresti võrrelda andmeid igasuguste komplekteerimise koordineerimise küsimuste puhul.

1974. aastal valmis Hollandis teadusraamatukogude kooperatiivse komplekteerimise plaan, siiski pole seni täiesti rahuldava tulemuseni jõutud. 1978. aastast hakkasid ministriumid rahaliselt toetama nelja kindlaksmääratud vastutusalariaamatukogu*:

- Kuninglik Raamatukogu Haagis (asutatud 1798), vastutusala: humanitaar- ja sotsiaalteadused;
- Delfti Tehnikaülikooli Raamatukogu (1842), vastutusala: tehnika;
- Hollandi Kuningliku Kunstide ja Teaduste Akadeemia Raamatukogu (1808), vastutusala: meditsiin, bioloogiateadused;
- Wageningeni Põllumajandusülikooli Raamatukogu (1873), vastutusala: põllumajandus.

* Hollandlased kasutavad terminit *zwaartepuntbibliotheek*.

Siiani on nimetatud nelja raamatukogu lisafinantseerimist kasutatud rohkem raamatukogudevahelise laenutuse jaoks kui spetsiaalsete, Hollandis ainukordsete kogude moodustamiseks. Kuigi lisarahadest on täiendatud ka spetsiaalkogusid, on see tänaseks ressurside vähenemise tõttu ohustatud. Nende nelja vastutusalaraamatukogu tegevust koordineeris algul konsortsium *SALINFO*, 1991. aastast tegeleb sellega nimetatu järglane - konsortsium *JUPITER*.

Teadusraamatukogude komplekteerimise olukorda uurinud Hollandi Kunstide ja Teaduste Akadeemia komisjon järeldas 1994. a algul oma töö kokkuvõttes, et detsentraliseeritud raamatukogusüsteemis funktsioneerib koordineeritud komplekteerimine vaid siis, kui seda keskselt juhitakse ja finantseeritakse. Vaid null-lahendusega, st ilma täiendavate vahenditeta ei ole väliskirjanduse piisav komplekteerimine mõeldav. Komisjon uuris hoolikalt teadusraamatukogude komplekteerimise kooskõlastamises rakendatavaid mudeleid eri riikides (USA, Inglismaa, Prantsusmaa, Saksamaa, Põhja-maad) ja soovitas üle võtta saksa mudeli. Koopereerumisel peetakse vajalikuks peaaegu samasuguseid osalusprintsippe ning kesksel finantseerimist. Lisaks senistele vastutusalaraamatukogudele tahetakse teaduskirjandusega varustatuse süsteemi kaasa tõmmata ka spetsiaalraamatukogusid, sh ülikoolide instituudi- ja erialaraamatukogusid. Märgitakse veel, et selline süsteem ei saa olla orienteeritud kogu elanikkonna ega üliõpilaste massilisele kirjandusvajadusele, vaid sellele, et teadusele vajalik tippkirjandus riigis ühes eksemplaris olemas oleks. Komisjoni arvamuses ei ole teoreetilist mudelit selle kohta, kus on teaduse jaoks relevantse kirjanduse piirid. Viidatakse aastakümnete jooksul läbiproovitud saksa mudelile, millega on praegu võimalik katta ka uute liidumaade tippkirjanduse vajadus.

Komisjon pidas saksa mudelis eriti positiivseteks aspektideks 1) vahendite sobitamist viimase 20 aasta jooksul aset leidnud hinnatõusuga ja see-ga tuntavat toetust spetsiaalse teaduskirjanduse soetamisele, 2) organisatsiooni toimimist ilma asjatu bürokraatiata, samas heade statistiliste tõestustega.

Hollandi vastutusalaraamatukogudesse tuleb praegu u 40 000 nimetust jooksvat perioodikat. Saksamaa ja Hollandi monograafiatega varustatuse võrdlemiseks tehti mitmel teadusalal pistelist kontrolli. Nii näiteks selgus, et romaani filoloogia alalt puudus Hollandis 45,6% nimetustest, mis olid vastutuslalal olemas Saksamaal Bonni Ülikooli Raamatukogus. Ollak-

se arvamusel, et Hollandis peaks küll kogude komplekteerimist avardama, kuid teaduskirjandust ei peaks hangitama sellises ulatuses kui Saksamaal. Efemeersemates valdkondades tuleks ka teiste riikide raamatukogudele toetuda.

PÕHJAMAAD

Põhjamaades (peale Islandi) on raamatukoguessursid kavandatud rahvuslikul tasandil. Neis riikides on jõutud peaaegu ühesuguse lahenduseni: terviklik raamatukoguessurss koosneb jaotatud rahvuslikest kogudest, mis peavad riigi vajadused rahuldama.

N o r r a s määrati 1984. aastal kindlaks 7 vastutusalariaamatukogu, mis väliskirjandusega varustamisel katavad järgmisi ainevaldkondi: majandusteadus, tehnika, põllumajandus, veterinaaria, biomeditsiin, matemaatika ja loodusteadused, kehaline kasvatus. Need raamatukogud saavad oma vastutusala ülesannete täitmiseks erirahastust.

R o o t s i s nimetati 1983. aastal 6 vastutusalariaamatukogu, mis katavad järgmisi alasid: tehnika ja selle baasteadused matemaatika, füüsika ja keemia; meditsiin; põllumajandus, veterinaaria, metsandus ja keskkonnakaitse; majandusteadus; psühholoogia ja haridus; humanitaarteadused. Kaalutakse võimalusi vastutusalariaamatukogude määramiseks bio- ja geoteaduste ning sotsiaalteaduste alal. Vastutusalariaamatukogud saavad grante kogude arendamiseks, palkadeks ja kooperatiivsete projektide jaoks. 1990. aastal oli nende kogusuurus 5 miljonit Rootsi krooni.

T a a n i s osaleb teaduskirjandusega varustatuse süsteemis üle 30 raamatukogu. Praeguseks on jõutud arusaamisele, et süsteem vajab läbi vaatamist.

S o o m e oli teaduslike keskraamatukogude* võrgu moodustamisel Põhjamaade seas pioneeriks. Teaduslike keskraamatukogude loomine algas seal 1970. aastate algul realiseerimaks teadusraamatukogude asuta-

* Soomes jt Põhjamaades nimetatakse neid ka ressursiraamatukogudeks.

mise komisjoni 1968. a ettepanekut ja valitsuse 1972. a otsust. Esimesena nimetativastutusalaramatukoguks Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu 1971. aastal, järgnesid 5 raamatukogu 1977. aastal ja viimased 4 raamatukogu 1980. aastate esimesel poolel.

Soome teaduslikud keskraamatukogud on järgmised:

- Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu (asutatud 1849), vastutusala alates 1971. a tehnika ja selle baasteadused;
- Helsingi Majanduskõrgkooli Raamatukogu (1911), vastutusala alates 1977. a majandusteadus;
- Helsingi Ülikooli Rahvuslik Meditsiini Ressursiraamatukogu (1966), vastutusala alates 1977. a meditsiin;
- Helsingi Ülikooli Põllumajandusraamatukogu (1930), vastutusala alates 1977. a põllumajandus, toidu- ja toitumisteadus, kodumajandus;
- Helsingi Ülikooli Metsandusraamatukogu (1862), vastutusala alates 1977. a metsandus;
- Jyväskylä Ülikooli Raamatukogu (1912), vastutusala alates 1977. a haridus, psühholoogia ja kehakultuur;
- Helsingi Ülikooli Raamatukogu (1640), vastutusala alates 1982. a humanitaarteadused;
- Soome Statistika Keskameti Raamatukogu (1867), vastutusala alates 1982. a statistika;
- Tampere Ülikooli Raamatukogu (1925), vastutusala alates 1984. a sotsiaalteadused, ajakirjandus ja kommunikatsioon, raamatukogundus ja infoteadus;
- Parlamendiraamatukogu (1872), vastutusala alates 1985. a õigusteadus ja poliitika.

Teaduslike keskraamatukogude tegevuse algaastail lisati neile vähesel arvul ametikohti. Eri aegadel ja moel anti kõrgkoolides tegutsevaile keskraamatukogudele regulaarselt lisaraha kogude komplekteerimiseks. 1990. aastatel ei ole seda enam tehtud. On antud küll grante, aga needki vähenavad järjest.

Soomes on viimastel aastatel teaduslike keskraamatukogude tegevuse tulemuslikkuse ja isegi nende vajalikkuse üle tõsiselt aru peetud. See küsimus on tõstatunud eelkõige majandusliku surutuse tõttu.

Soome Teadusinfonõukogu tellimusel hindas teaduslike keskraamatukogude süsteemi prof Elin Törnudd. Ta märkis oma aruandes, et

aastail 1980-1990 kasvasid teaduslikesse keskraamatukogudesse nii kogude komplekteerimiseks kui personali ülalpidamiseks tehtud investeeringud aeglasemalt kui kõikidesse teadusraamatukogudesse kokku.

E. Törnudd analüüsis teaduslike keskraamatukogude külastatavust, raamatukogudevahelist laenutust, lugejakoolitust, andmebaaside produktiooni jm. Ta jõudis järeldusele, et keskraamatukogude tegevust tuleb kõrgelt hinnata, sest neil on *input/output* suhe väga soodus. Teaduslikud keskraamatukogud on minimaalsete lisakulutustega katnud oma vastutus- alad kirjandusega ja teinud teenused kättesaadavaks kõigile infovajakajale. Soome teaduskirjandusega varustamise süsteem katab teadusalasid laiemalt kui enamik analoogilisi süsteeme teistes riikides. See on taganud nii hea teadusinfoga varustatuse, kui seda piiratud ressurssidega väikeses riigis üldse võib saavutada.

Prof Törnudd pakkus välja, et teaduslike keskraamatukogude süsteemi edasiarendamiseks tuleb sellele anda rahvusliku ressursi prioriteet. Riik peaks paigutama oma vahendid nii, et rahvuslikud eesmärgid ei kannataks isegi majandusliku depressiooni tingimustes. See tähendab, et teaduslike keskraamatukogude tegevus kuuluks riikliku tähtsusega tegevuste hulka ja nad peaksid saama erirahastust. E. Törnudd leiab, et haridusministeerium võiks grantide andmisel üheks kriteeriumiks võtta keskraamatukogude teadus- ja arendustegevuse saavutused, nagu seda tehakse Rootsis. Soovitatakse, et lähematel aastatel oleks teaduslikele keskraamatukogudele antavate grantide üldsuurus vähemalt 6 miljonit Soome marka aastas.

Soome Teadusraamatukogude Seltsi poolt kõrgkooliraamatukogude ning asutuste ja ettevõtete raamatukogude seas teadusraamatukogude fondide arendamise kohta tehtud küsitlus tõi esile mitu olulist probleemi. Tõstatati rahvusvaheliseltki tuntud *ownership-access* temaatika. Küsimus on selles, mida ja millisel määral peab raamatukogu ise omama ja mida võidakse nõudlusele vastavalt hankida mujalt. Kuigi võrgutöö ja edastusmenetluste arenemine parandab suuresti teavikute bibliograafilist ja füüsilist kättesaadavust, ei anna see kasu, kui teavikut ennast ei ole, teisisõnu, kui seda keegi ei oma. Küsitlus näitas, et teaduslike keskraamatukogusid peetakse rahvastasandil tähtsaks. Samuti rõhutatakse, et neile on vaja eraldada oma ülesannete täitmiseks piisavalt vahendeid.

Viimati on teaduslike keskraamatukogude küsimust käsitlenud Soome Haridusministeerium, kelle seisukohti ja otsuseid annab oma kirju-

tises edasi Juhani Hakkarainen. Ministeerium näeb teaduslike keskraamatukogude tähtsuse vähenemist nüüdisajal seoses elektroonilise infoedastuse osatähtsuse tõusuga: teabe kättesaadavus on tähtsam kui selle füüsiline omamine teatud maal või teatud paigas. Siinjuures jääb vastuseta küsimus, kui palju teavikuid peab olema Soomes ja kui suurt panust oodatakse teistelt riikidelt. Ministeerium põhjendab oma seisukohta ka muutustega kõrgkoolide rahastamisel. Keskraamatukogude tegevuse rahastusmalli otsustamist on mõjutanud ka maksupoliitika. Kaug- ja info-teenuste osas on haridusministeerium otsustanud, et seda rahastatakse endisest suuremal määral teenindatava (kliendi) kaudu*. Haridusministeerium ei kavatse teaduslikke keskraamatukogusid võtta erirahastust saavate riikliku tähtsusega asutuste hulka. Keskraamatukogud säilitatakse praegusel kujul. Neile ei anta lisavahendeid eelarve kaudu. Tegevust peetakse ülal ja arendatakse kõrgkoolide eelarvest saadavate summade ja teenustasurahadega. Erilisteks ülesanneteks võidakse anda erisummasid tulemusprojektide alusel või haridusministeeriumi infoühiskonna strateegiaga seonduvatest summadest.

Soome teaduslikud keskraamatukogud ei ole haridusministeeriumi otsustega leppinud. Ajakiri "Signum" (1996 nr 4) avas teadusliku informatsiooniga varustatuse küsimustes diskussiooni. Esimesena sõna võtnud Helsingi Ülikoolis tegutsevate teaduslike keskraamatukogude juhid peavad vajalikuks, et teadusliku informatsiooniga varustatus rajaneks edaspidigi koopereeritud kõrgkooliraamatukogude võrgul. Selleks peavad autorid oluliseks haridusministeeriumi ja kõrgkoolide vaheliste tulemuslikkuslepingute olemasolu, teadusinfo hankimise arvessevõtmist kõrgkoolide rahastamisel, teadusliku informatsiooniga varustatuse strateegia loomist jm.

EESTI

Kuidas on lood teadusraamatukogude tegevuse koordineerimisega või nende koopereerumisega Eestis? Nõukogudeaegsest Eestist mäletame üsna paljusid teadusraamatukogude ühissetevõtmisi mitmes raamatukogutöö valdkonnas. Mis puutub kogude komplekteerimisse ja hoidu, siis said

* Seda tehakse juba ammu Saksamaal, kus jätkub ka vastutusalararaamatukogude lisafinantseerimine.

Riikliku Raamatukogukomisjoni fondide komisjoni eestvõttel 1970. aastate lõpul ja 1980. aastail lahenduse mitmed küsimused, nagu:

- pedagoogikakirjanduse komplekteerimise koordineerimine Tallinnas;
- tehnikakirjanduse erilaadide komplekteerimise koordineerimine Tallinnas;
- autoreferaatide hoiu koordineerimine Eestis;
- venekeelsete primaarajakirjade komplekteerimise ja säilitamise koordineerimine Tallinnas;
- venekeelse infoperioodika komplekteerimise ja säilitamise koordineerimine Tallinnas (koostöös bibliograafikomisjoniga);
- rahvademokraatiamaade ajakirjade komplekteerimise ja säilitamise koordineerimine Tallinnas jt.

ERÜ kogude töörühm valmistas 1990. aastate algul ette 17 teadus- ja erialaraamatukogu komplekteerimise plaani. Plaan kajastab kõigi teadusalade teavikute komplekteerimist kolmel valikutasandil (võimalikult täielik, valikuline, suure valikuga) ja kinnitati kultuuri- ja haridusministri poolt 1994. aasta detsembris.

Eesti majanduse, kultuuri, teaduse ja hariduse infovarustatuse tagamiseks ning liigse dubleerimise vältimiseks sätestas Kultuuri- ja Haridusministeerium oma määrustega 1994. ja 1995. aastal teaduslikud keskraamatukogud ja nende ülesanded. Teavikute komplekteerimine, kataloogimine, kättesaadavaks tegemine, informatsiooni levitamine ja raamatukogudevaheline laenusus jaotati ainevaldkonniti. Loetletud ülesandeid ei ole seni konkretiseeritud, seda oleks aga vaja tingimata teha.

1994. a kinnitatud teadusliku keskraamatukogu põhimõtteis on kirjas, et ta kogub, säilitab ja teeb kättesaadavaks temale kinnitatud ainevaldkonna võimalikult ammendavaks informeerimiseks vajalikud originaal- ja vahendusdokumendid. Teaduslike keskraamatukogude ainevaldkondade loetelus on aga mõnel teadusalal kahekordne kate. Öeldu illustreerimiseks toome järgneva tabeli, milles on kõige üldisemal kujul toodud raamatukogudele kinnistatud ainevaldkonnad. Tabelis ei kajastu eesti rahvus- trükis, tehnikakirjanduse erilaadid ja lastekirjandus*.

* Siinkohal ei saa jätta märkimata, et käesoleva kirjatüki autor ei ole teistes riikides leidnud pretsedenti, et lastekirjandus oleks võetud teaduskirjanduse kooskõlastatud komplekteerimise plaani. Samuti on Eesti Lasteraamatukogu teaduslikuks keskraamatukoguks määramine üllatav, sest tegu on ehtsa rahvaraamatukoguga.

Tabel 1

Teaduslike keskraamatukogude ainevaldkonnad

Ainevaldkond	Raamatukogu
Loodusteadused	Tartu Ülikooli Raamatukogu Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
Tehnikateadused	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
Arstiteadused	Tartu Ülikooli Raamatukogu (teoreetiline meditsiin) Eesti Meditsiiniraamatukogu (kliiniline meditsiin)
Põllumajandusteadused	Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu
Sotsiaalteadused	Tartu Ülikooli Raamatukogu Eesti Rahvusraamatukogu (v.a pedagoogika ja psühholoogia) Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu (pedagoogika)
Humanitaarteadused	Tartu Ülikooli Raamatukogu (v.a kunstid) Eesti Rahvusraamatukogu (kunstid)

Teiste riikide vastutusalaramatukogude kogemusi arvestades võime tabelis 1 esitatu puhul väita, et Eestis on vastutusalad enam-vähem paigas tehnika-, arsti-, põllumajandus- ja humanitaarteaduste valdkonnas. Muidugi pole teada, kas kõik raamatukogud on oma ülesanded sellistena täita võtnud. Kui see pole nii, siis on vaja neil teadusaladel teha muudatusi raamatukogudevahelises tööjaotuses.

Loodus- ja sotsiaalteaduste puhul ei saa ainevaldkondade raamatukogudele kinnitamist praegu eriti tõsiselt võtta. Kui on mitu vastutajat, ei saagi midagi head välja tulla. Välismaa kogemused näitavad, et sellistel juhtudel jaotatakse kõnealused ainevaldkonnad kitsamateks jaotusteks, millest raamatukogud endale sobivad vastutusalana omaks võtavad. Ka

Eestis tuleb tõenäoliselt sama teed minna. Kui kõigi kitsamate jaotuste osas lahendust ei leita, jääb mõnel neist vastutusalarajaamatukogu määramata.

Teaduslike keskraamatukogude arendamisel Eestis tuleks edaspidi ilmselt hakata vahet tegema praeguste keskraamatukogude ja ressursiraamatukogude vahel. Ressursiraamatukogud oleksid need, mis tööpoolest ainsana oma vastutusala(de)l teistest raamatukogudest intensiivsemalt kogusid väliskirjandusega täiendavad. Nõnda võiks juba praegu pidada Eesti ressursiraamatukogudeks järgmisi raamatukogusid:

- Eesti Rahvusraamatukogu, vastutusala: kunstid;
- Tartu Ülikooli Raamatukogu, vastutusala: humanitaarteadused (v. a kunstid), teoreetiline meditsiin;
- Eesti Meditsiiniraamatukogu, vastutusala: kliiniline meditsiin;
- Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, vastutusala: tehnikateadused;
- Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu, vastutusala: põllumajandusteadused;
- Eesti Patendiraamatukogu, vastutusala: patendikirjandus;
- Eesti Standardiraamatukogu, vastutusala: normdokumendid.

Loodus- ja sotsiaalteaduste kitsamad vastutusala jaguneksid kokkulepete saavutamisel asjaomaste raamatukogude (Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu jt) vahel.

Meie teaduslike keskraamatukogude fondide arendamisega seonduv vajab veel eraldi detailsemat käsitlust. Eriti oluline on nende raamatukogude finantseerimise aluste väljatöötamine, millega praegu ka tegeldakse.

Kogude arendamist ei saa vaadata lahus nende hoiust, raalkataloogide arendamisest, raamatukogudevahelisest laenutusest jm. Raamatukogude arenguks on vaja kõiki raamatukogutöö komponente käsitleda komplekselt.

Oma ülesannete tulemuslikuks täitmiseks peaksid teaduslikud keskraamatukogud hakkama toimima ühtse raamatukoguvõrguna. Selleks on vaja käivitada **ressursside ühiskasutuse riiklik programm**, mis võiks koosneda järgmistest osadest:

1. Koordineeritud ja/või kooperatiivne kogude arendamine.

Teaduslike keskraamatukogude optimaalseks komplekteerimiseks on vaja täpsustada nende vahelist tööjaotust, uurida teadlaste ja spetsia-

listide infovajadusi ning koostada detailne komplekteerimisplaan.

Teaduslikud keskraamatukogud saavad majandusele, kultuurile, teadusele ja haridusele anda vajalikku informatsiooni juhul, kui on tagatud vähemalt ühe komplekti olulise väliskirjanduse hankimine kõigilt vajalikelt teadusaladelt. Selleks on teaduslikele keskraamatukogudele vaja aastas u 100 miljonit krooni. Trükiste hinna kasvades suureneb ka vajatav summa. Praeguse 0,025 protsendi (1996. a 32 miljonit krooni) asemel peaksid raamatukogud nende kulude katteks saama vähemalt 0,075% riigieelarvest. Teaduslike keskraamatukogude raamatuostusummade kolmekordistamine pole mõeldav paari-kolme aastaga. See saab toimuda vaid järk-järgult.

2. Kogude hoid.

A. Teaduslikesse keskraamatukogudesse on kogunenud vähekasutatavat kirjandust ja liigseid dublette (nt üleliiduline sundeksemplar mitmes raamatukogus). Liigse kirjanduse kustutamine ja kogude ühishoid võimaldab raamatuhooldlate tõhusamat kasutamist.

B. Normaalse hoiutingimuste loomine (hooldlate remont ja renoveerimine).

3. Teavikute säilimise tagamine.

A. Paberi neutraliseerimise käivitamine.

B. Kasutuskoopiate valmistamine (mikrofilmimine, teavikute digitaliseerimine).

C. Trükiste restaureerimise rahastamine.

4. Kataloogimiskeskuste ja nende kataloogidele onlain-ligipääsu arendamine.

5. Raamatukogudevahelise laenutuse töö moderniseerimine.

6. Eesti rahvusbibliograafia programmi edendamine.

1. DFG-Bibliotheksförderung 1991-1994 / Deutsche Forschungsgemeinschaft. // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. Jg. 42 (1995) 1, S. 1-13.
2. Dokumentlieferung für Wissenschaft und Forschung : Perspektiven zur weiteren Entwicklung / Deutsche Forschungsgemeinschaft. // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. Jg. 41 (1994) 4, S. 375-392.
3. Hakkarainen, J. Keskuskirjastot tulosohjauksjärjestelmässä. // Signum. Vsk. 29 (1996) 3, s. 50-53.
4. Het verstoorde evenwicht: de wetenschappelijke literatuur- en bibliotheekvoorziening in Nederland / Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. S. l., 1994. 174 p.
5. Häkli, E. et al. Keskustelua keskuskirjastoasiasta. Tieteellisen tietohuollon varmistaminen. // Signum. 29 (1996) 4, s. 80-82.
6. Kanthak, G. Regionale Erwerbungs koordinierung in den Ländern der Bundesrepublik Deutschland. // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. Jg. 42 (1995) 5 , S. 491-506.
7. Kokoelmayhteistyö Suomen tieteellisissä kirjastoissa. // Signum. Vsk. 28 (1995) 8, s. 178-182.
8. Köttelwesch, C. Das wissenschaftliche Bibliothekswesen in der Bundesrepublik Deutschland. Frankfurt am Main : Klostermann, 1980. 2 Bd. (232, 199 S.).
9. Libraries and documentation centres in the Netherlands. The Hague : Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, 1987. 94 p.
10. Rehm, M. Lexikon Buch-Bibliothek-neue Medien. München : Saur, 1991. 296 S.
11. Resource sharing: new technologies as a must for universal availability of information. Essen : Universitätsbibliothek Essen, 1994. 311 p.
12. Richtlinien zur Abgrenzung der Sondersammelgebiete und zur Beschaffung von Literatur / Deutsche Forschungsgemeinschaft. Bonn, 1985. 138 S.

13. Sewell, P. H. Resource sharing : co-operation and co-ordination in library and information services. London : Andre Deutsch, 1981. 159 p.

14. Teadusliku keskraamatukogu tegevuse põhimõtted. // Kultuuri- ja Haridusministeeriumi Teataja (1995) 10, lk. 24.

15. Teaduslike keskraamatukogude ja nende ainevaldkondade loetelu. // Kultuuri- ja Haridusministeeriumi Teataja (1995) 10, lk. 25-27.

16. Törnudd, E. Evaluation of the resource library system in Finland. Otaniemi, 1993. 52 p.

17. World encyclopedia of library and information services. Chicago : ALA, 1993. 905 p.

EESTI TEADUSLIKUD KESKRAAMATUKOGUD (TKR) TÄNA*

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Eesti Rahvusraamatukogu ja teaduslikud keskraamatukogud

TKRi staatus ei toonud RRI tegevusse olulisi muudatusi. Komplekteerimisel lähtusime seni ja lähtume ka nüüd nii meile meie seadusega pandud ülesannetest kui ka ajaloolisest järjepidevusest. Kõik, mis puudutab Eestis ilmunud, eestikeelset, Eesti-ainelist jmt trükist, on meie vaieldamatu komplekteerimise objekt olenemata sisust, vormist jms. Siin on meil hea meel teha rohkem koostööd KMARiga, kes teeb sama Tartus. Täieliku Eestis ilmunud trükiste komplekti kogumist on alates 1994. a pidanud vajalikuks ka TÜ ja TA raamatukogu.

Arvestades reaalseid vajadusi ja võimalusi ei valinud me kuigi palju valdkondi, mida võimalikult täielikult komplekteerida (nn A-valdkonnad). Oleme kindlad, et paljudes valdkondades piisab Eestile teatud põhiteoste omamisest, eriti nüüd, mil informatsiooni saamine nii traditsioonilisel kui ka elektroonilisel teel muutub üha lihtsamaks. Aeg teeb ilmselt ka meile varem või hiljem selgeks, et kõik ei saa olla ega peagi olema riiulis. Kahjuks oleme raamatukoguökonoomikas veel lapsekingades ega tea, mis on majanduslikult otstarbekam. Fikseeritud komplekteerimisvaldkonnad võimaldavad meil rahulikuma südamega jätta osa trükiseid muretsemata või oma kogudesse liitmata, kui nad mingil muul moel meieni on jõudnud. Siin ootaks tihedamat raamatukogudevahelist koostööd, aga ka kokkulepitud valdkondadest kinnipidamist.

Väga oluliseks peame valitud valdkondades info kogumist, vahetamist ja kättesaadavaks tegemist, kõike seda omaloodud või mujalt hangitud andmebaaside kujul. RR jätkab oma valdkondade (kunst, muusika, raa-

* ERÜ aastaraamatu 1995 toimetis palus TKRide direktoreilt lühivastust kahele küsimusele:

1. Mida teeb (on suuteline tegema, tahab teha) Teie raamatukogu TKRina teisiti kui seni?
2. Missugused muudatused on Teie meelest vajalikud raamatukogudevaheliselt, et tagada TKRi põhimõtete optimaalne ellurakendamine?

matukogundus, juriidika, teater jt) kohta vahendusinfo levitamist. 1995. a on andnud julgust loota, et ka rahvusbibliograafia traditsioonilisel kujul levitamine hakkab õigesse rütmi jõudma. Loodame, et varsti on võimalik viimastel aastatel Eestis ilmunud raamatute andmebaasi hakata kasutama ka Interneti vahendusel.

Praktiline töö on juba välja toonud katteta jäänud teemasid ning valdkondadevahelisi kompleksteemasid, mille saatus vajab edasist arutlemist. Seoses nendega kerkib ilmselt taas ka sihtfinantseerimise küsimus, millest oli arutelu korduvalt juttu. See eeldaks sihtvahendite eraldamist riigieelarvest teatud valdkondade komplekteerimiseks ja nende kasutusmooduste väljatöötamist.

Tundub, et eraldi arutamist vajab kirjanduse võimalik üleandmine säilitamiseks Hoiuraamatukogus. Millised on siin TKRide vajadused, võimalused ja õigused? Ilmselt tuleb seda teemat käsitleda koos Hoiuraamatukogu komplekteerimispõhimõtete täiendamise ja arendamisega.

TKRe käsitlevate dokumentide väljatöötamine oli hea näide raamatukogudevahelisest koostööst, viljakast (kuid mitte kergest) arutlust. Süsteemi rakendamine sõltub nüüd suuresti raamatukoguhoidjate soovist kokkulepetest kinni pidada. Nagu elu on näidanud, pole see alati kerge.

Kalju Tammaru

Teenindusdirektor

TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGU

1. ETARile on pandud loodusteaduste TKRi ülesanded. On heameel märkida, et loodus- ja täppisteadused on olnud ETARis pidevalt tähelepanu all. Meil on selle valdkonna küllaltki esinduslik välisperioodika kogu, kuhu on hangitud ajakirju lähtudes TA asutuste ja ülikoolide uurimissuundadest, kus loodusteadustel on kaalukas roll. Sama võib öelda trükiste vahetuse kohta. Kogude arendus ja komplekteerimine on toimunud tihedas koostöös raamatukogukomisjoniga, kuhu on kuulunud esindajad TA instituutidest, ülikoolidest ja teistest raamatukogudest. Loodusteaduste TKRina jätkame kogemustele toetudes põhimõtteliselt samades suundades, kasutades komplekteerimissummasid võimalikult esinduslike kogude loomiseks. Siinkohal peab juhtima tähelepanu loodusteadusliku

perioodika ja raamatu märgatavalt kõrgematele hindadele, mida tuleks kindlasti arvestada rahaliste vahendite jaotamisel.

1995. a jaanuarist koostatav uudiskirjanduse bülletään, mida saadetakse teadusasutustele, kõrgkoolidele ja suurtele raamatukogudele, viib teabe kiiresti lugejani. Loodusteaduslikku kirjandust peegeldatakse selles põhjalikumalt.

Oma kogude paremaks avamiseks ja infootsingu tõhustamiseks alustati ETARis 1995. a märksõnakataloogi koostamist. Siingi kuulub eriline tähelepanu loodusteadustele.

Toetamaks eesti universaalse märksõnastiku/tesauruse valmimist (mida koostatakse RRis), valmis ETARis füüsikaalane sõnastik, kavas on jätkata tööd keemiasõnastikuga. TKRides loodavatest sõnastikest võiksidki aja jooksul kujuneda erialamärksõnastikud, kus aine avatakse universaalsest märksõnastikust sügavamalt.

Bibliograafiatööl on pikaajalised traditsioonid. ETAR jätkab rahvusvaheliselt tuntud eesti teadlaste, eriti loodusteadlaste personaalnimestike koostamist. Käsil on mahukas "Eesti geoloogia 1960-" (järg 1840.-1959. a nimestikule). Bibliograafiad peaksid olema kättesaadavad nii trükisena kui arvutis. 1995. a alustati Eesti TA akadeemikute kartoteegi sisestamist andmebaasi. Esmajärjekorras kantakse sinna aktiivselt tegutsevate loodusteadusliku suunaga akadeemikute andmed.

Piisavalt pikkadest traditsioonidest ETARis võib rääkida ka *Estonica* ja *Baltica* kogumisel, säilitamisel ja kättesaadavaks tegemisel. Täites TKRi ülesandeid selles vallas, jätkab ETAR annoteeritud bibliograafiate koostamist ja avaldamist.

1995. a alustati väliseesti raamatu andmebaasi koostamist ja baltika (ilmunud alates 1945. a) kartoteegi sisestamist arvutisse.

Väga oluline Eesti kultuuriloos on retrospektiivse rahvusbibliograafia 1525-1940 koostamine ETARis Eesti suurte teadusraamatukogude osavõtul. Trükis on ilmunud "Eestikeelne raamat 1901-1917" 2 köidet, "Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675-1940" ning "Eestikeelne raamat 1851-1900" 2 köidet.

On mitu valdkonda (bibliograafiatöö, infotöö, töötlemine, kogude arendus), kus ETAR sooviks teha enamat, kuid kriitilise piirini viidud koosseisuga osutub see võimatuks. Kataloogimiskeskustena toimimist takistab kõikidel raamatukogudel ühtse raamatukogusüsteemi puudumine.

2. TKRide põhimõtete optimaalseks ellurakendamiseks on kõigepealt vaja, et raamatukogude tegevust reguleerivad seadused, määrused ja juhendid oleksid omavahel kooskõlas ning oleksid loodud eeldused raamatukogudele pandud ülesannete täitmiseks. TKRide tõeliseks koostööks on vajalik operatiivne side raamatukogude vahel ja integreeritud raamatukogusüsteemide rakendamine.

Maive Triipan

Direktor

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

Teadusraamatukogude roll jääb Eestis ebamääraseks seni, kuni on selgitamata mõned põhimõttelised küsimused. Kõigepealt rahvustrükise kogumine ja süstemaatika ehk see, kes ja mil moel täidab Eestis rahvusraamatukogu ülesandeid. Tavaõiguse kohaselt teeks seda 4 suurt - RR ja ETAR Tallinnas, KMAR ning TÜR Tartus. Kuid see tavaõigus on seaduslikult reguleerimata ja 4 suurt on kõik erineva juriidilise aluse või katusega. Lisaks on nad kõik ka erisuguse alluvusega, mille tulemusena TÜRI töötajate palgaraha üldsumma määrab Haridusministeerium, aga palgaastmestiku Kultuuriministeerium, kellele me formaalselt ei allu.

Lahendus: esimene järk seisab ikkagi selles, et sundeksemplari seadus pannakse maksma ja selle alusel saab sätestada niihästi tööjaotuse rahvustrükise säilitamiseks kui ka vahendid edukaks tööks. See tähendab, et sundeksemplari seadus sunnib tegelema ka raamatukoguseadusega ning mida enam venitab Kultuuriministeerium esimesega, seda tülikam on võtta käsile teine.

Niisamuti ootab lahendust TKRide rahastamine. TÜR täidab üsna palju avalikke funktsioone, mille eest ei maksa keegi ja mida ei defineerita õppe- ega teaduskuludena. Eeskätt on need seotud Tartuga, kuid mitte ainult. Oletame korraks, et teadusväline raamatukogukülastaja maksustatakse. Selle tulemusena lugejate üldarv tõenäoliselt kahaneb, aga kas me tahame seda, kui on teada, et just lugejanõudlus ergutab raamatukogu paremini korraldama?

Tahaksin niisiis, et oleks selgeks tehtud, kes ja kuidas tasub teadusraamatukogule avalike funktsioonide täitmise eest. Ei ole loomulik, kui need täidetakse *gratis* ja ei ole loomulik seegi, kui nad jäetakse täitmata,

sest nende eest ei maksta. Kummati puudub munitsipaalvõimul Tartus arusaamine, et tal on maksukohustusi asutuste ees, mille teeneid ta kasutab.

TTÜR on võtnud suuna sellele, et ta ei muutuks laiendatud tuubikumiks. Interneti ajastul võib see oht kasvada, sest vähemasti esialgu puudub sundus kasutada ilmtingimata just trükist. Ei tahaks, et inimene pöördub raamatukokku alles siis, kui Internetist enam abi ei leia. Ent selleks, et see nii ei läheks, peab teadusraamatukogu seestpoolt olema väga aktiivne infoturu kujundaja. Võimalik, et rahalised raskused sunnivadki meid selleks, kuid see, et riik oma vastutusest eriti rahvustrükise suhtes aru ei saa, on igal juhul kahetsusväärne.

Peeter Olesk
Direktor

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

TTÜ Raamatukogu tehnikakeskraamatukoguna

Eesti Vabariigi valitsuse otsusega 16. septembrist 1992 anti TTÜ Raamatukogule Eesti üldkasutatava tehnika-KRK staatus. Raamatukogu ülesandeks on nüüd mitte üksnes TTÜ, vaid ka teiste kõrgkoolide, teadus- ja valitsusasutuste ning tööstusettevõtete raamatukogu- ja infoteenindus.

Seni pole TTÜR saanud neid ülesandeid korralikult täita. Komplekteerimisel lähtutakse praeguseni ülikooli infovajadustest. Ülikooliväliste tehnikaspetsialistide infovajadusi võime hakata tõsisemalt arvesse võtma siis, kui oleme need selgitanud ja saanud täiendavalt raha.

TTÜri komplekteerimispõhimõtted on 1992. aastast tunduvalt muutunud. Eesti on saanud küll vaba juurdepääsu maailma infovarudele, kuid teadusraamatukogude rahastamine on jäänud ebapiisavaks. Seega tuli määrata eelistused. Esmaseks pidasime juurdepääsu maailma tähtsamatele andmebaasidele, koondkataloogidele ja suurte raamatukogude kataloogidele. Enam tähelepanu oleme osutanud referaatajakirjade ja -andmebaaside hankimisele ning selles vallas on olukord üsna hea. Välismaisest primaarkirjandusest muretsesime aastail 1993-1994 peamiselt ajakirju ning üksikuid teatmeteoseid. 1995. aastast alates oleme saanud hankida

ka monograafiaid.

Nii ajakirjade kui raamatute valik peaks meil senisest suurem olema, ent selle tagamiseks peaksid 3-4 korda suurenema ka komplekteerimissummad. Vajalik on, et TKRide komplekteerimissummad aasta-aastalt kasvaksid ja saavutaksid nõutava taseme näiteks lähema 10 aasta jooksul.

Oleks vaja riiklikult sätestada komplekteerimissummade põhjendatud jaotamine TKRide vahel. Praegused proportsioonid ei arvesta küllaldaselt Eesti riigi tegelikke vajadusi erialakirjanduse järele. Komplekteerimise koordineerimiseks oleks vaja, et arvutivõrkudest saaks informatsiooni nii raamatukogudes leiduva kui ka tellitava kirjanduse kohta.

Rohkem võimalusi vajame ka raamatukogu infotehnoloogilise taseme arendamiseks. Hoolimata viimaste aastate edusammudest puudub siiski terviklik ja korralikult funktsioneeriv süsteem. Peale riist- ja tarkvara vähesuse on probleemiks töötajate väljaõpe ning see, et raamatukogu praeguse palgataseme juures on peaaegu võimatu tööle saada uusi raamatukogunduse, arvutustehnika või teisi spetsialiste.

Palju lootusi on seotud raamatukogudevahelise infosüsteemi rajamisega ühtse integreeritud tarkvara alusel, mille elluviimiseks on loodud ELNET Konsortsium. Selle projekti teostamine annaks võimaluse infootsinguks ja andmevahetuseks nii rahvuslikul kui rahvusvahelisel tasandil ning tagaks ka TTÜ inforessursside kättesaadavaks tegemise kõigile huvilistele. Siis saaksime täita oma ülesandeid ka RVL- ja kataloogimiskeskusena.

Me oleme pidanud tähtsaks Eesti teadustulemuste tutvustamist väljaspool Eestit. Raamatukogu koostab andmebaasi "Estonian Technology and Economics" (ETE), mis lülitatakse Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu CD-ROM-andmebaasi TENTTU.

Tingimata on vajalik saajandivahetuseks välja ehitada meie raamatukoguhoone teine järk Mustamäel (maksumus praegustes hindades u 70 miljonit kr). Pärast Lai 5 asuva hoone tagastamist omanikule paikneb TTÜR 7 kohas. Ei ole võimalik normaalselt teenindada ülikooli personali ega ülikooliväliseid lugejaid. Pealegi asub üle poole meie kogudest Eesti Hoiu- raamatukogus renditud pinnal. Kui me seda pinda ei vabasta, ei saa Hoiu- raamatukogu hakata täitma oma ülesannet teadusraamatukogude vähe- kasutatava kirjanduse depoona.

Meelis Ideon

Direktor

EESTI MEDITSIIINIRAAMATUKOGU

Eesti Meditsiiniraamatukogu kui teaduslik keskraamatukogu ideaalis

Ideaali lähedale on võimalik jõuda alles siis, kui õnnestub teha hüpe infoühiskonda ja rakendada tööle Eesti raamatukogude integreeritud infosüsteem. Loomulikult peab raamatukogudel olema piisavalt arvutus- tehnikat ja kvalifitseeritud tööjõudu oma andmebaaside pidamiseks, info- ja lugejateeninduseks ning süsteemi töös hoidmiseks ja arendamiseks.

Nii on võimalik kõigile infovajajaile kättesaadavaks teha EMRi monograafiate raalkataloog ja Eesti meditsiinikirjanduse bibliograafia and- mebaas, mida peetakse Micro-CDS/ISISes ning mis on praegu kasutatavad ainult üksikutes personaalarvutites. Ideaalne infosüsteem annaks teavet ka raamatukogudesse **tellitava** kirjanduse kohta, mis võimaldaks tõepoolest komplekteerimist koordineerida.

EMRi roll maailma meditsiiniinfo ja EMRis loodavate andme- baaside vahendajana Eesti tarbijale (haiglad, teadusinstituudid, meditsiini- koolid, maakonnaraamatukogud oma maakonna meedikute teenendamiseks jt) kestab kindlasti edasi, kuid vajab arvutustehnikat kõigis nimetatud asutus- tes. Tulevikus on arvatavasti otstarbekas EMRis olevate CD-ROM-referaat- andmebaaside MEDLINE (maailmapõhjalikem meditsiiniandmebaas, koos- neb üle 3600 erialaajakirja artiklite kirjetest, 75% neist koos sisu lühikokku- võttega) jt asemel kasutada sidusotsingut kaugandmebaasides. CD-ROM- idel on tõenäoliselt otstarbekas oma raamatukokku muretseda artiklite ja ettekannete täistekste ning erialaste teatmeteoste multimeediaversioone.

Infoteenuste maailmas toimuvad muudatused iga päev ja tavakasu- taja on vaevalt võimeline neid jälgima - selleks on vaja professionaalset meditsiinibibliograafi, kelle nõustatud otsingud võtaksid vähem aega, an- naksid vähem infomüra ja oleksid odavamad. Internet võimaldab ka igale individuaalkasutajale (kellel on personaalarvuti ja võrguühendus) ligipääsu üle kogu maailma paiknevatele infovarudele, kuid samal ajal on Internet küllaltki korrastamata teadmistevaramu, kust vajaliku leidmine võtab palju aega ning sageli jääbki parim allikas avastamata. Raamatukogu roll on pak- kuda usaldusväärset teejuhti. Ei maksa unustada, et peale Interneti tasuta teenuste on olemas palju väärtuslikke andmebaase, mille kasutamise eest tuleb maksta. Ka siin on raamatukogul oma roll täita, sest hulgiostjad saavad

enamasti kaupa odavamalt kui üksiküritajad.

Kokkuvõttes on vaja tagada kahe-suunaline elektrooniline infovahetus: EMR peab saama erialainformatsiooni kogu maailmast (sh Eestist, mis pole praegu sugugi lihtne) ja kõik Eesti meditsiiniinfo vajajad peavad saama kasutada EMRi andmebaase ning vahendusteenuseid nii raamatukogus kui ka kohtadel.

Milvi Tedremaa
Direktor

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

1. TPÜ raamatukogu on nii ülikooli õppe- ja teadusraamatukogu kui ka üldkasutatav keskraamatukogu haridus- ja kasvatusteaduste vallas. Sellest tulenevalt on meie ülesanne TPÜ õppe- ja teadustööks vajaliku kirjanduse ja muude infokandjate komplekteerimise kõrval ka Eestis ilmuva pedagoogikakirjanduse ja õpikute täielik komplekteerimine ja säilitamine. Endisest rohkem hangime välismaiseid haridusalaseid referaatväljaandeid ja CD-ROM-andmebaase ning kasutame Internet-otsingut.

TPÜR koostab ise mitut andmebaasi, millest olulisemad on meie asutuse õppejõudude-teadurite publikatsioonide, kasvatusteaduste alaste artiklite ja õppeainete õpetamise metoodikat käsitlev andmebaas.

Suurenenud on raamatukogu lugejate arv. Üle veerandi neist on väljastpoolt TPÜd, enamik õpetajad.

2. Muutused saavad olla tehnoloogilised ja sisulised. Ootame lähitulevikus onlain-kataloogi loomist Eesti teadusraamatukogude vahel ning CD-ROMide hajuskasutust meie asutuse piires. Komplekteerimise dubleerimine peaks olema võimalikult väike. Kõik teadusraamatukogud võiksid oma lugemissaalides teenindada ka teiste teadusraamatukogude lugejaid (reeglina on sellised külastused harvad ja ei ole mõtet külastajat alati oma raamatukogu lugejaks registreerida).

Kersti Kikkas
Direktor

1. KMAR kui TKR peab olema eestikeelse trükise (1632-), *Estonica* ja *Baltica* võimalikult ammendav koguja, säilitaja ja kättesaadavaks tegija. Siin nimetatud ainevaldades oleme teadusuuringute tarbeks komplekteerinud dr Oskar Kallase aktiivse suunamise ajast alates. Seega on arhiivraamatukogu algusaastate kogumissuund säilinud samana ning TKRina me komplekteerimisvaldkondade ulatust ei muuda.

KMARi on 1922. aastast tänaseni komplekteeritud peamiselt sundeksemplaride varal, kuid kogusid on täiendatud ka ostude teel. Paraku ei ole ostudeks vajatavate summade hankimise kanalit praeguses Eesti riiklikus rahastamiskorralduses kindlaks määratud. KMARI, milles säilitatavad eesti ja baltika trükiste kogu on olulisteks rahvuskultuuri varamuteks, ei ole senini riiklike sihtotstarbeliste komplekteerimissummadega toetatud. Varasema korra kehtimisel planeeriti see summa Kirjandusmuuseumi põhikulutustesse. KMARile jooksva perioodika ostmiseks ega ka kollektsioonide vanema trükisega täiendamiseks vajaminevaid summasid ei ole ametlikult ette nähtud. Liiatigi on veel 1995. aastal kehtinud sundeksemplaride saatmise korra ebapiisava seaduskuulekusega täitmise tõttu tekkinud olukord, kus arhiivraamatukogu peab tegelema 1988. aastast tänaseni ilmunud trükiste järelkomplekteerimisega.

TKR peab olema ka RVLi keskus. Kuid KMARist ei ole ealeski lubatud ega lubata edaspidigi säilikutel laenutamist RVLi teel. KMAR ei osale RVLis.

2. Senisest enam tuleb keskenduda raamatukogudevahelisele koostööle infotehnoloogia vallas, samuti raamatukoguökonomikale.

Mihkel Volt

Juhataja

EESTI PÕLLUMAJANDUSÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

EPMÜ Raamatukogu võib oma kogude suuruse poolest (500 000) teiste teadusraamatukogude hulgas tunduda väikese vennana. Lähema süvenemise korral see enam nii ei ole. Kuigi viimase viie aasta jooksul ei ole meie kogud suurenenud, on paranenud nende kvaliteet.

Nõukogude ajal muretsesime hulgaliselt ühiskondlik-poliitilist ja väga palju muudki kirjandust mitteprofiilsetelt aladelt. Aastas lisandunust moodustas põllumajanduskirjandus 75 %, sellest kolmveerand oli venekeelne. Nüüd, arvestades TKRi tegevuspõhimõtteid ja ainevaldkondade jaotust, on põhirõhk põllumajandus- ja sellega piirnevate teadusalade kirjandusel (90 % kogudest) ning infol. Mitteprofiilset kirjandust oleme hulgaliselt maha kandnud. Seega pool miljonit raamatut ühest liigist - see ei ole sugugi väike raamatukogu.

Kahjuks ilmub emakeelset erialakirjandust võrdlemisi vähe. Ka venekeelset teaduskirjandust, mis maailmas on tunnustatud, ei saa enam Eestist kätte. Nii ongi meil ainus võimalus hankida kirjandust sealt, kus see on kallis. Seega jõuame ikka ja jälle põletavaima probleemi juurde - raha, raha ja veel kord raha. Tundub, et kultuur ja põllumajandus on Eesti Vabariigis vaeslaste ossa jäetud. EPMÜRi puhul on need kaks ühendatud, seega oleme "põhjendatult" finantseerimise osas kõige viimased. Viimastel aegadel on kärbitud ka põllumajanduslike uurimisinstituutide rahastamist. Varem said nad ise tellida nii välisperiodikat kui -raamatuid, nüüd peab meie raamatukogu arvestama kogu riigi põllumajandusteadlaste huve, mis ongi meie eesmärk ja otsene kohustus.

Et jutt ainult virisemiseks ei kujuneks, tuleks siinkohal mainida meie panust teadusinfo hankimisel ja edastamisel. FAO raames loodi meie raamatukogus AGRIS-CARISe andmesisestuskeskus. Meie ülesanne on Eestis publitseeritud põllumajandusteadustööde kohta info sisestamine AGRISe infotöötluskeskuse andmepanka Viinis. Sellega jõuab info Eesti põllumajandusteadlaste töödest maailma, vastutasuks saame aga kogu maailma kohta käivat põllumajandusinfot CD-ROMidel.

EPMÜRis on viimasel ajal muidki muutusi. Tänu osavõtule Ameerika ja Kesk-Euroopa põllumajandusraamatukogude ühenduse tööst on EPMÜRist saanud arvestatav koostööpartner, hoogustunud on infovahetus teiste infokeskustega välismaal. Mitme programmi eduka täitmise

tulemusena oleme omandanud nii riist- kui tarkvara. Integreeritud raamatukogusüsteemi rakendamiseks ootame pikisilmi ELNET Konsortiumi töö tulemusi.

EPMÜRi jaoks kujunevad eelolevad aastad üsna pingelisteks. Ülikool on kolinud uude peahoonesse, ainult meie jääme teistest allüksustest eraldi ehituse teise järgu valmimist ootama. See raskendab igati töökorraldust ja infovahetust.

Tulevikus loodame kõigi TKRide koostööd. Töötame ju kõik eesti kultuuri, teaduse ja hariduse edendamise nimel.

Tiina Tohvre

Direktor

EESTI PATENDIRAAMATUKOGU

Eesti iseseisvumine tõi kaasa vajaduse luua tööstusomandi õiguskaitse süsteem Eestis. See tingis ka Eesti Patendiraamatukogu loomise 1. jaanuaril 1992. a.

EPR on ainus raamatukogu Eestis, mille ülesanne on komplekteerida, säilitada ja tutvustada üldsusele Eestis ainulaadset kodu- ja välismaiste patendikirjelduste kogu ning teisi tööstusomandi õiguskaitset reguleerivaid väljaandeid. Raamatukogu sai ülesande kujundada olemasolev fond riikliku teaduslik-tehnilise patendiekspertiisi kontrollfondiks. See tähendab, et fondis peavad olema maailma juhtivate tööstusriikide tööstusomandi õiguskaitse alal kehtivad dokumendid kuni 50 aasta ulatuses. Möödunud 3 aastaga on raamatukogu suutnud selle ülesande osaliselt täita tänu eraldatud rahalistele vahenditele ja edukale koostööle teiste riikide patendiraamatukogudega. Kontrollfondile kehtestatud nõuete kohaselt kestab fondi järjepidev täiendamine.

Ülesandeid on lisandunud, näiteks Riigi Patendiameti ametlike väljaannete vahetamine 32 riigi patendiametiga ja levitamine Eestis, külastajate teenindamiseks vajalike andmebaaside loomine (Eestis registreeritud kaubamärgid, kasulikud mudelid ja patendid), tasuliste patendi- ja kaubamärgiuuringute tegemine firmadele ja eraisikutele. Alustatud on kataloogide ja kartoteekide ning raamatukogu lugejate registri loomist arvutis.

Meie eesmärk on arendada raamatukogu nii, et tulevikus oleksime

ühel tasemel Põhjamaade patendiraamatukogudega.

EPR on väga spetsiifiline raamatukogu, seetõttu on teiste Eesti raamatukogudega koopereerumine võimalik väga vähesel määral. Koostööd on tehtud komplekteerimisel. Info EPRi saabuvatest välismaa ajakirjadest on avaldatud RRis väljaantavas "Välisperioodika koondkataloogis". Teiste raamatukogude kaudu võiksime rohkem reklaamida meil leiduvat tööstusomandi õiguskaitse alast kirjandust. Selles osas, mida Eestis ei komplekteeri ükski teine raamatukogu, süvendame koostööd teiste riikide, eriti Soome ja Rootsi Patendiraamatukoguga, mis asuvad meile kõige lähemal. Pealegi on Soome määratud Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) poolt Eesti abistajaks tööstusomandi õiguskaitse süsteemi väljaarendamisel.

Eve-Mall Vare

Direktor

EESTI STANDARDIRAAMATUKOGU

1. Meie suurim probleem on informatsiooni kättesaadavus lugejatele. Rahvusvaheliste standardiseerimise reeglite järgi on standard informatsioon, mille eest tuleb maksta, ja meie mõistes kallilt (nt ISO standardi lehekülg maksab keskmiselt 65 kr). Meie lugejatel on võimalus kas lugeda dokumente kohapeal, osta koopia originaali hinnaga või tellida meie kaudu originaal. Väga paljusid lugejaid (üliõpilased, õppejõud jt) see ei rahulda.

Et GOST on uuesti nõutav, oleme taastamas sidemeid Venemaaga.

2. Raamatukogude töötajad ja lugejad vajaksid rohkem teavet teiste raamatukogude koostise ja kasutamistingimuste kohta. Näiteks on RRis Eurodirektiivide kogu, mis on otseselt seotud Euroopa standarditega. Et Euroopa Liitu astumisel tuleb kõik Euroopa standardid üle võtta rahvuslikeks, on ilmne, et mõlemad kogud muutuvad edaspidi veelgi nõutavamaks. Lugejatel peaks nende dokumentide hankimise ja nendes sisalduva info kohta olema väga täpne kahepoolne teave.

Juta Laasma

Juhataja

ELRi ajalugu ulatub 1933. aastasse, praegust nime kannab ta 1990. aastast. Raamatukogu põhjalik uuenedmine algas aastail 1987-1988 vaba Eesti taassünniga.

Tänane ELR koondab endas kolme põhilist töösuunda:

- 1) teabetöö lastekirjanduse alal, mida teostab peamiselt lastekirjanduse infokeskus;
- 2) õpilasi teenindavate raamatukogude nõustamine ja täienduskoolitus;
- 3) lugejateenindus.

Kahjuks takistavad meie tegevust üha suurenev ruumikitsikus ja rahanappus. Siiski teeb rõõmu Kultuuriministeeriumi sihtotstarbeline rahaeraldus (1995, 1996) infotehnoloogia muretsemiseks. Tänaseks oleme gi asunud rakendama programmi Kirjasto 3000.

ELRi töökusest, loovusest ning optimismist annavad tunnistust mahukad lastekirjanduse ja laste lugemise alased teadusuuringud, paljud teadus- ja soovitusbibliograafia väljaanded, almanahh "Naksik", üleriiklikud suurprojektid (lugejate auhinna "Nukitsamees" väljaandmine tänapäeva eesti lastekirjanduse eest alates 1992. a, H. C. Anderseni, Pinoccio, Pipi, Muumipäev jm).

Meie senine koostöö teiste TKRidega, eriti RRiga, on üldiselt olnud asjalik ja meeldiv. Kestvad kontaktid on meil veel TPÜ infoteaduste osakonnaga. Koostööd teeme Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu (IBBY) Eesti seksiooniga, mille asutajaliige on ELR 1992. aastast. Tihedalt suhtleme Tampere Noorsookirjanduse Instituudi ja Rahvusvahelise Noorteraamatukoguga Münchenis, mis on teaduslikud uurimisasutused lastekirjanduse alal.

Ootame seadusandliku poole täienemist, seda eelkõige osalise sundeksemplari saamiseks. Raamatukoguseaduse (või teadusraamatukogude seaduse) vastuvõtmine looks kindlasti suurema turvatunde.

Tööks oma valdkonnas innustab meid teadmine, et ELR on Eestis seni ainus keskne asutus, mis tegeleb lastekirjanduse ja laste lugemisega nii teoreetilisel kui ka praktilisel tasandil.

Anne Rande

Direktor

1995. AASTA STATISTIKAT*

Tabel 1

	Teavikute kasutuskogud aasta lõpul	Põranda- pind (m ²)	Tööta- jad	sh raamatu- koguhoidjad
RR	3384519	51477	566,5	422,5
ETAR	2855894	9125	169	135
TÜR	3391462	28880	333,75	269,75
TTÜR	1452223	5244**	89,5	89,5
EMR	260390	464	25	18
TPÜR	309073	2055	35	31,5
KMAR	700983	2215	15,25	15,25
EPMÜR	510002	625	28	28
EPR	18640793	788	22	14
ESR	221862	160	4,5	4
ELR	129754	626	30	25

Tabel 2

Tulud ja kulud (tuhandetes kroonides)

	T U L U D				K U L U D		
	Kokku	S e l l e s t			Kokku	S e l l e s t	
		Riigilt	Oma- valit- suselt	Muudest allika- test		Töö- jõe- kulud	Kompl- summad
RR	31444	28655	200	2589	30194	15965	4526
ETAR	15946	15885	0	61	15788	3430	7558
TÜR	16428	16288	0	140	16428	7428	9000
TTÜR	6051	5955	0	96	6017	2280	3632
EMR	905	905	0	0	901	637	151
TPÜR	1071	1071	0	0	1071	710	254
KMAR	626	626	0	0	626	263	120
EPMÜR	1369	1079	0	290	1064	729	258
EPR	2802	2802	0	0	2646	611	1512
ESR	296	296	0	0	295	108	50
ELR	1490	1451	0	39	1270	972	180

* Andmed võetud RRI koostatud eriala- ja teadusraamatu- kogude 1995. aasta analüütilisest aruandest.

** Sellest 1440 m² renditud pinda Hoiuraamatukogus.

Tabel 3

Raamatute ja jadaväljaannete juurdetulek kasutuskogudesse

	R a a m a t u d		J a d a v ä l j a a n d e d (nimetusi)		
	Nimetusi	Köiteid	Ajakirjad	Ajalehed	Jätkvlj
RR	27479	41668	1950	502	189
ETAR	7116	8616	1491	441	1286
TÜR	15159	31632	3731	446	3072
TTÜR	5879	11620	679	52	852
EMR	897	1658	85	0	0
TPÜR	3480	5190	148	41	0
KMAR	4503	6299	161	386	327
EPMÜR	1029	2461	177	31	60
EPR	375	615	109	0	0
ESR	103	103	55	12	0
ELR	3769	3769	46	0	0

Tabel 4

Teavikute juurdetulek kasutuskogudesse komplekteerimis-
allikate järgi

	Kokku	S e l l e s t				
		Ostud	Vahetus	Anne- tus	Sund- eks.	Muu
RR	78925	10548	5597	17575	20932	24273
ETAR	18025	7629	3975	1171	4103	1147
TÜR	47052	15501	7618	13620	3718	6595
TTÜR	15957	9107	982	4561	1048	259
EMR	2025	799	1	1225	0	0
TPÜR	5386	2211	135	3040	0	0
KMAR	8666	762	31	2888	4170	815
EPMÜ	2830	1893	41	896	0	0
EPR	5105403	309488	4795627	47	0	241
ESR	12820	170	0	0	0	12650
ELR	3815	3367	0	448	0	0

Tabel 5

Teavikute kasutuskogud aasta lõpul

	Kokku	S e l l e s t			
		Paber- kandjal	Auvised	Elektroo- nilised teavikud	Mikro- vormid
RR	3384519	3346352	22149	179	15839
ETAR	2855894	2839199	257	31	16407
TÜR	3391462	3365591	11152	4294	10425
TTÜR	1452223	852572	0	384	599267
EMR	260390	260146	0	230	14
TPÜR	309073	309066	7	0	0
KMAR	700983	700983	0	0	0
EPMÜR	510002	509887	2	63	50
EPR	18640793	3934896	0	7115831	7590066
ESR	221862	173277	0	21	48564
ELR	129754	129754	0	0	0

Tabel 6

Raamatukogude kasutamine

	Regist- reeritud lugejaid	Külastusi	Laenutusi		
			Kokku	S e l l e s t	
				Lugemis- saali	Koju
RR	79337	538700	541681	510904	30777
ETAR	14809	88371	481657	185830	295827
TÜR	24200	762270	1095830	842930	252900
TTÜR	15324	190614	390774	262079	128695
EMR	3940	14844	83021	53610	29411
TPÜR	5374	182196	409941	256000	153941
KMAR	1537	4896	84958	84958	0
EPMÜR	7184	34557	85208	60638	24570
EPR	2237	3063	363177	361960	1217
ESR	1679	5813	205356	178423	26933
ELR	5564	48783	148674	42907	105767

TEADUSLIKU KESKRAAMATUKOGU TEGEVUSE PÕHIMÕTTED

Kinnitatud kultuuri- ja haridusministri
12. detsembri 1994. a määrusega nr 19

1. Teadus- ning iga liiki kunstilooime leiutus- ja tootmistegevuse kindlustamise ammendava informatsiooniga tagab teaduslike keskraamatukogude tegevuse korraldamine üleriigiliselt ühtsete põhimõtete alusel.
2. Teaduslik keskraamatukogu:
 - 1) kogub, säilitab ja teeb kättesaadavaks temale kinnitatud ainevaldkonna võimalikult ammendavaks informeerimiseks vajalikud originaal- ja vahendusinformatsiooni väljaanded;
 - 2) on raamatukogudevahelise laenutuse keskus;
 - 3) on antud ainevaldkonna kataloogimiskeskus;
 - 4) töötleb, analüüsib ja levitab informatsiooni antud ainevaldkonna teavikute ja andmebaaside kohta;
 - 5) arendab koostööd teiste samade või piirnevate ainevaldkondade raamatukogude ja infokeskustega kodu- ja välismaal.
3. Teadusliku keskraamatukogu tegevuseks vajalikud täiendavad rahalised vahendid eraldatakse riigieelarvest Kultuuri- ja Haridusministeeriumi kaudu.
4. Teaduslike keskraamatukogude tööd suunab Kultuuri- ja Haridusministeeriumi juures nõuandva organina moodustatud nõukogu.
5. Muudatusi teaduslike keskraamatukogude ainevaldkondades tehakse vastavalt nõukogu ettepanekutele.

TEADUSLIKE KESKRAAMATUKOGUDE JA NENDE AINEVALDKONDADE LOETELU

Kinnitatud kultuuri- ja haridusministri

19. jaanuari 1995. a määrusega nr 5

1. Eesti Rahvusraamatukogu -

* ÜLDTEOSED. Dokumentalistika. Bibliograafia. Raamatukogundus. Museoloogia. Kultuur.

* ÜHISKONNATEADUSED. Statistika. Demograafia. Sotsioloogia. Politoloogia. Majandusteadus. Õigusteadus.

* KUNSTID. Arhitektuur. Kujutav kunst. Fotograafia. Muusika. Kino. Teater.

* EESTI TRÜKISED (1945. a -).

* *ESTONICA*.

2. Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu -

* LOODUSTEADUSED. Keskkonnateadused. Matemaatika. Astronoomia. Füüsika. Keemia. Geoloogia. Paleontoloogia. Bioloogia. Ökoloogia. Botaanika. Zooloogia.

* EESTI TRÜKISED (väliseesti kirjandus).

ESTONICA.

BALTICA.

3. Tartu Ülikooli Raamatukogu -

* ÜLDTEOSED. Teaduslugu. Žurnalistika.

LOODUSTEADUSED. Matemaatika. Rakendusmatemaatika. Füüsika. Astronoomia. Füüsikaline, analüütiline ja anorgaaniline keemia. Orgaaniline ja biokeemia. Molekulaarbioloogia. Geneetika, füsioloogia ja mikrobioloogia. Geoloogia ja geofüüsika. Paleontoloogia. Geograafia. Botaanika. Ökoloogia. Zooloogia.

* TEHNIKATEADUSED. Geodeesia. Biotehnoloogia.

ÜHISKONNATEADUSED. Majandusteadus. Õigusteadus. Sotsioloogia. Kasvatusteadus. Psühholoogia. Politoloogia. Inim-, sotsiaal- ja majandusgeograafia. Sotsiaalanthropoloogia ja etnoloogia.

* HUMANITAARTEADUSED. Ajalugu ja ajalooabiteadused. Filosoofia. Keeleteadus. Kirjandusteadus. Folkloristika. Usuteadus. Kultuurantropo-

loogia.

* ARSTITEADUSED. Meditsiin (teoreetiline).

ESTONICA.

4. Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu -

* TEHNIKATEADUSED. Inseneriteadused. Energeetika. Masinaehitus. Kodumajandus. Juhtimisteadus. Tootmise ökonomika ja korraldus. Kaubandus. Ettevõtlus. Keemiatehnoloogia. Eri tööstusharud (nahk, puit, tekstiil jne). Aparaadieehitus. Arvutustehnika. Ehitus.

5. Eesti Meditsiiniraamatukogu -

* ARSTITEADUSED. Meditsiin (kliiniline). Tervishoiukorraldus.

6. Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu -

* ÜHISKONNATEADUSED. PEDAGOOGIKA. Kasvatusteadus. Sotsiaaltoetus. Kehakultuur.

7. Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu -
EESTI TRÜKISED (1632. a -).

ESTONICA.

BALTICA.

8. Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu -

* PÕLLUMAJANDUS. Metsandus. Jahindus. Kalandus. Veterinaaria.

9. Eesti Patendiraamatukogu -

* PATENDIKIRJANDUS.

10. Eesti Standardiraamatukogu -

* NORMDOKUMENDID.

11. Eesti Lasteraamatukogu -

* LASTEKIRJANDUS (erialati). Ilukirjandus.

* - täidab kataloogimiskeskuse ülesandeid antud ainevaldkonnas.

AKTUAALSEL TEEMAL

Jüri Järs

TIIGRIHÜPE JA RAAMATUKOGUDE AUTOMATISEERIMINE A. D. MCMXCV

Raamatute lugemine oli kunagi rikaste eesõigus. Praegu on tiigrihüpe rikaste eesõigus. Sellises olukorras on raamatukogude üks tähtsamaid ülesandeid luua kõigile (ka vaestele) **vaba juurdepääs infoühiskonna ressurssidele**. See on võimalik üksnes põhjalike infotehnoloogiliste ümberkorralduste alusel. Raamatukogude infosüsteemi loomine on üldriikliku tähtsusega ülesanne, mis eeldab ühtlustatud lahenduste kasutamist ja osalejate tihedat koostööd nii rahvuslikul, regionaalsel kui ka ametkondlikul tasandil. Piltlikult väljendudes võib infosüsteemi loomist võrrelda kildudest mosaiigi ladumisega, kusjuures lähteülesanne on teada, kuid vahendid selle teostamiseks pidevalt muutuvad ning osa neist on alati puudu, mistõttu samaaegselt tuleb lahendada ka mitme tundmatuga võrrandit.

Käesoleva ülevaate eesmärk on tutvustada Eesti raamatukogude infosüsteemi loomisega seotud sisulisi ja organisatoorseid töid 1995. aastal. Et puudub analoogiline käsitlus eelmiste aastate kohta, on pisteliselt valgustatud ka lähiajalugu ning lühidalt iseloomustatud baaskeskkonda, mis on suudetud luua viimaste aastate töö tulemusena.

Lühike tagasivaade

Automatiseerimise eeljalugu Eesti raamatukogudes ulatub 70. aastate keskpaika, mil andmetöötluks kasutati masstootmisse jõudnud Nõukogude suurarvuteid. Uuema ajaloo algust võib arvestada 80. aastate teisest poolest, kui kasutusele tulid esimesed personaalarvutid. Mõjusamad personaalarvutil baseeruvad rakendused ilmusid 90. aastate alguses, kuid spetsiaalse raamatukogutarkvara puudumine, kvalifitseeritud spetsialistide vähesus ja infotehnoloogia arendusprojektide alafinantseerimine pole siiani võimaldanud luua tänapäevast nii lugeja kui ka raamatukoguhoidja nõuetele vastavat infosüsteemi.

ERÜ hakkas automatiseerimisküsimustega tegelema õige pea pärast taasasutamist. 1990. aastal moodustati töögrupp bibliograafilise informatsiooni vahetusformaadi loomiseks, mille töö tulemus "EKF: Eesti kommunikatiivformaat" ilmus 1991. aastal. EKF seadis korda eestikeelse terminoloogia ja leidis ka praktilist kasutamist, igatahes praeguseks on trükis muutunud rariteediks. Koondamaks nappi ajupotentsiaali ja vältimaks omaette nokitsemist, moodustas ERÜ 1992. aastal **automatiseerimise töörühma** (töögrupi), kuhu koondusid suuremate teadusraamatukogude spetsialistid. Töörühma asus juhtima Mihkel Reial (RR). Projekti "Eesti raamatukogude infosüsteem" esialgne versioon valmis 1993. aasta lõpul. Järgmise aasta alguses saadeti raamatukogudele seisukohavõtuks "Eesti raamatukogude automatiseerimise üldpõhimõtted", mis sisaldas ka soovitusi raaltehnoloogia rakendamiseks, ja aasta keskel projekt "Bibliograafiakirjete vahetusformaat Eesti raamatukoguvõrgus", mis baseerus FINMARCil ja oli eelnevalt läbi arutatud ERÜ kirje töörühmas ning liigitamise ja märksõnastamise töörühmas.

Lähtudes infosüsteemist kui tervikust tuleb esmajärjekorras tööle rakendada **kataloogimiskeskuste** (teaduslike keskraamatukogude) süsteemid, mis toodavad raalloetavaid kirjeid ka kõigi teiste raamatukogude tarbeks. Seetõttu seadis automatiseerimise töörühm oma järgmiseks ülesandeks **teadusraamatukogude ühisprojekti väljatöötamise**. Selle projekti esimene versioon haaras viit raamatukogu (RR, ETAR, TÜR, TTÜR, TPÜR) ja lähtus olemasoleva tarkvara (KIRI, Micro-CDS/ISIS, ProCite, INFORMIX jt) arendamisest ning kohandamisest, sest kõigile osalejale ühtse tarkvara ostmiseks puudus rahaline kate. 1994. aastal lülitusid projekti ka KMAR ja EPMÜR. Et integreeritud raamatukogutarkvara soetamiseks vajalikku summat ei õnnestunud hankida, jätkus sama tendents - eraldatud raha kasutati olemasolevate rakenduste täiustamiseks, üldotstarbelise tarkvara litsentside ostuks, kohtvõrkude rajamiseks, personaalarvutite ja välisseadmete soetamiseks. 1994. a lõpuks sai selgeks, et KIRI ei rahulda RRI vajadusi ning arendustööde eest maksmine käib üle jõu. Töörühmal tuli nentida, et kui projekti **finantseerimises ei toimu tiigrihüpet**, siis jätkub küll kataloogimiskeskuste mõningane areng, kuid projekti põhieesmärk - **ühtse integreeritud süsteemi loomine** - jääb saavutamata.

Teadusraamatukogude projekt

1995. aasta algas paljutöotavalt: **Avatud Eesti Fond** eraldas projekti jaoks 2,444 miljonit krooni. Seevastu riigieelarvest saadi ainult 0,8 miljonit. Alanud olid eelläbirääkimised **Andrew W. Melloni Fondiga**, mille tulemusena märtsis saabus Eestisse prof Richard E. Quandt, kes tutvus olukorraga ja täpsustas granti taotlemise tingimusi. Kaks nädalat varem kirjutati Tallinnas alla Leedu, Läti ja Eesti raamatukogude kavatsuste kokkuleppele, milles konstateeritakse, et Balti riikides rakendatakse ühtset strateegiat regiooni raamatukogude infotehnoloogia arendamisel. Dokumendis on fikseeritud üldised nõuded **Baltimaade raamatukogude infosüsteemi** (Baltic Library Network) juurutamiseks. Muide, analoogilist dokumenti arutati juba 1991. aastal Riias Baltimaade raamatukoguhoidjate kongressil, kuid järgnenud nelja aasta jooksul ei õnnestunud kokkulepet sõlmida. Nüüd kulus projekti arutamiseks ja formuleeringute täpsustamiseks terve päev, kuid ajendatuna kartusest, et Melloni Fond ei finantseeri Balti riikide projekte eraldi, suudeti koostada selline tekst, millele esindajad (A. Buholte, V. Bulavas, M. Reial) hilisõhtul alla kirjutasid. Seega on realselt olemas koostöökavatsuste kokkulepe, millele saab vajaduse korral toetuda. Tänuajarele tunduvad need põnnistused ehk veidi naljakanagi, sest saavutati selgus, et Melloni Fond ei kavatsenud finantseerida kõiki Balti riike ja toimub võistlus, kus viidab parim lahendus. Jätame sõna "parim" tähenduse sünkohal lahti mõtestamata. Töörühmal on sellest oma arusaam, tegelikult defineerib selle Melloni Fondi juhatus grantide jagamisel.

Ühe nõude esitas Melloni Fond juba kevadel - granti saamiseks tuleb moodustada teadusraamatukogude ühendus (inglise k *Consortium*). Ühenduse asutamist oli töörühmas varemgi arutatud, kuid arvestades suurt organiseerimisvõimet, peeti targemaks asi edasi lükata. Seekord võeti sõnal sabast kinni - Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi (lühend ELNET Konsortsium) loomiseks asuti ettevalmistusi tegema juba märtsis. Et tuli asutada juriidiliste isikute mittetulunduslik ühendus, mis on oma seisundilt eraõiguslik juriidiline isik, sattusid tegijad palju hültemasse juriidiliste probleemide rägastikku, kui keegi oskas ennustada. Ümber kümnes põhikirja variant osutus juba nii heaks, et 14. septembril peeti Konsortsiumi põhikirja asutamiskoosolek, kuid oh häda, valitsus keeldus põhikirja registreerimisest. Vaatamata sellele, et põhikirja jäi ametlikult registreerimata, on

alates 14. septembrist ERÜ automatiseerimise töörühm likvideeritud ja **ELNET Konsortsium *de facto* loodud**. Konsortsiumi asutajaliikmeteks olid RR, ETAR, TÜR, TTÜR, TPÜR, KMAR ja EPMÜR. Esimeheks valiti Mihkel Reial, tegevdirektorina asus tööle Aarne Kurjama. Raamatukogusid esindavad ikka needsamad inimesed, kes olid töörühmaski, ja ega ka sisuliselt palju muutusi ole.

ELNET Konsortsiumi peamised eesmärgid on:

- Eesti raamatukogude infosüsteemi projekteerimise, juurutamise, arendamise, haldamise ja finantseerimise korraldamine ning koordineerimine;
- raamatukogude inforessursside üldise kättesaadavuse tagamine;
- infoühiskonna arengule ja vabale infolevile kaasaaitamine;
- rahvusvahelise infointegratsiooni edendamine ja koostööprojektides osalemine;
- intellektuaalse omandi haldamisega seotud küsimuste lahendamine.

Konsortsiumi liikmeks võivad olla juriidilise isikuna tegutsevad raamatukogud ja muud juriidilised isikud, mille struktuuriüksuseks on raamatukogu. Liikmeks vastuvõtmise otsustab üldkoosolek. Kuni ühenduse registreerimiseni liikmeskonda ei laiendata.

Seega olid loodud reaalsed eeldused hankida raha ühtse integreeritud tarkvara ostmiseks ELNET Konsortsiumile ja tuli hakata koostama projekti uut versiooni, lähtudes mitte odavaimatest kompromisslahendustest, vaid tõelistest vajadustest. Siinkohal pole ehk üleliigne korrata vana tõde - projekti õnnestumise võtmeküsimuseks on tarkvara valik. See on ühtlasi ka kõige raskem küsimus. Isegi arenenud riikide praktikas leidub pretsedente, kus ostja on lasknud end ära petta efektsetest demonstratsioonidest, soodsatest hindadest ja müüjate lubadustest. Töörühmal oli selles osas kogemus olemas, sest esimene tarkvara väärtustamine sai teoks 1993. aastal ning asjasse suhtuti maksimaalse tõsidusega.

1995. aasta kevadel saadeti **pakkumiskutsed koos omapoolsete nõuetega** enam kui 30 tarkvaratootjale. Vastuseks saadi 9 pakkumist (ALEPH, GeacPlus, Horizon, INNOPAC, LIBER, OLIB, Supermax, TINLIB, VTLS) ning kõigepealt asuti uurima firmade saadetud dokumentatsiooni. Järgnesid demonstratsioonid (INNOPAC, TINLIB, LIBER, OLIB, Horizon, ALEPH), mille käigus paljudki piasjad muutusid selgemaks. Kuid põhjendatud otsuse langetamiseks ei piisa ainult dokumentatsiooniga tutvumisest ja demoseansside jälgimisest, tingimata tuleb süstee-

miga tutvuda keskkonnas, kus ta on iga päev käigus. Tänu Avatud Eesti Fondi ja Informaatika Fondi toetusele õnnestus saata ekspertgrupid Prahasse (ALEPH), Helsingisse (GeacPlus ja VTLS), Londonisse ja Bangori (INNOPAC). Pärast väärtustamise esimest vooru jäi sõelale 6 süsteemi, aasta lõpuks 5 süsteemi. Lõppvooru pääsesid ALEPH ja INNOPAC, kuid seda juba 1996. aasta kevadel. Melloni Fondile esitatav projekt hakkas ka muus osas vähehaaval ilmet võtma, kuigi esialgu jäi lahtiseks, kas ühiskasutusüsteem hakkab baseeruma kahel (üks Tallinnas, teine Tartus) või enamal (5-7) UNIX-keskarvutil. Mõlema variandi puhul kujuneks keskarvutite maksumuseks ligikaudu 2 miljonit krooni.

Töörühma koosolekutel arutati ka koondkataloogide olukorda, standardiseerimisküsimusi (MARC-formaat, autoriteetfailid, märksõnastamine, kooditabelid, vöötkoodikasutus), olemasolevate andmebaaside konverteerimisvõimalusi, laivõrkude ja andmeside olukorda, üldotstarbelise tarkvara soodushanke võimalusi jm.

Töörühm taotles toetust ka Eesti Teadusfondilt, NORDINFO-lt ja Šveitsi Ida-Euroopa Tehnilise Abi Programmilt, kuid tulemusteta. Avatud Eesti Fondi toetus oli algselt kavas kulutada raamatukogutarkvara soetamiseks, kuid et eraldatud summa katnuks ainult osaliselt tarkvara maksumuse (või tulnuks valida tarkvara etteantud summa järgi), otsustati toetus kulutada peamiselt olemasolevate kataloogimisrakenduste riist- ja tarkvaralise toetuse parandamiseks ning kohtvõrkude täiustamiseks, osa toetusest ka spetsialistide lähetusteks (pakutavate süsteemidega tutvumine) ja UDK eestikeelse variandi lõpetamiseks. Lähtudes Avatud Eesti Fondi plaanidest ja sellest, et töörühma ülesandeks on soovitada tarkvaralahendusi ka rahva- jt väiksematele raamatukogudele, otsustati, et katsetamiseks ja väärtustamiseks ostetakse LIBERi ühekasutajaversioon ja TINLIBi võrguversioon. Mõlemaid versioone katsetab TTÜR, kusjuures testimise käigus genereeritakse kirjeid ka oma raalkataloogi jaoks.

1995. aastal kuulusid töörühma Mihkel Reial (rühma juht), Signe Tõnisson, Mihhail Ottmaa ja Ülle Soosalu RRist, Asko Tamme ja Lembe Käärmann ETARist, Ingrid Saare TÜRist, Jüri Järs TTÜRist, Ann Indla TPÜRist, Neeme Reinmets KMARist ja Rein Mägi EPMÜRist. Tarkvara väärtustamisel osalesid veel Riin Olonen, Martin Jalakas (RR), Margit Teesalu (ETAR), Urve Ideon (TTÜR) jt.

Vaatamata finantseerimisraskustele olid 1995. aasta lõpuks seitsmes kataloogimiskeskuses rajatud kohtvõrgud, loodud Interneti ühendused ja võimalused CD-ROM-andmebaaside kasutamiseks. Kokku oli seitsmel raamatukogul 150 personaalarvutit (millest kolmandik moraalselt vana-nenud) ja üle poolesaja terminalseadme. Töötajate arvutioskuste taseme kohta puudub täpsem teave, kuid vähemalt paarisajal kataloogimiskeskuste töötajal olid elementaarsed arvutikasutuskogemused. Kehvem oli olukord andmebaaside genereerimisega, sest seda tehti FoxPro, dBASE, INFORMIX, ProCite, Micro-CDS/ISIS ja KIRI erinevate rakenduste põhjal ning ka andmebaaside struktuurid on erinevad. Internetis oli teistele otsin-guks kättesaadav ainult TÜRi süsteem INGRID. Peale nimetatud raamatu-kogude on tasapisi oma andmebaase genereerinud EMR, kus on kasutusel ka CD-ROM-andmebaasid ja Interneti ühendus. Kui arvestada, et kõik neli arvutit on saadud ilma rahata (välisabi), siis on EMRi süsteemi hinna ja jõudluse vahekord kindlasti üks maailma paremaid. Kahjuks hakkab sisu vormist üle kasvama - vaja oleks kohtvõrku, rohkem tööjaamu jne.

Rahvaraamatukogude projekt

1995. aasta lõpuks polnud 20 keskraamatukogust 12-l ühtegi arvu-tit. Seitsmel raamatukogul oli kokku kümnekond personaalarvutit, kuid isegi neid polnud võimalik efektiivselt kasutada, sest puudusid kohtvõrgud ja integreeritud raamatukogutarkvara. Erandiks oli Võrumaa KR, kus paigal-dati kohtvõrk ja raamatukogutarkvara 1995. a augustis. Töötajate arvuti-koolituse tase oli madal, neid, kel veidi kogemusi varuks, võis sõrmedel kokku lugeda.

Rahvaraamatukogude automatiseerimise töörühm moodustati ERÜ juhatus otsusega septembris 1995. Töörühma ülesandeks on rahvaraamatu-kogude infosüsteemi loomine, sealhulgas projekteerimine, plaanimine, va-jaduste analüüs, lahenduste ja otsustuste kooskõlastamine, finantseerimis-taotluste koostamine, projekti vahendite jaotamine ja nende kasutamise kontroll, süsteemi evitusjärgne ülevaatus ja hinnangu andmine. Töörühma kuuluvad 20 keskraamatukogu esindajad, kultuuriministeeriumi nõunik ja ERÜ esindaja. Töörühma juht on Jüri Järs (TTÜR).

Tegelikult algasid eeltööd rahvaraamatukogude infosüsteemi loomiseks juba 1995. aasta alguses ERÜ juhatus ja automatiseerimise töö-

rühma eestvedamisel. Selgitamaks rahvaraamatukogude huvi, vahendeid ja võimalusi infosüsteemi loomiseks, korraldati küsitlus ja eeluuring. Augustis esitas J. Järs Kihnu seminar-laagris ülevaate infosüsteemi loomise kavast, prioriteetidest, võimalikest lahendusvariantidest ja finantseerimisallikatest. Septembris esitati Avatud Eesti Fondile ERÜ nimel esialgne taotlus rahvaraamatukogude infosüsteemi loomise finantseerimiseks, millele järgnesid läbirääkimised. Novembri lõpus esitati vormikohane taotlusprojekt: **"Eesti rahvaraamatukogude infosüsteemi loomine: linna ja maakonna keskraamatukogud. Esimene etapp (1996)"**, milles taotleti projekti käivitamise aspektist kõige olulisemate ülesannete täitmiseks 2 miljonit krooni.

Oktoobris arutati keskraamatukogude direktorite nõupidamisel mitmesuguseid projektist tulenevaid küsimusi (raamatukogude osalusmäär, nõuded osalejale, tarkvara hindamine ja valimine, koolitus jm). Detsembris toimus seminar "Sissejuhatus raamatukogutöö automatiseerimisse", kus käsitleti infosüsteemi loomise üldküsimusi ja tutvustati konkreetsest projektist tulenevaid ülesandeid. Osalesid keskraamatukogude direktorid ja tulevased süsteemi haldurid. Aasta lõpuks esitas iga raamatukogu oma töökohtade vajaduse töövaldkondade järgi 1996. aastal ja kaugemas perspektiivis ning töökohtade asukohaplaanid, mis võimaldab asuda detailsemalt projekteerima iga raamatukogu süsteemi. Lokaalsüsteemide projektid on vajalikud ka finantseerimise taotlemiseks kohalikest eelarvetest.

Projekti üks põhiprintsiip on **ühtsete riist- ja tarkvaralahenduste ning andmestruktuuride kasutamine kõigi raamatukogude lokaalsüsteemides**, mis tagab nende maksimaalse ühilduvuse ning süsteemi kohandamise, arendamise, hoolduse ja koolituse unifitseerimise (odavnemise). Riist- ja võrkvara hankimiseks korraldatakse konkurss Eestis, raamatukogutarkvara hankimiseks aga rahvusvaheline konkurss. Tarkvara valimisel kasutatakse teadusraamatukogude spetsialistide väärtustamisaruandeid ja ekspert hinnanguid ning Tallinna ja Võru Keskraamatukogus süsteemi Kirjasto 3000 (Akateeminen Tietopalvelu ATP Oy, Soome) ja Harju Keskraamatukogus süsteemi MikroMARC (Norsk Systemutvikling, Norra) kasutamisel saadud kogemusi. TTÜ Raamatukogus katsetatakse hindamise eesmärgil integreeritud raamatukogusüsteemi LIBER (Relais Informatique International, Prantsusmaa) ja TINLIB (Information Management & Engineering Ltd, Suurbritannia). Vaatluse alla võetakse ka süsteem BTJ 2000 (BTJ Kirjastopalvelu Oy, Rootsi/Soome). Valitav tarkvara peab vastama rahvus-

vahelistele bibliograafia- ja infotehnoloogia standarditele, Eesti keele- ja kultuurikeskkonna nõuetele ning keskraamatukogude spetsiifikale.

Esimese etapi põhiülesanne on **baaskeskonna loomine kõigis keskraamatukogudes**, mis järgnevatel aastatel võimaldab süsteemi laiendada nii funktsionaalsete moodulite kaupa kui ka kvantitatiivselt - suurendada kasutajalitsentside ja kohtvõrgu tööjaamade arvu. Baaskeskonna loomise all mõistetakse riistvara hankimist ja seadistamist, tarkvara kohandamist ja installeerimist, kohtvõrkude järk-järgulist väljaehitamist, töötajale hädavajalike oskuste ja teadmiste andmist ning süsteemi toimimiseks vajaliku tugistruktuuri loomist.

Projektis osalevad 20 linna ja maakonna keskraamatukogu, kuhu esimesel etapil (1996) paigaldatakse kokku 40-50 litsentseeritud töökohta, mis jagunevad osalejate vahel erinevalt individuaalprojektide järgi. Infosüsteemi evitamiseks moodustatakse **igas raamatukogus juurutusgrupp**, kuhu kuuluvad raamatukogu direktor, süsteemi haldur (grupi juht), erinevate raamatukogutöö valdkondade juhtivspetsialistid ning riist- ja võrkvara hoolduse eest vastutav töötaja.

Muud ettevõtmised

Märtsis 1995 moodustati Kultuuri- ja Haridusministeeriumi juurde nõuandva organina **raamatukogude automatiseerimise nõukogu**, mille tegevuse eesmärk on luua tingimused raamatukogude ühtse integreeritud infosüsteemi väljatöötamiseks ja juurutamiseks. Nõukogu põhiülesanne on koostöös Riigikantselei riigi infosüsteemide osakonna, Informaatika Nõukogu, ERÜ ning teiste asjaomaste riiklike ja ühiskondlike institutsioonidega ettepanekute tegemine eelarvete koostamiseks ja rahaliste vahendite taotlemiseks ning raamatukogude infosüsteemi integreerimine üldriiklikku infosüsteemi. Nõukogusse kuuluvad Ann Indla (sekretär, TPÜR), Jüri Järs (esimees, TTÜR), Mihkel Reial (RR), Ingrid Saare (TÜR), Asko Tamme (ETAR) ja Tiiu Valm (aseesimees, KHM). Nõukogu tähtsaim töö oli taotlusprojekti koostamine kataloogimiskeskuste infosüsteemi loomise finantseerimiseks riigieelarve infotehnoloogiakuludest. Toetati ka Lasteraamatukogu ja Hoiuraamatukogu taotlusprojekte.

Novembris toimus Tallinnas 3-päevane **seminar automatiseerimisspetsialistidele**, mida juhtisid Lucy A. Tedd Suurbritanniast ja prof Andy

Large Kanadast ning mis sai teoks tänu Open Society Institute Regional Library Programi toetusele.

Kahjuks ei saa käesolevas ülevaates rääkida teiste raamatukogude (näiteks kooli- või lasteraamatukogude) ühisprojektidest. Neid pole veel hakatud ette valmistama, seetõttu peab iga raamatukogu seni oma asju ise ajama. Koolides on arvutustehnikaga varustatus aasta-aastalt paranenud, kuid kooliraamatukogudesse tiigrihüpe 1995. aastal veel ei ulatunud. Ka Eesti Lasteraamatukogu kavandatud automatiseerimisalaste kursuste tsükkel jäi pidamata, sest arvutiklassi üürimine tõstnuks osavõtumaksu kättesaamatusse kõrgusse.

Kokkuvõtteks

Tegelik olukord oli 1995. aasta lõpus siiski **lootusrikkam kui kunagi varem**. Tänu **Avatud Eesti Fondi** toetusele astusid teadusraamatukogud pika sammu oma eesmärkidele lähemale ning ka rahvaraamatukogudel tekkis esmakordselt reaalne lootus hankida stardikapital oma projekti käivitamiseks. Tiigrihüppest raamatukogude automatiseerimises saab aga rääkida ainult siis, kui Melloni Fond tõepoolest otsustab ELNET Konsortiumi taotlust toetada.

Kõige rohkem teeb murelikuks, et Eesti raamatukogudes töötab liiga vähe professionaalseid automatiseerimise spetsialiste. Sellest omakorda tuleneb, et needki vähesed peavad pisku palga juures ära tegema ka kogu ühiskondliku töö (töörühmad, nõukogu jms), ja pole sugugi kindel, kas kõik neist selle ülevaate ilmutamise ajal enam raamatukogunduses leiba teenivad. Niisuguste kaotuste korvamine on väga raske, sest oskajaid inimesi lihtsalt pole kuskilt võtta, kuid eks **madalad palgad ja ajude äravool** on põhiprobleem mitte ainult selles valdkonnas, vaid varakapitalistliku Eesti teaduses ja kultuuris tervikuna.

TESAURUSE MITU PALET

Märksõnastus muutumas

Omaloodud elektrooniliste andmebaaside, kaasa arvatud arvuti-kataloogide lisandudes on meie raamatukogudes tarvis ümber mõtestada senised teavikute sisu avamise meetodid. Süstematiseerimine kaotab arvutis palju neist eelistest, mis tal on kaartkataloogis, sest süsteemi pole ekraanil näha. Indeksi järgi otsimiseks peab hästi tundma UDK notatsiooni, mida aga ei saa tavalugejalt loota. Lugejale on tähtis, et ta saaks oma päringu infokeelde tõlkimisega ise hakkama. Seepärast eelistab ta kindlasti märksõnu.

Märksõnastus kui trükiste sisu avamise meetod on meil üsna hästi tuntud. Kuigi suured universaalsed sisukataloogid on üles ehitatud süstemaatiliselt UDK järgi, leidub igas raamatukogus kindlasti mõni märksõna-kataloog või -kartoteek. Märksõnastikud nende kataloogide ja kartoteekide jaoks on kujunenud töö käigus, vastavalt teavikute iseloomule ja hulgale. Nad ei ole mõeldud rakendamiseks mõne teise kogu puhul. Eesti keeles on olemas ka meetodiline abivahend märksõnastamise ja märksõnakataloogi koostamise kohta - Helmi Masingu "Märksõnaliigitus" [12].

Kuivõrd tõhus on traditsiooniline märksõnastus arvutikataloogis? Lugesed erialakirjandusest, kui raske on lugejatele aineotsing Kongressi Raamatukogu märksõnastiku abil indekseeritud kataloogidest, tuleb tõdeda, et arvutikataloog vajab teist tüüpi märksõnastikku ja teistsugust märksõnastamise meetodikat. Inversiooni, liitsõnade poolitamise, allmärksõnade, viidete jms abil hoolikalt kujundatud märksõnarubriikide ja -komplekside puhul ilmneb seesama puudus, mis UDK juures - rubriikide liigendust ja järgnevust pole arvutis näha. Võib öelda ka nii: kui kaartkataloogis on keskseks ühikuks rubriik, siis arvutikataloogis on selleks konkreetse teaviku kohta koostatud kirje. Seda ühte kirjet saab otsida mitmesuguste tunnuste järgi: autor, pealkiri, ilmumisaasta, ilmumiskoht, märksõna, liigiindeks. Põhimõtteliselt on kirje leitav iga selles esineva sümbolijärjendi (sõne) kaudu, seega pole aineotsinguks vaja tingimata märksõna või indeksit kasutada, vaid sobiva teose võib leida ka näiteks pealkirjas esineva sõna või sõnaosa järgi. Nn võtmesõna- ehk vabasõnaotsing on eriti levinud artiklite referaatandmebaasides, mis sisaldavad kirjutiste kokkuvõtteid, ja teksti-

andmebaasides, kus elektroonilisel kujul on olemas kogu teaviku tekst. Enamik raamatukogukatalooge sisaldab siiski vaid traditsioonilisi kirjelemente, mis võtmesõnaotsinguks eriti palju ei paku, nii et sisu avamiseks tuleb kirjetele lisada täiendavat informatsiooni.

Kõige objektiivsem ja odavam oleks märksõnastada teaviku tekstis endas esinevate terminite abil. See on vaba märksõnastamise üks variant. Aga see teeks info taasleidmise raskeks: ammendava tulemi saamiseks peaks läbi proovima mitu sünonüümset väljendit mitmes keeles. Mittetekstiliste teavikute, nagu piltide ja helisalvestiste sisu tuleb igal juhul verbaalsesse keelde tõlkida.

Lühidalt - infotehnoloogia praegusel arenguetapil oma katalooge arvutisse viies ei saa me vältida ohjatud märksõnastamist (*controlled indexing*) raamatukogus hoitavate teavikute mitmekesisuse ja kataloogikirje iseloomu tõttu.

Milline võiks olla infokeel, mis sobiks kõige paremini arvutikataloogide märksõnastamiseks? Praktika on näidanud, et kõige paindlikumaid otsivõimalusi pakub meetod, kui teaviku sisu väljendada rühma iseseisvate lihtmõisteid tähistavate loomuliku keele terminite kaudu (koordinatiivindekseerimine). Siis pole märksõnastamine enam teatud hulgale kirjetele sobiva "ühtluspealkirja" leidmine (vrd ingl k *subject heading!*), vaid iga teavik võib saada kordumatu, tema sisu kõige täpsemalt avava märksõnaloendi. Antud infokeeles lubatud sõnavara on võimalik esitada erineval viisil - lihtsast märksõnaloendist põhjalikult läbitöötatud **tesauruseni**. Kõige populaarsemad infokeeled ongi viimastel aastakümnetel olnud mitmesugused tesaurused.

Meilgi räägitakse üha enam vajadusest üldise eesti tesauruse järele, et ühtlustada sisupeegeldust eri raamatukogudes. Üldist tesaurust koostatakse Rahvusraamatukogus. Tartu Ülikooli raamatukogus aga kujuneb alates 1994. aasta novembrist oma arvutikataloogiga integreeritud tesaurus. Eesti keeles on olemas ka üks erialatesaurus - URBISe märksõnastik fennougristikakirjanduse märksõnastamiseks.

Tesauruse mõistet on informatsiooninduses kasutatud ligi nelikümmend aastat. Kõige laiemalt võib tesaurust defineerida kui sõnavaraohje (*vocabulary control*) vahendit automatiseeritud infosüsteemides. Määratlus on nii lai sellepärast, et sõnaga *tesaurus* on erialakirjanduses üsna pillavalt ringi käidud: selleks on nimetatud nii kõige lihtsamat deskriptorite loendit,

mida mõnes andmebaasis kasutatakse, kui ka näiteks intelligentse süsteemi leksikaal-semantilist teadmusbasi. Kõige sagedamini räägitakse siiski te-saurusest kui märksõnastikust infotöötluse ja -otsingu jaoks, mis sisaldab loomulikust keelest valitud sõnu ja sõnaühendeid ning nendevahelisi seman-tilisi seoseid.

Tesauruse arenguloost

Tesauruse idee võtsid infoteadlased üle leksikograafiast*. Leksiko-graafias nimetatakse tesauruseks sellist tüüpi sõnaraamatut, kus sõnad on korrastatud sisuliselt, mitte alfabeetiliselt. Ühte on koondatud kindla mõiste või ideega seotud sõnad ja väljendid. Mõistelisi sõnaraamatuid on koostatud juba meie ajaarvamise esimestel sajanditel. Näiteks pärineb 2. sajandist Polluxi vanakreeka sõnaraamat "Onomastikon" ja 6. sajandist sanskriti keelevaramu, Amarasimha "Amara-kosha".

Kõige tuntum sõnaraamat-tesaurus on arvatavasti P. M. Roget' "Thesaurus of English Words and Phrases", mille esimene väljaanne ilmus 1852. aastal. Hiljem on seda uuendatud ja taasavaldatud eri mahus, kuid sõnaraamatu struktuuri pole muudetud. Roget' tesaurus koosneb kahest osast: mõistepiirkonniti esitatud põhiosa ja tähestikregister. Leksikoni-üksuseks on "idee" - sõna, mis märgib teatud kompleksset tähendust või semantilist välja. "Ideed" on süstematiseeritud kaheastmelise klassifi-katsiooniskeemi järgi ja nummerdatud. Iga "idee" juures on loetletud sõnu ja väljendeid, mis tähenduslikult selle "ideega" seostuvad. Registri abil leiame näiteks sõna *library* mõisterühmast 589. *Book*, milles peale selle sõna on veel poolteist tihedat veergu raamatu, kirjastamise ja kirjutamisega seotud sõnu [13, 245].

Eesti keele sõnastikest võiks tesauruseks nimetada Andrus Saares-te "Eesti keele mõistelist sõnaraamatut". Meie keeleteadlaste seas on ida-nenud mõte luua elektrooniline eesti keele tesaurus, mis sisaldaks rikkalikku infot sõnade tähenduse ja omavaheliste seoste kohta [17].

Keeletesauruste ülesanne on rikastada ja täpsustada inimeste keele-kasutust, aidata neil luua hea stiiliga tekste. Sõnaraamat juhib meid "ideesõnadelt" - mõistetelt, millest tahame rääkida või kirjutada - teksti-

* Sõna ise pärineb kreeka keelest (*thēsauros*) ja tähendab algselt aaret või varakambrit.

sõnadeni, mis väljendavad meie mõtet kõige paremini. Teavikute töötlemisel infosüsteemides on vastupidine eesmärk: sisult sarnastele, kuid erinevaid sõnu sisaldavatele tekstidele tuleb leida mingi ühine "ideesõna". Kuigi need kaks tegevust on vastupidise suunaga ning keeletesaurused ei saa asendada infotesaurusi ja vastupidi, on nad piisavalt sarnased selleks, et abivahendid nende protseduuride jaoks võiksid kanda ühist perekonnanime.

D. A. Krooksi ja F. W. Lancasteri väitel hakkasid spetsialistid tesauruse rakendamise üle infootsingus arutlema 1956. aastal Inglismaal. Esimesed artiklid sel teemal ilmusid 1957. aastal Ameerikas [7, 328].

B. C. Vickery on kirjeldanud nelja erinevat ettekujutust **infotesaurusest**, mis 1950. aastate lõpul esitati [16]. Neist H. P. Luhni oma lähtus automatiseeritud indekseerimise probleemist. Ta pani ette grupeerida tähenduselt seotud sõnad mõisterühmadesse (*notional families*) ja tähistada iga rühm koodiga, näiteks numbriga, nii nagu on Roget' sõnaraamatus. Süsteem tuvastab tema mälus olevate sõnade esinemise tekstis ja lisab kirjele vastava(d) koodi(d).

C. L. Bernier ja K. F. Heumann nägid tesauruses vahendit kasutaja ja otsisüsteemi sõnavara ühteviimiseks. Tesaurus pidi nende arvates sisaldama piiratud arvul definitsioonidega varustatud märksõnu, mida süsteemis on kasutatud, ja suure hulga "tekstisõnu", mida võiks kasutada infonõudleja. Tekstisõnadelt on viited märksõnadele ja vastupidi.

Kolmas lähenemisviis, mille esitas E. Wall, pööras tähelepanu eelkõige märksõnade vaheliste semantiliste suhete väljendamisele. Wall eristas sünonüümia-, üldise-üksiku ja assotsiatsioonisuhet ning tesaurus tema nägemuses oli märksõnade tähestikloend, kus iga märksõna all olid viited sellega mingis seoses olevatele märksõnadele.

J. H. Healdi ettekujutus tesaurusest sarnanes Walli omaga. Tesaurus pidi olema viidetega varustatud märksõnade loend, kuid antud märksõna suhtes üldisema mõiste ("kateegooria") paigutas Heald märksõna järele sulgudesse.

Tänapäeva standardne tesaurus sarnaneb kõige rohkem Walli variandiga, mille ülesanne oli aidata nii märksõnastajal kui ka infonõudlejal leida lisasõnu kas siis teaviku indekseerimiseks või oma päringu esitamiseks. Kuid kasutatud ja edasi arendatud on ka Luhni ning Bernier' ja Heumanni ideid.

E. Walli põhimõtetele toetudes valmis esimene praktilises töös

rakendatud teaurus 1959. aastal Ameerika infotalituses *Engineering Information Center of E. I. Dupont de Nemours and Company*. Esimesed publitseeritud teaurused olid "Thesaurus of ASTIA Descriptors" (1960) ja "Chemical Engineering Thesaurus" (1961), mis ilmusid samuti Ameerikas [7, 326-328]. Sellest ajast peale on teaurusi koostatud paljudes keeltes paljudes maades, üks- ja mitmekeelseid, kitsalt erialaseid ja laiema ainehaardega, alfabeetilise ja süstemaatilise ülesehitusega. Nende kohta saab andmeid teatmeteostest [3; 4; 15] ja ECHO andmebaasist THESAURI. ISO on kehtestanud nõude, et igast publitseeritud teaurusest tuleb üks eksemplar saata rahvusvahelisse arvelduskotta (*clearinghouse*) Torontosse (ingliskeelsed ja inglise keelt sisaldavad mitmekeelsed teaurused) või Varsavisse (teaurused teistes keeltes).

Tesauruse ülesehitus

Tesauruse koostamist reeglistavad rahvusvahelised standardid ISO 2788 [5] ja ISO 5964 [6]. Enamik rahvuslikke standardeid lähtub nendest, kuid arvestab ka oma maa traditsioone ja keele eripära. Soomekeelse teauruse standard valmis 1988. aastal [14]. See võiks olla üks eeskuju Eesti standardile, kui seda kunagi tegema peaks hakatama. Üldtunnustatud käsiraamat, mis toetub kehtivatele standarditele, kuid annab teaurusega seotud probleemidest palju avarama pildi, on J. Aitchisoni ja A. Gilchristi "Thesaurus Construction: a Practical Manual" [1].

Tesauruse **struktuuri** moodustavad terminid ja nendevahelised seosed. Terminid väljendavad märksõnastiku ainevaldkonna olulisi mõisteid. Loomulikule keelele, ka oskuskeelele on omane sünonüümia: üht mõistet saab väljendada mitut moodi (*kaalanaliüs ~ gravimeetriline analüüs*). Tesauruse ülesanne on piirata infosüsteemis kasutatavate terminite hulka ja üks meetod selleks ongi sünonüümsete väljendite kokkuviimine (vt ekvivalentsusseos allpool). Seega sisaldab teaurus kahesuguseid termineid: märksõnu ja viitetermineid, mis järjestatakse tähestikuliselt ühtsesse nimestikku.

Tesauruses kajastub ka teatud hulk mõistetevahelisi semantilisi suhteid. Neid väljendatakse viidetega termini juurest teistele terminitele. Tavaliselt eristatakse kolme semantilist seost: ekvivalentsusseos, hierarhiaseos ja assotsiatsiooniseos. Neid võib välja tuua ka rohkem, kuid

tuleb silmas pidada, et tesauruse struktuur ei muutuks ülearu keeruliseks.

Ekvivalentsusseos ehk samaväärsusseos moodustatakse selliste terminite vahele, mis tähistavad üht ja sama mõistet või niivõrd lähedasi mõisteid, et märksõnastamisel ja infootsingul ei ole otstarbekas neid lahus hoida. Üks ekvivalentide klassi liige valitakse märksõnaks (*preferred term, descriptor*), teine läheb tesaurusesse viiteterminina (*non-preferred term, entry term, non-descriptor*). Ühel märksõnal võib olla mitu viiteterminit. Viiteterminid on soovitatav trükkida teistsuguses šriftis kui märksõnad.

arstiteadus

kasuta **MEDITSIIN**

MEDITSIIN

asendab *arstiteadus*

Ekvivalentsusseoses terminid võivad olla täielikud või osalised sünonüümid (kvaasisünonüümid). Täielikud sünonüümid on näiteks
• omasõna ja võõrsõna

finantspoliitika

kasuta **RAHANDUSPOLIITIKA**

RAHANDUSPOLIITIKA

asendab *finantspoliitika*

• ühe mõiste erinevad väljendused eri teadusaladel

kõnehäired

kasuta **KÕNEPUUED**

KÕNEPUUED

asendab *kõnehäired*

• vananenud ja uus termin

telefoniraamatud

kasuta **TELEFONIKATALOOGID**

TELEFONIKATALOOGID

asendab *telefoniraamatud*

• lühend ja täisnimetus

USA

kasuta AMEERIKA ÜHENDRIIGID

AMEERIKA ÜHENDRIIGID

asendab *USA*

Eestikeelse terminoloogia praeguses seisus tuleks kõne alla ka levinud barbarismi ja kinnistumata omatermini sidumine:

public relations

kasuta ÜLDSUSSUHTED

(AVALIKKUSSUHTED?)

(SUHTEKORRALDUS?)

ÜLDSUSSUHTED

asendab *public relations*

Kvaasisünonüümid on sellised terminid, mille tähendus kattub osaliselt ja mida on otstarbekas käsitada sünonüümidena. Näiteks saab niimoodi piirata tesauruse ainevaldkonna äärealadele jäävate või raskesti defineeritavate märksõnade hulka.

seiklusromaanid

kasuta PÕNEVUSROMAANID

PÕNEVUSROMAANID

asendab *seiklusromaanid*

Kvaasisünonüümidena saab ühendada ka antonüüme, kui need sobiksid märksõnadena tavaliselt ühele ja samale teavikule:

kirjaoskamatus

kasuta KIRJAOSKUS

KIRJAOSKUS

asendab *kirjaoskamatus*

Kui mingit ainelõiku ei ole mingil põhjusel, nt materjali vähesuse või kõrvalise tähtsuse tõttu mõttekas sügavuti märksõnastada, aga oleks

vaja näidata, milliseid spetsiifilisemaid mõisteid see hõlmab, kasutatakse samuti ekvivalentsusseost.

MÄESUUSATAMINE

asendab *kiirlaskumine*

slaalom

sööstlaskumine

kiirlaskumine

kasuta MÄESUUSATAMINE

slaalom

kasuta MÄESUUSATAMINE

sööstlaskumine

kasuta MÄESUUSATAMINE

Sisuliselt on siin tegemist hierarhiasuhtega, kuid et märksõnaks on valitud ainult laiem termin, tuleb see vormistada ekvivalentsusseosena.

Hierarhiasuhe on selliste mõistete vahel, millest üks sisaldub tervikuna teises, moodustades sellest osa. Rangelt võttes ja standardi järgi on hierarhiaseos lubatud ainult selliste terminite vahel, mis kuuluvad ühte semantilisse kategooriasse, st mõlemad tähistavad kas nähtust, omadust, tegevust, teadusdistsipliini vms. Hierarhias

MUUSEUMID

kitsam KODULOOMUUSEUMID

MUUSEUMITÖÖTAJAD

MUSEOLOOGIA

TEATRIMUUSEUMID

ei kuulu kõik terminid ühte kategooriasse ning MUUSEUMITÖÖTAJAD ja MUSEOLOOGIA ei saa olla termini MUUSEUMID suhtes "kitsamad". Omaette küsimus on, kas sellised ranged põhimõtted hierarhiaseoste moodustamisel end otsingu seisukohalt alati õigustavad.

Hierarhiasuhte alaliigid on geneeriline ehk soo-liigisuhe, partitiivne ehk osa-tervikusuhe ja üldmõiste-üksikjuhtumi suhe.

Geneerilise seose puhul on laiemaks soomõiste ja kitsamaks liigimõiste. Tavaliselt on ühel soomõistel mitu alluvat liigimõistet.

LÄÄNEMERESOOOME KEELED

laiem SOOME-UGRI KEELED

kitsam EESTI KEEL

ISURI KEEL

KARJALA KEEL

LIIVI KEEL

SOOME KEEL

VADJA KEEL

VEPSA KEEL

ELEKTRISEADISED

kitsam ELEKTRIMASINAD

ELEKTRIMÕÖTERIISTAD

ELEKTRONSEADISED

Partitiivse seose puhul väljendab laiem mõiste tervikut ja kitsam selle osa. Selliseid sõnarühmi, kus osa ja terviku suhe on kontekstist hoolimata püsiv, pole kuigi palju. Näiteks võib tuua

• anatoomilised struktuurid

SEEDEELUNDID

kitsam MAGU

MAKS

NEEL

SOOLED

• kohanimed

EESTI

kitsam HIIUMAA

IDA-VIRUMAA

JÕGEVAMAA

• teadused ja teadusharud

KEEMIA

kitsam ANALÜÜTILINE KEEMIA

BIOKEEMIA

FÜÜSIKALINE KEEMIA

ORGAANILINE KEEMIA

Üldmõiste ja üksikjuhtumi seosega (*instance relationship*) on tegemist siis, kui hierarhia moodustavad üldnimetus ja sellest kitsamate terminitena nimed.

MERED

kitsam **BALTI MERI**
KASPIA MERI
VAHEMERI

Kui nimed on otsustatud teaduse põhiosast välja jätta ja lisada näiteks omaette loendina, siis sellist seost muidugi moodustada ei saa.

Assotsiatsiooniseost on raskem defineerida kui eelmisi seoseliike. Üldiselt esineb assotsiatsiooniseos selliste terminite vahel, mis on mõisteliselt küll tihedalt seotud, aga mitte hierarhiasuhtes, samuti pole nad ühe ja sama ekvivalentide klassi liikmed.

SEEDEELUNDID

vaata ka **SEEDIMINE**

SEEDIMINE

vaata ka **SEEDEELUNDID**

MAJANDUSLIIT

vaata ka **AVATUD MAJANDUS**
MAJANDUSINTEGRATSIOON

Assotsiatsiooniseoses termineid esineb rohkesti humanitaar- ja sotsiaalaladel, kus kategooriate ja hierarhiate moodustamisest on tihti parem loobuda, et vältida subjektiivseid otsuseid.

Märksõnartikkel näeb teaduses välja nii (alati ei pea kõik väljad olema täidetud ja igal väljal võib olla mitu sõna):

RAHANDUSPOLIITIKA

asendab *finantspoliitika*
laiem **MAJANDUSPOLIITIKA**
kitsam **MAKSUPOLIITIKA**
vaata ka **RIIKLIK RAHANDUS**

Viitetermini puhul ei anta tavaliselt muud informatsiooni kui viide märksõnale:

finantspoliitika

kasuta **RAHANDUSPOLIITIKA**

Käesolevas kirjutises on seoseid tähistatud sõnadega (*kasuta, asendab jt*), sest meil pole veel kindlaks kujunenud tava, milliseid lühendeid või sümboleid kasutada. Rahvusvaheliselt on hästi tuntud ingliskeelsed lühendid, kuid reeglina võetakse lühendid tesauruse (dominant)keelest. Tesauruse standardites soovitatakse seoseid märkida keelest sõltumatute sümbolitega, kuid tundub, et neid kasutatakse siiski harva - tähtlühendid jäävad paremini meelde. Järgnevas tabelis on kõrvuti ettepanekud eesti-keelse tesauruse jaoks, ingliskeelsed lühendid ja ISO soovitatud sümbolid.

KAS	(kasuta terminit)	USE		→
AT	(asendab terminit)	UF	(used for)	=
LT	(laiem termin)	BT	(broader term)	<
KT	(kitsam termin)	NT	(narrower term)	>
VK	(vaata ka)	RT	(related term)	-

Eelkirjeldatud viisil esitatakse märksõnaartiklid sellises tesauruses, mille põhiosa on tähestikuline. Enamik tesaurusi ongi nii üles ehitatud. Näiteks võib tuua eesti märksõnastiku aluseks olevad väljaanded "Yleinen suomalainen asiasanasto" ja "SPINES Thesaurus". Süstemaatiline osa piirdub neis suurte temaatiliste rühmade kaupa loetletud deskriptoritega. Juhtub kui süstemaatika on hästi läbi töötatud ja moodustab tesauruse tähtsama osa, jäetakse tähestikregistrist tavaliselt hierarhiaseosed välja. Selline on "Medical Subject Headings".

Tesaurus ja arvuti

Tesauruse koostamine ja edasine haldamine sisaldab rohkesti mehaanilist, kuid samas suurt täpsust ja inimeselt palju aega nõudvat tööd. Seepärast on tänapäeval üldine, et tesaurusi tehakse ja toimetatakse arvuti abil. Kasutatav tarkvara põhineb tavaliselt mõnel universaalsel baasiohjesüsteemil, mille tesaurust haldav asutus on kohandanud vastavalt oma vajadustele ja võimalustele. Kaubalisi programmpakette spetsiaalselt tesauruse jaoks on J. L. Milstedi hinnangul veel vähe saada, kuigi turg laieneb pidevalt [11, 390].

Kõige raskem on tesauruse juures seoste moodustamine ja kontroll. Muidugi ei suuda arvuti hinnata, kas seos on semantilisel korrektnes. See jääb inimese ülesandeks. Kuid sobiva tarkvara abil saab vältida vigu ja

võita aega seoste vormistamisel. Näiteks sõnade MOOTORSÕIDUKID, AUTOD, BUSSID, MOOTORRATTAD, SÕIDUKID sidumiseks hierarhiaseosega tuleks paberil teha täiendusi viie sõna juurest:

MOOTORSÕIDUKID

laiem SÕIDUKID

kitsam AUTOD

BUSSID

MOOTORRATTAD

AUTOD

laiem MOOTORSÕIDUKID

BUSSID

laiem MOOTORSÕIDUKID

MOOTORRATTAD

laiem MOOTORSÕIDUKID

SÕIDUKID

kitsam MOOTORSÕIDUKID

Tesauruse tarkvara kasutades piisab, kui sisestada vaid seoste üks pool (sõna MOOTORSÕIDUKID juurest), teine pool tekib automaatselt ja midagi ei unustata ära.

Kahepoolsete seoste genereerimine ühepoolse sisendi põhjal on miinimumnõue, millele peab vastama tesauruse koostamise tarkvara [11, 390]. Aga sellest ei piisa paberitööst loobumiseks. Kui juba arvuti abiks võtta, peaks programm võimaldama säilitada kogu tesauruse teksti, k.a märkused ja definitsioonid, sortida ja järjestada sõnu mitmesuguste tunnuste alusel, teha väljatrükke kogu tesaurusest või selle osast. Kui eesmärgiks on tesaurus publitseerida, peab olema võimalik kujundada andmebaasist hea tüpograafilise kvaliteediga fotoladu.

Masinloetav tesaurus on suurepärane abivahend **märksõnastamisel**, eriti kui tesaurus ja bibliograafiline andmebaas on omavahel ühendatud, s.o integreeritud. Hea programm ei lase märksõnastada terminitega, mis pole tesauruses autoriseeritud (nii antakse märku ka kirjavigadest). Samm edasi on võimalus valida kirjele märksõna ekraanile telli-

tud nimestikust ühe klahvilöögiga. Kui märksõnastaja juhtub valima viite-termini, asendub see automaatselt vastava deskriptoriga. Kasulik on näha ka terminite vahelisi seoseid, et leida kõige õigem(ad) märksõna(d). Sellise märksõnastussüsteemi eelis on vigade vältimine, kuid programmeerimisel tuleb hoolitseda, et terminite leidmine tesaurusest ja automaatne kirjele lisamine ei võtaks kokkuvõttes rohkem aega kui nende väljakirjutamine.

Andmebaasiga integreeritud tesaurus võimaldab parandada märksõna nii, et muutus peegeldub kohe kõigi nende kirjete juures, mis on selle märksõnaga indekseeritud. See on eriti tähtis juhul, kui tesauruse loomine ja märksõnastamine toimuvad paralleelselt. Siis tuleb sageli parandusi teha. Ka hiljem on vaja asendada vananenud termineid uutega. Kui mingi sõna tesaurusest kustutada, peab see kustuma ka kirjete juurest. Aeganõudvam, kuid turvalisem on selline variant, kus kustutada saab ainult kasutamata märksõnu, s.t vastavad kirjed tuleb enne üle vaadata ja parandada, eemaldades soovimatu märksõna. Alles siis saab märksõna tesaurusest kustutada või muuta viiteterminiks.

Üsna palju on tegeldud probleemiga, kuidas masinloetava tesauruse abil tõhustada **infootsingut**. Need võimalused, mida pakutakse märksõnastajale - termini automaatne valimine nimestikust ja seoste vaatamine - on kasulikud ka infonõudlejale, kuid otsitesauruse saab kujundada ka sõltumata märksõnastamisest.

On hulk sidus- ja kompaktandmebaase, mille kasutaja saab lülitada tesaurusele, et otsida sobivaid märksõnu. Sageli on iga märksõna juures näha sellega indekseeritud kirjete arv, mille järgi kasutaja otsustab, kas on otstarbekas päringut kitsendada või laiendada. Parimad süsteemid pakuvad automaatset laiendust (*explode function*), mis tähendab, et soovi korral laieneb otsing kõigile antud märksõna suhtes kitsamatele mõistetele. Näib, et kõige mitmekülgsemad võimalused tesauruse abil otsimiseks on infopankade STN ja KRI/Dialog andmebaasides [8]. Nende hulka kuuluvad MEDLINE, GEOREF, INSPEC, ERIC jt tuntud andmebaasid, mida märksõnastatakse sama tuntud tesauruste abil.

Raamatukogude siduskataloogides on otsitesaurust palju harvem rakendatud. Selle põhjused on eelkõige universaalsete tesauruste vähesus ja asjaolu, et kataloogi kasutajaliides peab olema suunatud lõppkasutajale - sageli väheste kogemustega või lausa juhuküllastajale, kellele tesauruses

seilamine ja selle ehitusest arusaamine on liiga raske. Siinkohal pakub huvi M. Batesi käsitus otsitesaurusest (ta nimetab seda *end-user thesaurus*) [2].

Bates arvab, et enamik teesaurusi on koostatud ainult märksõnastajate vajadusi silmas pidades ega kõlba sellisena otsingu abivahendiks raamatukogukataloogis. Ta esitab järgmised otsitesauruse põhijooned:

- Otsitesaurus sisaldab kõik sisu avamiseks kasutatud terminid, sh personaalia ja vabad märksõnad.
- Andmebaasis kasutatud ja veel kasutamata, kuid võimalikud märksõnad on eristatavad.
- Märkused (*scope notes*) on suunatud eelkõige lugejale, mitte indekseerijale. Nad sisaldavad rohkem definitsioone ja juhiseid terminite kombineerimiseks kui tavalises teesauruses.
- Terminite vahelised suhted on väljendatud loomulikus keeles, mitte lühenditena.
- Otsitesauruse viiteterminite (*entry vocabulary*) arv on väga suur. See on Batesi arvates otsitesauruse tähtsaim omadus. Viiteterminiteks võivad muuhulgas olla üldkeele ja kõnekeele sõnad ning sellised grammatilised vormid, mis ei vasta märksõnastuse reeglitele. Viiteterminid on kasutaseoses märksõnadega.
- Otsitesaurus võib sisaldada termineid teistest, nii ohjatud kui vabadest infokeeltest. Eriti kasulik on siduda märksõnadega võtmesõnu.

Batesi otsitesauruse idee - lugeja ei tohi sattuda ummikusse ega jääda edasise tegutsemise juhiseeta - lähtus vajadusest tõhustada aineotsingut LCSH abil märksõnastatud raamatukogukataloogides. Teesaurus pidi moodustuma poolautomaatselt andmebaasis leiduvatest elementidest. Kuid mitut siin esitatud põhimõtet tasuks arvestada juba teesauruse koostamise ja elektronkataloogimise algusjärgus.

1950. aastate lõpul esitatud infotesauruse "algkujudest" on otsitesaurus lähim Bernier' ja Heumanni ettekujutusele teesaurusest kui vahendajast süsteemi ja kasutaja vahel.

Et teesaurus on näidanud ennast kasuliku abivahendina infotalletuses ja -otsingus, on integreeritud raamatukogusüsteeme tootvad ja müüvad firmad lülitanud nendesse võimaluse koostada ja kasutada masinloetavat teesaurust. Käsiraamatus "Library Systems in Europe: a Directory & Guide" [10] on neid loetletud üheksa: ADLIB, BIBIS, BIS, BOOK PLUS,

CAIRS-LMS, ORACLE LIBRARIES, TECHLIB PLUS, TINLIB ja UNICORN. Nimetatud teatmik käsitleb ainult Euroopa Liidu maades (seisuga 1994) levinud kommertssüsteeme. Raamatus toodud lühiaandmete järgi on raske hinnata nende väärtusi ja puudusi, seepärast vaid paar märkust.

Tesaurus moodustab tavaliselt osa autoriseeritud andmete ohje (*authority control*) süsteemist, mis omakorda kuulub kataloogimismoodulisse. Keerulise struktuuriga tesaurusi integreeritud süsteemides enamasti koostada ei saa. Tavaline tulemus on standardse ülesehitusega tähestikuline esitus, mis eraldab deskriptorid ja sünonüümid ning näitab ära laiemad, kitsamad ja assotsieeruvad terminid. Teistest rohkem võimalusi pakub Saksamaa süsteem BIS, kus märksõnu saab täiendada notatsiooniga ning esitada tesaurust nii alfabeetilisel kui ka süstemaatilisel kujul. BISI tesaurusemooduli abil on koostatud suuri tesaurusi, mis kõlbavad ka trükis avaldamiseks.

Kaks- või mitmekeelset tesaurust saab hallata süsteemides ADLIB, BIBIS ja TECHLIB PLUS.

Peale märksõnade ükshaaval sisestamise on vahel võimalik ümber laadida masinloetavas vormis terviklikke tesaurusi, mille struktuur vastab selles süsteemis kasutatule.

Tesauruse abi märksõnastamiseks ja infootsinguks on eri süsteemides erineval tasemel. Mõni on suunatud rohkem raamatukoguhoidjale, teine lugejale. Päris hea tundub olevat ORACLE LIBRARIES. Selle tesaurust saab vaadata ja sealt sõnu noppida nii indekseerimise kui ka infootsingu ajal. Otsingut saab tesauruse abil laiendada või kitsendada. Märksõnu on võimalik seada vastavusse liigiindeksitega. ORACLE'i üht versiooni on demonstreeritud ka Eestis.

Tesauruse ja arvuti vahekorra rääkides ei saa mainimata jätta tesauruste automaatse konstrueerimise katseid. Need arendavad seda suunda, mida infotesauruse idees nägi Luhn. Et inimõistust arvutil modelleerida (veel?) ei osata, põhineb tesauruse automaatne konstrueerimine eelkõige statistilistel meetoditel. Tesauruseks organiseeritav sõnavara kogutakse mingist tekstikorpusest, näiteks tekstiandmebaasist. Sõnad rühmitatakse võtmesõnade klastritesse (alamhulkadeks), arvestades nende koos esinemise sagedust. Eelduseks võetakse, et sagedamini koos esinevad sõnad on tähenduslikult seotud. Täpsemaid semantilisi suhteid statis-

tiliste meetoditega muidugi tuvastada ei saa. Kui lisaks rakendada keele automaattöötuseks mõeldud lingvistilisi meetodeid, on võimalik peale üksiksõnade tekstist eraldada grammatilisi fraase ja kokku viia samatüvelisi sõnu.

Automaatselt genereeritud tesauruse kasutuskõlblikkus sõltub sellest, milline tekstikorpus on võetud terminite allikaks. Kui selleks on mingi kindla andmebaasi tekst, ei pruugi saadud klastrid sobida otsinguks teistes andmebaasides, isegi kui need on samast ainevallast. Masinloetavate sõnaraamatute, eriti seletussõnaraamatute põhjal konstrueeritud tesaurusi saab rakendada erinevates keskkondades ja nad peegeldavad hästi semantilisi suhteid, kuid puudu jääb erialaterminoloogiast [9, 263].

Statistiliselt moodustatud sõnaklastreid saab kasutada automaatselt märksõnastamiseks: kui programm on uue teaviku tekstist esinemisageduse järgi välja valinud võtmesõna, otsib ta üles, millisesse klastrisse see kuulub, ning lisab teavikule märksõnadena ka teised klastri sõnad. Teine võimalus on kasutada klastreid ainult otsingufaasis: kui päring sisaldab mõne klastrisse kuuluva sõna, laiendatakse otsingut automaatselt kõigile klastri sõnadele.

Automaatselt konstrueeritud tesaurusi on rakendatud vaid vähestes infosüsteemides. Raamatukogukataloogides pole seda üldse tehtud, sest kataloogikirjetes esile tuleva sõnavara statistiline töötlus ei annaks mõtetekat tulemust.

Lõpetuseks. Infotesaurusega seondub palju huvitavaid probleeme, mida selles ülevaates on vaid riivamisi käsitletud. Palju jäi hoopis puudutamata. Tundub, et tesaurused kui infokeeled pole end sugugi ammendanud ja nende loomine jätkub, kuigi see töö nõuab palju aega ning oskajaid inimesi. Aga kui informatsioon on kallid, miks peaksid selle töötlemise vahendid siis odavad olema?

Kirjandus

1. Aitchison, J., Gilchrist, A. Thesaurus construction : a practical manual. 2nd ed. London, 1987. 173 p.
2. Bates, M. J. Subject access in online catalogs : a design model. // Journal of the American Society for Information Science. 37 (1986) 6, p. 357-376.

3. Chan, L. M., Pollard, R. Thesauri used in online databases : an analytical guide. New York, 1988. 268 p.
4. Classification systems and thesauri 1950-1982. Frankfurt, 1982. 143 p. (International classification and indexing bibliography; 1).
5. ISO 2788 : Documentation. Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri. 2nd ed. 1986. 32 p.
6. ISO 5964 : Documentation. Guidelines for the establishment and development of multilingual thesauri. 1985. 61 p.
7. Krooks, D. A., Lancaster, F. W. The evolution of guidelines for thesaurus construction. // Libri. 43 (1993) 4, p. 326-342.
8. Lambert, N. Of thesauri and computers : reflections on the need for thesauri. // Searcher. 3 (1995) 8, p. 18-23.
9. Lancaster, F. W., Warner, A. J. Information retrieval today. Arlington, 1993. 341 p.
10. Library systems in Europe : a directory & guide. London, 1994. 401 p.
11. Milstead, J. L. Thesaurus management software. // Encyclopedia of library and information science. Vol. 51 (Suppl. 14). New York, 1993. P. 389-407.
12. Märksõnaliigitus : metoodiline materjal / koost. H. Masing. 2. tr. Tallinn, 1987. 36 lk.
13. The Penguin Roget's thesaurus of English words and phrases. New York, 1985. 776 p.
14. SFS 5471 : Suomenkielisen tesaauruksen laatimis- ja ylläpito-ohjeet. // Tietohuolto. Helsinki, 1994. S. 171-179.
15. Thesaurus guide : analytical directory of selected vocabularies for information retrieval. Amsterdam, 1985. 749 p.
16. Vickery, B. C. Thesaurus - a new word in documentation. // Journal of documentation. 16 (1960) 4, p. 181-189.
17. Õim, A. See põnev, tüütu, vaevaline sõnaraamatutöö : [M. Jõgi vestlus A. Õimuga]. // Kultuurileht (1995) 29. sept., lk. 12-13.

UDK EESTIKEELSE VÄLJAANDE SAAMISLOOST

Septembris 1995 tähistas raamatukogu- ja infomaailm 100 aasta möödumist Universaalse Detsimaalklassifikatsiooni (UDK) loomise algusest. UDK on M. Dewey' kümnendliigituse kõrval enim kasutatav liigitussüsteem maailmas, mille laialdane levik tuleneb universaalsusest ja detailsest jaotusest, veel enam aga oma translinguaalsusest - on ju UDK kasutatav eri keeli ja tähestikke omavais maades, n-ö Islandist Kaplinnani ja Mehhikost Jaapanini. UDK kestvusele on kaasa aidanud ka tema pidev täiendamine ja arendamine, milleks 1991. a lõpul moodustati eraldi institutsioon - UDK Konsortsium (UDC Consorcium).

Ehkki UDK on Eestis tuntud juba üle 70 aasta ja praegu kasutusel enamikus meie teadusraamatukogudest, puudusid seni eestikeelsed liigitustabelid. Nõukogude perioodil oli UDK suhteliselt tõrjutud seisundis ja eestikeelse väljaande koostamine ebareaalne. Liigitajad olid sunnitud kasutama muukeelseid, esmajoones venekeelseid tabeleid, mis vaatamata kuulutamisele täielikuks väljaandeks, olid seda vaid 5. ja 6. pealiigi osas. Ühiskonna- ja humanitaarteadused olid esindatud väga lünklikult. Ühiskonnateaduste osas lubati kasutada vaid N Liidus "kohandatud" skeemi. Oli tekkinud n-ö hübriidvariant, mis levis eeskätt Üleliidulise Raamatupalati trükikaardi vahendusel. Selle mõju on meie liigituspraktikas tunnetatav praegugi. Kümnendliigituse asemel püüti läbi suruda N Liidus koostatud üliideologiseeritud raamatukogu- ja bibliograafiklassifikatsiooni (RBK, BBK). Õnneks suudeti Eestis survele vastu seista ja ka ettevalmistatud RBK tabelite tõlge jäi sahtlite hämarusse.

Suurt puudust tundsi rahvusvahelistest täielikest tabelitest. Selline ingliskeelne väljaanne ilmus pikema perioodi kestel ligi 100 vihikuna, selle algusosa oli vananenud, ka oli raske hankida andmeid vihikute ilmumise kohta. Alles 1989. a õnnestus TA Raamatukogul hankida ingliskeelne rahvusvaheline keskmise tasandi väljaanne (1985-1988) [1], mis kauaks jäi ainueksplariks Eestis (praegu olemas ka TTÜRis).

Mistahes muukeelsete liigitustabelite kasutamine toob mõnigi kord kaasa trükise teema mitmekordse mõttelise tõlkimise ja muudab liigitamise kohmakaks. Eriti vajalikud on emakeelsed liigitustabelid rahvaraamatu-

kogudele.

Kui ERÜ taasloomise järel moodustati selle juurde liigitamise ja märksõnastamise töörühm, tõstatati juba esimesel kokkusaamisel (29. 06. 1992) vajadus eestikeelsete UDK liigitustabelite järele. Seda rõhutasid rahvusbibliograafia koostajad, ka olid mitmed rahvaraamatukogud avaldanud soovi läheneda UDKle, mõni aeg varem olid samalaadse ettepanekuga pöördunud ERÜ poole endise kataloogide komisjoni liikmed.

Aeg selliseks ettevõtmiseks oli aga äärmiselt ebasoodus. Ei olnud võimalik moodustada eraldi töörühma, kes oleks põhjalikult tutvunud UDK eri väljaannete, raamatukogude vajaduste ja rahvuslike UDK väljaannete loomise kogemustega (Soomes jm). Ka polnud selge, millistel tingimustel on võimalik saada avaldamislitsentsi. Siiski leiti, et tuleks juba nüüd astuda samme tõlkimis- ja avaldamisvõimaluste väljaselgitamiseks ja mitte jääda ootama paremaid aegu.

Andmeid UDK tõlke avaldamise korra kohta küsiti Moskvast Üleliiduliselt Klassifikatsioonikomiteelt (VNIKI), kuid vastust ei saadud. Et Leedus olid ilmunud UDK tabelid rahvaraamatukogudele, astuti ühendusse sealsete kolleegidega. Kontakt saadi Stefania Šimanauskienega Leedu Rahvusraamatukogu metoodikaosakonnast, sealse UDK rahvuskeelse väljaande koostamise korraldajaga riikliku programmi raames. Selgus, et neil pole mingeid kontakte UDK valdajatega ega ka litsentsi*. 1992. a septembris toimunud liigitamise ja märksõnastamise töörühma koosolekul otsustati, et vaatamata ebasoodsale olukorrale tuleb siiski asuda tegutsema, st ette valmistama tõlget, et hiljem, kui avaneb võimalus litsentsi hankimiseks, oleks suurem osa tööst juba tehtud. N-ö piraattõlkena avaldamine oli meile vastuvõtmatu. Tegevus pidi toimuma raamatukogudevahelise ühisprojekti, nii et tõlgiksid eeskätt suuremate raamatukogude liigitajad ERÜ liigitamise ja märksõnastamise töörühma koordineerimisel. ERÜ juhatuse soovitusel nõustusid suuremate raamatukogude direktorid osa tööaja kasutamise eestikeelse UDK koostamiseks, sest eritasustamiseks väljaspool tööaega töötamiseks puudusid võimalused.

* Saanud teada, et ETARis on UDK ingliskeelne keskmine väljaanne, tellisid nad sellest endale koopia, sest venekeelsed UDK tabelid ei rahuldanud ka neid. Kontaktid Leedu kolleegidega jätkusid ka hiljem. Kuuldavasti on leedukeelne UDK väljaanne samuti varsti ilmumas.

Esimene probleem oli tõlgitava väljaande, seega ka **UDK tasandi** valik. Soomekeelne lühendatud väljaanne jäi kohe kõrvale kui suurematele raamatukogudele sügavuselt ebapiisav. Täieliku väljaande tõlkimine kestnuks liiga kaua, pealegi ei olnud Eestis ühtki kaasægset terviklikku täielikku väljaannet. Nii otsustati aluseks võtta **rahvusvaheline ingliskeelne keskmise tasandi väljaanne**, ehkki osa raamatukogusid ei pidanud seda mõne pealiigi, nt 5 osas küllalt detailseks. Lepiti ka kokku, et arvestatakse võimaluste piires Eesti olusid, tehes kärpeid eeskätt süsteemi neis osades, mis on vähe või pole üldse seotud Eestiga, nt mõned tööstus- ja põllumajandusharud, ja detailsemalt esitades Eestiga seonduvat.

Samal koosolekul jagati esimesed tõlgitavad liigid töörühma liikmete vahel. Olgu siinkohal toodud esimeste hulljulgete nimed: pealiik 0 - Helgi Laanes, pealiigid 1 ja 2 - Sirje Nilbe (mõlemad TÜR), 37/39 - Marina Lall (TPÜR), 51 - Aili Normak, 64 - Arda Kirsnel (mõlemad ETAR), 78/792 - Anne Salutee (EMAR), pealiik 8 - Ivi Iordan (RR). Et tõlke alusväljaanne oli Eestis vaid ühes eksemplaris, tuli tõlkijaile teha koopiad. Tõlkijate ring laienes tasapisi, kui töörühma liikmed raamatukogudes "agiteerisid". Lisandusid Ivi Kuldkepp (RR), Koidula Piir, Ludmilla Dubjeva, Pille Naggel (TÜR), Ellen Aare, Anne Kadai, Valve Vooglaid (ETAR).

Samal ajal jätkati otsinguid sidemete loomiseks UDK valdajatega. IFLA vahendusel õnnestus ERÜ juhatusel saada kontakt hiljuti loodud UDK Konsortsiumiga Haagis ning peagi saabus info UDK tõlkimise tingimuste kohta. Konsortsium soovitas omandada äsja valminud UDK masinloetava versiooni *UDC Master Reference File (MRF)*, mille maksumuseks oli 4 500 hollandi kuldnat (u 31 500 krooni). Summa tundus hetkel ülesaamatuna. Raamatukogunõunik Tiiu Valmi algatusel leidis toonane Kultuuri- ja Haridusministeerium 1993. a lõpul siiski võimaluse MRFi ostmiseks, st esimese osamaksu tasumiseks (oli võimalik tasuda kolmes osas) ning 1993. a detsembris saabuski oodatud MRF koos "Extensions and Corrections to the UDC" uusima, 15. köitega, mida polnud ühelgi Eesti raamatukogul. Ühtlasi saadi litsents eestikeelsete UDK liigitustabelite kirjastamiseks tähtajaga kaks aastat.

MRFi omandamine oli suure positiivse tähtsusega samm eestikeelse UDK loomisel. Esiteks on MRF koostatud UDK tänapäeva tasemel,

seisuga 1992. a*, mis sisaldab kõiki täiendusi ja muudatusi UDKs, mida 1985. a trükiväljaanne ei peegelda. Ta on ka sellest mahukam (40 000 asemel üle 61 000 indeksi) ning on võetud UDK ametlikuks etalonväljaandeks. Teiseks suunas see ka meid seniselt käsitsitöölt arvutitööle juba tõlkimisel ja andis võimaluse **UDK eestikeelse arvutiversiooni** loomiseks.

MRFi saabumine, aga ka litsentsitähdaeg hoogustasid meie tegevust. Et MRFis on kasutusel Micro-CDS/ISIS tarkvara, seati see kõigepealt üles TTÜ Raamatukogus, kus Jüri Järs ISISe hea spetsialistina MRFIGa põhjalikult tutvus ning võttis enda hooleks projekti arvutipoolse osa. Tema valmistas ka liikide väljatrükke või kettakoopiaid tõlkijaile. Ka mitu tõlkijat hakkas tõlkimisel kasutama arvutit.

Asuti veelgi laiendama tõlkijate ringi. Töösse olid juba lülitunud TTÜ Raamatukogu liigitajad Sirje Riimaa, Malle Lang, Janika Luide ja Ave Kaldas, kelle hooleks jäid eelkõige tehnika liigid. Hiljem liitusid samast raamatukogust veel Eevi Raas ja Anne Talts, viimane tõlkis peaaegu kogu majanduslase kompleksi. Oma abi pakkus Tiiu Sims Eesti Riigikaitse Akadeemia raamatukogust, kelle eestvõttel tõlgiti sõjanduse ja politseitöö liigid. Marje Tamm Küberneetika Instituudi raamatukogust võttis endale arvutiala ja küberneetika liigid. Tublit tööd tegi Signe Suursöödi TPÜ Raamatukogust (praegu RRis), tõlkides mahukad liigid 796, 77 ja 67/68. Oma panuse on andnud ka üks rahvaraamatukogu, nimelt Tartu Linna Keskraamatukogu tehnikaosakond (Leili Iher, Rein Kivimägi). Mõne liigi (pedagoogika, matemaatika, geoloogia, keemiatehnoloogia jm) tõlkimisele õnnestus värvata erialaspetsialiste. Ühtekokku on UDK tõlkimises osalenud 37 isikut 10 raamatukogust.

Tõlke aluse üleminek MRFile tähendas praktikas seda, et juba valminud liigid 53 ja 8 tulid uuesti tõlkida, sest nende liikide struktuuri oli 1990. aastate algul oluliselt muudetud. Kogu töö maht oli suurenenud 1/3 võrra. See tähendas aga juba kahtlusi ajagraafikus püsimise suhtes.

Liigitamise ja märksõnastamise töörühm pidas töö kulgu hoolikalt silmas. Rühma töökoosolekuil tehti pidevalt kokkuvõtteid hetkeseisust, koostati edasisi tegevuskavu, värvati juurde tõlkijaid. Koosolekud toimusid algul iga kahe kuu järel, 1994. a teisel poolel kord kuus.

* Litsentsi raames on saadud ka MRFi 1993. ja 1994. a väljalase.

Juba algul oli otsustatud, et tõlgitud liigid tuleb läbi vaadata iga eriala spetsialistidel eestikeelse erialaterminoloogia õigsuse kontrolliks. Tõlgete järk-järgult valmides tuli asuda erialaekspertide otsinguile. Kõrgkoolide raamatukogude töötajad leidsid need tavaliselt ise, mõned otsis töörühma juhtkond. Sellele kulus küllaltki palju aega, sest sageli õnnestus otsitavat isikut tabada alles kolmandal-neljandal katsel. Praeguseks on UDK eestikeelse väljaandega töötanud üle 50 spetsialisti Eesti kõrgkoolidest, TA instituutidest, muudest teadus- ja õppeasutustest, nende hulgas prof-d J. Allik, V. Masing, I. Piir, H. Piirimäe (TÜ), H. Karik, M. Lott, P. Normak, I. Unt (TPÜ), E. Risthein, M. Saat, A. Sillajõe (TTÜ), dots-d E. Hendre, R. Lahtmets, U. Madar, V. Suurkuusk, L. Üksti (TTÜ), H. Mikkin, J. Roosaare (TÜ); J. Keevallik, A. Viires (Ajaloos Inst), I. Laan (Kliinilise Meditsiini Inst), V. Nestor (Geoloogia Inst), H. Jürman (RR) jpt. Kõik konsultandid olid väga mõistvad ning leidsid vaatamata suurele hõivatusele aega. Õnneks oli Kultuuriministeeriumil võimalik neid lepingutöö korras mõnevõrra tasustada.

1995. a moodustati **toimetuskolleegium**, kuhu kuuluvad prof Marje Aasmets (toim), Arda Kirsell (peatoim), Malle Lang, Sirje Nilbe ja Maara Üksti. Esimeste liikide ekspertidelt saabudes algas toimetamine, mida temale omase vastutustunde ja põhjalikkusega on teinud Marje Aasmets. Toimetamisel ilmnenuid ebakohad ja küsitavused on vajaduse korral konsultandiga läbi arutatud. Mitut liiki on tulnud korduvalt läbi vaadata. Keeleliselt silus osa liike toimetuskolleegiumi liige Sirje Nilbe, osa puhul osutas keeleabi Rein Kull, kohanimed vaatas üle Peeter Päll (mõlemad Eesti Keele Instituudist).

UDK eestikeelse teksti arvutisse sisestamiseks töötas Jüri Järs välja töölehe vormi ning 20. veebruaril 1995 sisestas Kai Kalvik TA Raamatukogu arvutisse UDK tööeksemplari esimesed eestikeelsed liiginimetused liigist 51. Sisestama hakkasid ka Valve Vooglaid, Arda Kirsell, Marika Lepamets, Maire Kokk, oma pingelise töö kõrvalt on selleks aega leidnud Aili Normak. Tempo kiirendamiseks otsustati sisestada ka toimetamata liike, et neid hiljem parandada. UDK tööeksemplari hakati sisestama ka TTÜ Raamatukogus (Ave Kaldas, Malle Lang, Janika Luide, Eevi Raas, Sirje Riimaa, Gaidi Saarma).

Et eestikeelset UDKd koostasid kõik n-õ põhitöö kõrvalt, ei laabunud see nii kiiresti ja sujuvalt kui soovitud. Töörühma koosolekuil

seatud tähtaegadest ei peetud sageli kinni. Ekspertide osas sõltusime täielikult nende ajakavast ja nii kippus mitme liigi, nt põllumajanduse läbi vaatamine venima. Olukorra muutis keerulisemaks asjaolu, et mõnelgi alal puudub korrastatud eestikeelne terminoloogia. Nii oli peaaegu võimatu leida konsultanti liigile 34 *Õigus*, mille erialakeel on seoses ühiskonnakorra vahetumisega kardinaalselt muutunud. Mõnel erialal (elektrotehnika, mäendus) õnnestus kontakteeruda just selle ala terminoloogia korrastajatega. Kuid oli ka juhtumeid, kus liigituse aste oli niivõrd detailne, et vajalikku eestikeelset erialaterminite tõe poolest ei suudetud leida. Kõik see tähendas mitmekordseid täpsustusi konsultantidega ning ka suurt ajakulu.

Tuli ette ka ootamatuid tagasilööke: osa eestikeelse teksti kaotamine arvutis ja selle taastamine; tõlkija lahkumine uuele töökohale tõlget lõpetamata, mis praktiliselt tähendas uuesti tõlkimist; tõlkija-eksperti töö poolelijäämine kiireloomulise põhitöö tõttu; ootamatult, alles toimetamise staadiumis selgunud lüngad ja vahelejätmsed tõlkes jne. Oli ka kehva kvaliteediga tõlkeid, mida enne eksperti üleandmist tuli kohendada.

Litsentsi tähtaeg (2 aastat) sundis tegijaid kiirustama, mistõttu on kahtlemata kannatanud eestikeelse teksti ühtlus. Tuleb aga märkida, et mitmedki ebahütlused pärinevad juba originaalist. Nii suure mahu ja nii paljude tõlkijate puhul on absoluutset ühtlust saavutada väga raske.

Osa liikide puhul (keemia, paleontoloogia, zoologia) juhtisid eksperdid tähelepanu nende vananenud struktuurile. Töörühm edastas need arvamused UDK Konsortsiumile, kelle edasises töökavas nende liikide restruktureerimine ka on ning kes võtab meilt meelsasti vastu ettepanekuid selles suhtes. Omapoolseid, st autoriseerimata sisulisi või struktuuri muudatusi ei ole UDKs lubatud teha.

Siiski ei ole eestikeelne UDK UDC MRFi mehaaniline koopia. Esmajoones on indeksite juures antavaid liitindeksi näidiseid püütud võimaluse piires seostada Eesti ja Eesti oludega. Keeleteaduse ja kirjanduse liigis (pealiik 8), kus põhitabeli originaaltekstis on antud vaid tähtsamate (=suuremate) keelte/kirjanduste indeksid (ülejäanud indeksid tuleb ise tuletada), on eestikeelses UDKs esitatud valmis indeksiga kõigi soomeugri rahvaste, samuti kõigi Euroopa rahvaste keeled/kirjandused. Ajaloo liigis (94), mille jaotus UDC MRFis on rõhutatult briti orientatsiooniga, antakse indeksid kõigile Euroopa maadele, endise N Liidu osadele ja teiste mandrite tähtsamaile maadele. Sama kehtib geograafia liigi (91) suhtes.

Seejuures ei tohi Eesti-kesksus tähendada Eestis mitteesinevate nähtuste (aadlitiitlid, mõned sõjaväelised auastmed jne) ignoreerimist, sest kirjandust neil teemadel võib raamatukogudes siiski leiduda.

Välja on jäetud osa keelemäärajaist (nt suurem osa Aafrika ja Aasia keeltest), kohamäärajate n-ö teine tasand, st riikide haldusüksused (osariigid, krahvkonnad, liidumaad), samuti alljaotisi mitmes tehnikaharus (nt metallurgia).

On tulnud teha ka ettepanekuid UDK täiendamiseks. Nii selgus, et MRFi keelemäärajais puuduvad tähised vadja ja isuri keele jaoks. Samuti leidis toimetuskolleegium, et vajalikud on kohamäärajad Eesti maakondadele. Töörühm arutas ettepanekud läbi ja need saadeti UDK peatoimetusele. Tuli ka selgitada vadja ja isuri keele staatust ning nende keelte kõnelejate vähese arvu põhjusi. Praeguseini* ei ole vastust veel saadud, kuid meie poolt esitatud määrajad võetakse eestikeelse UDK teksti igal juhul.

Ees seisab UDK teksti kujundamine arvutis tavakohase liigitustabeli vormis ja trükkimine. Eestikeelsed UDK liigitustabelid on kavas trükkida vahetatavatel lehtedel, mis hõlbustab tulevikus indeksimuudatuste sisseviimist. Selle väljaande näol saavad Eesti raamatukogud oma kasutusse ligi 60 000 indeksit sisaldava UDK nüüdistaset (1992-1994) peegeldava käsiraamatu.

Liigitustabelite juurde kuulub reeglina tähestikuline aineloend. Selle koostamisele tuleb alles asuda ja seda ei saa enam teha muu töö kõrvalt. Praegu moodustub arvutis koos UDK eestikeelse liigitustabeliga ka eestikeelne terminite loetelu, mis aga on indeksitega seostamata. Ainult arvuti hooleks ei saa aineloendi koostamist jätta kaasneva infomüra tõttu. Niisiis tuleb leida ainelised vahendid ja tööjõud. Samuti peaks toimuma eesti UDK pidev hooldus: rahvusvahelise UDK struktuurimuudatuste sisseviimine**, täienduslehekülgede ettevalmistamine ja avaldamine, koostöö UDK Konsortsiumiga.

Konsortsiumi ettepanekul on avaldatud kaks ülevaatekirjutist UDK eestikeelse väljaande koostamise kohta väljaandes "Extensions and Corrections to the UDC" [2; 3].

* 17. 05. 1996.

** Teatavasti on koostatud ulatuslik UDK liikide restruktureerimise kava.

UDC MRFi on tutvustatud konverentsil "Bibliopolis" Leedu kolleegidele, kes nüüdseks on ka MRFi omandanud. 1994. a sügisel käisid MRFIGa tutvumas 5 Helsingi Ülikooli raamatukogu töötajat, sest Soomes MRF seni puudus. UDK Konsortsiumi soovitusel pöördus hiljuti meie poole kogemuste saamiseks dr Agnes Hajdu Budapestist. Niisiis oleme oma ettevõtmise kõrval teinud ka mõnevõrra PR-tööd UDC MRFi huvides!

Kirjandus

1. Universal Decimal Classification : international medium edition (English text). Vol. 1-2. London : BSI, 1985-1988.
2. Kirsell, A.-M. UDC and Estonia. // Extensions and corrections to the UDC. Vol. 16 (1994) p. 31-32.
3. Kirsell, A.-M., Järs, J. The UDC Master Reference File and Estonia. // Extensions and corrections to the UDC. Vol. 17 (1995) p. 85-86.

MAARAAMATUKOGUD TÄNA

Eesti raamatukogudest moodustavad maaraamatukogud üle kolmandiku, kuid neist on erialakirjanduses olnud suhteliselt vähe juttu. Käesolevas kirjatükis püütakse 1990. ja 1995. a ankeetküsitluse andmete põhjal anda väike ülevaade nende kogude tööst ja probleemidest.

Ka väikesed raamatukogud on viimase viie aasta jooksul üle elanud suuri muudatusi. Seoses üleminekuga kohalike omavalitsuste alluvusse on paljud raamatukogud ümber paigutatud endistesse suurtesse lasteaedadesse jt omavalitsustele kuuluvatesse hoonetesse. Kohati on suudetud välja võidelda isegi senisest parem töötasu ja pikem puhkus. See on olenenud nii kohaliku omavalitsuse suhtumisest kultuuriasutustesse kui ka raamatukogutöötajate aktiivsusest ja enda eest seismise oskusest, ilma milleta ei ole võimalik tänapäeval püsima jääda. Suureks toeks on olnud 1992. aastal vastu võetud rahvaraamatukogu seadus, mis kaitseb väikesi raamatukogusid likvideerimise jt ebameeldivuste eest. Ühtlasi hoiab see alal raamatukogutöö prestiiži, nõudes raamatukogutöötajalt erialast ettevalmistust. Kahjuks ei kaitse seadus raamatukogutöötajat näiteks osalisele tööajale üleviimise eest, mida mõnigi omavalitsus raha kokkuhoiu eesmärgil on juba teinud*. Samal ajal on maaraamatukogude töömaht kahekordistunud nii laenutuste (1990. a - 2 125 731, 1995. a - 4 135 947) kui külastuste (vastavalt 722 694 ja 1 407 187) osas. Intensiivsem raamatukogukasutus tuleneb trükiste kõrgest hinnast. Maainimene ei saa enam endale lubada kirjanduse ostmist, müügi-kohtigi on endisest vähem. Nii raamatutele kui ajakirjadele on raamatukogudes pidevalt järjekord, ajalehtede vanemad numbrid käivad külakorda.

Kust saab raamatukogu kirjanduse muretsemiseks raha?

Rahvaraamatukogu seaduses on selleks ette nähtud kaks põhilist allikat - riigieelarve ja kohalik omavalitsus, aluseks teeninduspiirkonna elanike arv. Kultuuriministeerium võitleb igaks aastaks välja mingi summa riigieelarvest (1995. a - 8 kr, 1994. a - 5 kr, 1993. a - 2.80 kr) ning soovitab kohalikele omavalitsustele, kui palju peaksid nemad lisama (1995. a - 10 kr).

* 1995. a aruannete andmetel töötas 550 maaraamatukoguhoidjast 148 osalise koormusega (põhjus pole teada).

Milli Tegelikult said maaraamatukogud 1995. a aruannete andmetel komplekteerimiseks elaniku kohta keskmiselt 19.90 kr, sellest omavalitsustelt 11.75 kr. 1996. aastal lubab riik anda 9 kr ning soovitab omavalitsustel lisada 15 kr elaniku kohta. Arvestades raamatute üha kallinevat hinda, on seda vähe. Kuigi ministeerium soovitab omavalitsustel igal aastal raamatukogudele ikka rohkem raha eraldada, lisandus 1996. a riigieelarvest ainult üks kroon elaniku kohta. Tuleb arvestada, et ministeeriumi ettekirjutused on ainult soovituslikud, ning ka kohalikud omavalitsused jäävad riigi praeguse poliitika tõttu üha vaesemaks. Pole siis ime, et mõnigi raamatukogu peab juba praegu läbi ajama ainult riigi poolt eraldatuga, mille eest saab ainult minimaalselt teatmekirjandust ning väga piiratud ilukirjandust.

Periodika osas on paaril viimasel aastal suureks abiks olnud ministeeriumi dotatsioon kultuuriväljaannetele (1995. a tellis ministeerium rahvaraamatukogudele 9 nimetust, 3917 eks). Ilma selleta poleks paljudel raamatukogudel oma lugejatele midagi pakkuda. Periodika jaoks tuleb raha kohalikust eelarvest ning juhud, kus see summa on ainult 1500-2000 krooni aastas raamatukogu kohta, pole harvad.

Kuidas jõuab kirjandus raamatukogudesse?

Igas keskraamatukogus on praegu veel riigi palgal neli töötajat, kes peavad tagama maaraamatukogudele kirjanduse ning tegema kõik muud seaduses loetletud tööd nende tarbeks. Kõige nõutavaga neli inimest ilma teiste keskraamatukogu töötajate abita toime ei tuleks. Aga juba paar aastat on kosta arvamusi, et riik tahab ka need vähesed töötajad kohalikele omavalitsustele üle anda. Võib kindel olla, et omavalitsused ei ole nende lisakulutustega nõus ning lihtsustatud arusaamise tõttu raamatukogu tööst panevad komplekteerimisülesande maaraamatukogudele. Küsisime, mida arvavad sellest asjaosalised. See tundus kõigile võimatuks. Kirjastusi on palju, infot vähe. Kes jõuaks mööda kõiki neid kirjastusi käia? Kes sel ajal lugejaid teenindab, kui kõik väikeste raamatukogude töötajad hakkaksid mööda Eestit ringi sõitma? Igal juhul piirduks kirjanduse hankimine siis ainult kohaliku või lähemate raamatukauplustega. Seal ei pruugi aga raamatukogu jaoks kõik vajalik müügil olla, pealegi on kaupluses raamatud kallimad.

Kuidas ollakse rahul ilmuva kirjandusega?

Üha rohkem on hakatud raamatukogudesse soetama ilukirjandust, osalt ka seetõttu, et seda massiliselt, ilma igasuguse valikuta turule paisatakse. Raamatukogud ei taha enam "kriminulle", kuigi lugejaid ikka veel leiduks. Suur on vajadus teatmeteoste, keeleõpikute ja -sõnastike järele. Teabekirjandust eri maade, nende ajaloo, looduse ja vaatamisväärsuste kohta vajavad eeskätt õpilased. Vajalik on ka majandus-, õigus- ja arvutialane kirjandus, käsitöö, aianduse ja põllumajandusega seotu, võõrkeelne kirjandus keeleõppeks. Vähemalt lasteraamat ei tohiks olla nii hirmkallis, et seda ei saa muretseda ka päris väikestes raamatukogudesse, mille teenindada olevad lapsed jäävad varsti päris ilma raamatuta. Praegu suudetavat maal lasteraamatut koju osta heal juhul ainult kaks korda aastas, lapse sünnipäevaks ja jõuluks.

Kas maaraamatukogu on ainult ajaviitekirjanduse jaoks?

Selliseks on teda paljude silmis ikka peetud ja mingi tõetera sel ütlusel nõukogude ajal oligi, kui raamat väga odavana võis igas kodus olla. Nüüd on raamatukogu muutunud maainimesele pea ainukeseks turvaliseks paigaks, kust saab ilma rahakotti kergendamata vaimuvalgust, stressi maandada, südant puistata, maaelu ja oma probleeme vaagida, head nõu ja mingil määral ka juriidilist abi. On ju riigiisad hoolitsenud selle eest, et "Riigi Teataja" oleks igas raamatukogus. Sama ei saa kahjuks öelda kohalike omavalitsuste kohta, kes oma otsuseid ja määrusi avalikustada eriti ei taha. Vähemalt 20% maaraamatukogudes need puuduvad. Omavalitsused leiavad, et rahval polegi neid vaja teada, nad ei saa aru või tõlgendavad valesti.

Raamatukogud nägid end ka viis aastat tagasi vaimuelu keskusena, kodupaiga kultuuritraditsioonide säilitaja, hoidja ja arendajana, täiskasvanute ja laste vaba aja sisustajana, ringide ja seltside töö keskusena. Nii on see praegugi, kuid tunduvalt suurema töökoormuse tõttu on kõige sellega üha raskem toime tulla. Nüüd on lisandunud veel infotöö uued mõtted - teabetubade loomine jms. Ka seda on raamatukogutöötajad nõus enda kanda võtma, vaja on ainult väljaõpet, süvenemist arvutimaailma, suuremat pealehakkamist ja julgust. Seda kõike tundub raamatukogutöötajatel jaguvat. Meie elukutse esindajate kohta kehtib ütlus "Kes teeb, see jõuab".

Milline on reaalne tegelikkus kõige selle elluviimiseks?

Kohalikust eelarvest kulutab omavalitsus kultuurile alla 10%, raamatukogudele keskmiselt 2,5%. Paljudel raamatukogudel ei ole eelarves peale palga, kirjanduse muretsemise ja kütte peaaegu mitte midagi muud ette nähtud. Minimaalselt on inventari. Raadio või televiisor on luksus, paljudel ei ole telefoni. Mida siis veel rääkida arvatist. Aga siiski on omavalitsusi, kes sellele on mõelnud.

Nagu juba varem öeldud, on palju kohalikust omavalitsusest, kuid ka raamatukogutöötaja ei tohi olla hall hiireke, kes väriseb oma töökohta pärast. Targa ja julge inimese hõlma ei hakka naljalt keegi.

Lõpetan mõtteavaldusega ühest ankeedist: "Ma võin öelda, et olen teinud kõikvõimaliku, et kaitsta iseend, oma raamatukogu ja oma rahvast: noori ja vanu. Raamatukogud on üle Eestimaa väga erinevad. Üks on meil ühtemoodi: meie omavalitsuste rahakotid on üsna õhukesed. Kuid Eestimaa ei jää igavesti vaeseks. Iga üksiku rahvaraamatukogu olukord on ainult meie endi kätes: me saame enda eest seista, kandideerides kohalikesse volikogudesse, me peame pidevalt täiendama oma kutseoskusi, me ei tohi karta küsida raha ja muud oma raamatukogu jaoks. Sest ainult meie teame, milline tähtsus on juba läbi hallide aegade olnud raamatul ja raamatukogul".

Need sõnad on kinnituseks raamatukogutöötaja enda suurest osast oma töö väärtustamisel. Ega muidu poleks käärid nii suured, et maa-raamatukogudele kulutatakse 21 kuni 130 krooni ühe elaniku kohta.

ARVUSTUSI. ARVAMUSI

Marje Aasmets

RAAMATUKOGUNDUSLIKKE JADAVÄLJAANDEID AASTAIL 1990-1995

Taasiseseisvumisega on meie erialakirjandus ilmutanud rõõmustavaid rohkenemise ja kosumise märke. Eraldi raamatuid (monograafiaid) raamatukogundusest või bibliograafiast, info- või raamatuteadusest ilmub Eestis harva. Seda olulisemal kohal erialateabe vahendajaina ja erialakirjanduse tervikpildi kujundajaina on jadaväljaanded.

Käesolevas ülevaates analüüsitakse Eesti kahe suure teadusraamatukogu, RRI ja TÜRI toimetisi (vastavalt 5 ja 2 annet), ERÜ aastaraamatut (6 köidet aastate 1989-1994 kohta) ja ajakirja "Raamatukogu" (27 numbrit).

Tartu Ülikooli Raamatukogu toimetised

"Raamatukogu töid" on 1968. a alates ilmunud üheksa annet, neist kaks vaadeldaval perioodil:

- 8: Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918-1940 (koostanud K. Noodla, toimetanud M. Ermel ja R. Saukas), 1990, 175 lk (TRÜ Toimetised; vihik 910);
- 9: Tartu Ülikooli Raamatukogu ja lugeja (koostaja ja vastutav toimetaja U. Tõnnov), 1992, 163 lk (TÜ Toimetised; vihik 944).

Tegemist on sisukate ja terviklike teaduskogumikega. Silma hakkab artiklite teemade otstarbekas valik, tekstide paras pikkus ja hea ülesehitus, vilunud koostamine ja toimetamine. TÜRI lugejauuringu tulemusi kokkuvõtvalt kogumikku on allakirjutanu varem vaadelnud ERÜ aastaraamatus [1]. Siinkohal võiks veel kord rõhutada, et TÜR on Eestis ainus raamatukogu, mis nii järjekindlalt ja heatasemeliselt on oma lugejaskonda uurinud.

"Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918-1940" kujutab endast üht esimestest Eesti Vabariigi perioodi raamatukogunduse käsitlustest*. Selles

* Varasemast ajast on olulised ka "Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost" 1. ja 2., ilmunud "Nõukogude Eesti raamatukogunduse" 14. ja 16. köitena.

kogumikus väärrib esiletõstmist arhiiviallikate analüüsi ulatus. Vaatluse all on kõik TÜRI tegevuse põhivaldkonnad. Mõistetavalt on rohkem artikleid kogude kujundamisest: eestikeelse kirjanduse ja *Estica* ning dissertatsioonide hankimine, TÜ Toimetiste vahetamine jm. Sel ajajärgul sai teoks kardinaalne uuenemine nii kogude sisalduses kui struktuuris. Uudseid ja huvitavaid andmeid leiab lugeja teisteski artiklites, olgu siis vaatluse all kataloogimine, bibliograafiatöö või lugejateenindus. Väga huvitavalt, avaramas kultuuriloolises kontekstis on analüüsitud raamatututvustust (M. Mets ja K. Noodla "Näitusi ülikooli raamatukogude varadest"). Võiks ju väita, et paralleelide tõmbamine TÜRI ja teiste selle perioodi oluliste raamatukogude, nagu ERM Arhiivraamatukogu, Riigiraamatukogu, Eesti-maa Kirjanduse Ühingu Raamatukogu, ka Tallinna Keskraamatukogu vahel jääb väheseks, aga see võiks olla juba järgmiste käsitluste aine. Jääme huviga ootama TÜRI toimetiste edasisi andeid.

Eesti Rahvusraamatukogu toimetised

RRi toimetisi on vaadeldaval perioodil ilmunud 5 annet*:

- 1 : Raamatuloolist (koostaja ja peatoimetaja H. Vihma), 1990, 238 lk;
- 2 : Tsensor Eesti raamatukogus (koostaja P. Lotman, toimetaja H. Jürman), 1991, 155 lk (Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost; 3);
- 3 : Keelereform ja raamat (koostaja ja toimetaja H. Vihma), 1993, 209 lk;
- 4 : Uurimusi tsensuurist (koostaja ja toimetaja P. Lotman), 1995, 152 lk;
- 5 : Erialateave ja raamatukogud (toimetaja I. Eenmaa), 1995, 164 lk.

Võrreldes TÜRI toimetistega mõjuvad Rahvusraamatukogu omad mõneti ebaühtlaselt. Kõige sisukam ja läbimõeldumalt koostatud on 1. köide "Raamatuloolist", mida on ka korduvalt arvustatud [2; 3]. Nende hinnangutega on põhjust ühineda.

Toimetiste 3. köide "Keelereform ja raamat" on igati soliidne teaduskogumik. Siiski tuleb nõustuda U. Tõnnovi (TÜR) delikaatses vormis tehtud märkusega eestikeelsete resümee puudumise kohta võõrkeelsete artiklite (Soome uurijate Ilomäki, Pääkköneni jt tekstid) juures. Johannes Aaviku tegevuse kogu tähtsust tunnustades võib kahtlust avaldada, kas RRI

* Iga-aastast regulaarsust pole õnnestunud saavutada, vahele on jäänud 1992. ja 1994. a. RRI toimetistel on eelkäija "Nõukogude Eesti raamatukogunduse" näol, mille köidetest leiame püsiväärtuslikku praegugi.

toimetised olid kõige õigem koht ta juubeli(konverentsi)kogumiku avaldamiseks. Koostaja viide rahvuskeele hoolde ja rahvusraamatukogu olemuslikule seosele ei tee RRist veel Aaviku-uurimise keskust.

Kaht n-ö tsensuurikogumikku on põhjust koos vaadelda. "Tsensor Eesti raamatukogus" ja "Uurimusi tsensuurist" on mõlemad P. Lotmani koostatud. Kui "Tsensor..." on veel seostatud RRI varasemate teaduskogumikega alapealkirja abil ("Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost. 3"), siis "Uurimusi tsensuurist" enam mitte. See on ka õige, sest seos raamatukogundusega on viimases kogumikus vaid kaudne. Mõlemale kogumikule on ühine see, et esineb viimistlemata artikleid.

Teadusliku teksti põhieesmärk on info edastamine, mis peab olema kindlate reeglite järgi struktureeritud, muidu ta lihtsalt ei funktsioneer. E. Medijaineni artikkel "Esimene nõukogude võimu aasta Eesti raamatukogudes" (2) pakub huvitavat arhiivimaterjali, ent artikli 24 tekstilehekülge pole kahjuks minimaalselgi määral liigendatud. Vähest süvenemist raamatukogundusse osutab Tallinna Keskraamatukogu töötaja Mall Jürma arvamine keelunimestike komisjoni liikmeks (2, lk 31, 32). Tegelikult oli arvatav isik Mihkel Jürna. P. Lotmani artikkel "Raamatukogu roll sõjajärgses Nõukogude Eestis" võtab enda alla tervelt 29 tekstilehekülge (2) ja on samuti struktureerimata. Ka ei vasta esitatav artikli pealkirjale. Õnneks on sama kogumiku kaante vahel K. Noodla ja A. Ainzi teistlaadi tööd, samuti sissejuhatuseks sobiv M. Salupere artikkel.

Viimasena, 1995. a lõpul ilmus RRI toimetiste reas 5. anne "Eri-alateave ja raamatukogud". See sisaldab ERÜ, TPÜ ja RRI ühiskonverentsi (27.-28. okt 1993) ettekannete tekste ja pakub sellisena - tõsi küll, mõneti hilinenult - asjakohast infot.

Kui RRI toimetiste vaadeldaval perioodil ilmunud 5 andest kaks on tsensuuriteemadel, tekitab see miks-küsimuse. Kui eesmärk oli adekvaatse pildi loomine eesti raamatukogunduses toimunud tsensuurist, pidanuks koostamistöö nii teemade kui autorite valikul olema sihipärasem. Samuti tekib küsimus RRI peamistest tegevusvaldkondadest ja nendega orgaaniliselt seonduvast uurimistemaatikast, mida toimetised peaksid peegeldama. RRI toimetistelt ootaks edaspidi rohkem tänapäeva kajastamist. On ju RRI töötajate hulgas palju neid, kes leiavad aega uurimistööks, ka neid, kel käsil magistritöö. Eelkõige nendelt ootaks sisukaid ja mitmekülgseid artikleid järgnevatel toimetiste annetes.

ERÜ aastaraamat

ERÜ aastaraamat on üks vaatlusalusel perioodil regulaarsemalt ilmunud väljaandeid. Praegu on huvilise lugeja laual 6 soliidset raamatut:

1 : 1989 (koostaja E. Tarik, Tartu Linna KR), 1990, 218 lk;

2 : 1990 (A. Lepik, TPÜ), 1993, 126 lk;

3 : 1991 (A. Kraut, ETAR), 1992, 139 lk;

4 : 1992 (U. Tõnnov, TÜR), 1993, 161 lk;

5 : 1993 (A. Nuut, RR), 1994, 152 lk;

6 : 1994 (M. Kalvik, TPÜ), 1995, 157 lk.

Aastaraamatu **maht** tundub meie praeguste võimaluste juures optimaalne. Kõva kõite puhul võiks vajadusel mahtu ka suurendada. Ühe aastaraamatu kaante vahel esinevate autorite arvu (seni maksimaalselt 17) ei maksaks suurendada, muidu muutuks sisu vast liiga killustatuks. Suur hulk informeerivat laadi lühiartikleid muudaks üldpildi kirjuks, pealegi vananevad sellised tekstid suhteliselt kiiresti.

Aastaraamatu **struktuur** on kujunenud köitest köitesse. Kuivõrd koostajad ja toimkonnad on olnud erinevad, on erinevad ka rõhuasetused. Praegune põhistruktuur tundub otstarbekas ja ülevaatlik. Päevakohaseid ja praktilisi raamatukogu- ning infotöö probleeme analüüsivad lühiartiklid ja sõnavõttud võiksid jätkuvalt moodustada põhiosa aastaraamatust. Nende kõrval loodaks näha 1-2 pikemat, uurimuslikku artiklit. Loomulikult peab aastaraamat andma ammendava ülevaate ERÜ tegevusest: kroonika, liikmeskond, põhilised töösuunad, töörühmade tegevus, olulised erialasündmused (kongressid, päevad jm). Säilitada tuleks arvustuste osa ja tähtpäevi (juubeleid) kajastavad kirjutised.

Järgnevalt mõned mõtted aastaraamatu **sisu** kohta.

Aastaraamatu **artiklite** hulgast leiame mitmekülgse valiku lühiuurimusi lähemast ja kaugemast minevikust. A. Möldre käsitleb meie kirjastustegevust aastail 1940-1941 (2) ja sõjajärgsel aastakümnel (3). Esmakordselt analüüsib K. Noodla arhiiviallikate põhjal olulist ja huvitavat teemat - baltisakslaste raamatukogude ja arhiivide saatust Eestis (1; 2). Taasiseseisvumise ajal on R. Raudelt ilmunud oodatud, n-ö tänuvõlga tasuvad ülevaated meie esimeste Haridusministeeriumi raamatukoguinstruktorite V. Krabi ja A. Villupi elust ning tegevusest (1; 3). Siinkirjutaja on oma artiklites püüdnud käsitleda seni väheuuritud teemasid - liigitust kui kutselise raamatukogunduse üht põhiala (2) ja eesti raamatukogunduse

juhtkuju A. Sibula teedrajavat tähendust (5). Võrdlemisi tervikliku ülevaate raamatukoguhariduse kujunemisest Eestis ja selle aktuaalsetest probleemidest annavad M. Aasmetsa, M. Kalviku ja A. Lepiku artiklid (6). Mälestuste rubriigist on esileküündivamad H. Vihalema ja K. Roberti memuaarid (3). Kujundlikus ja köitvas esituses pakuvad need huvitavat aines-tikku TARi arenguloo lahtimõtestamiseks.

Tänapäevateemaliste artiklite hulgast tahaks tähelepanu juhtida A. Kirseli artiklile liigituserinevustest Eesti teadusraamatukogudes - nii teema olulisuse kui analüüsi süvitsimineku poolest (6). Nii ERÜ töörühma-delt (nende esindajatelt) kui ka teistelt raamatukogutöö asjatundjailt peaks taotlema just sellise sügavusega tekste. Võimalikuks saab see siis, kui igapäevatoos kogunenud andmestiku, tähelepanekute ja kogemuslike üldistuste kõrval võetakse appi ka teaduslik lähenemine, st sünnib (lüh)-uurimus.

Veel võiks osutada huvitavatele mõttearendustele eesti raamatu rollist ja käekäigust eri aegadel (V. Miller (1), M. Lott (4)). Aktuaalsed on E. Rannapi ja T. Etvergi esitatud seisukohad infopoliitikast Eestis (4). Meie retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamise hiigeltööst, selle ja muudegi bibliograafiaväljaannete kultuuriloolisest tähendusest saab võrdlemisi ammendava ülevaate E. Annuse (4) ja M. Kalviku (5) artiklite kau-du.

Lõpuks ei saa kuidagi märkimata jätta K. Kikase artiklit TTÜ raamatukogust (6). Eri raamatukogude tegevust käsitlevate kirjutiste hulgas on see tekst kahtlusetult esileküündivaim, põhjalikem ja selgeid üldistusi pakkuv.

Arvustuste osas sooviks edasisteltki koostajatelt eesmärgikindlat tegutsemist ja olulisemate erialateoste arvustuste tellimist. Praegune arvustuste kogum on võrdlemisi mitmekülgne. Ühtekokku on analüüsitud 10 "objekti", sh raamatuid, bibliograafiaväljaandeid (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia), teaduskogumikke (RRi toimetised, TÜRI toimetised), ajakirju ("RK") ja bülletääne ("Uut välismaa raamatukogudes"). Edaspidi võiks anda hinnangu mitmele lähimeneviku tööle. Huvitav oleks lugeda näiteks bibliograafiaväljaannete avarat, kultuuriloolist käsitlust (H. Laidvee elutöö, RRi eesti kirjanike personaalnimestikud vm). Asja-tundja sulest ilmunud sisukas arvustus on tõhusamaid vahendeid probleemide selgitamiseks ja valdkonna suhestamiseks laiemas kultuurikontekstiga.

Ajakiri "Raamatukogu"

Metoodikaväljaandest "Raamatukogu" sai taas ajakiri aastal 1990*.

Aastail 1990-1992 (kuni 1992 nr 2) toimetas ajakirja Kai Maran. Ajakiri sai uue välimuse ja suurema mahu. "Raamatukogu" ilmus neil kolmel aastal 11 numbrit, kokku üle 750 lk [4, 7]. Ajakirja temaatikas domineerivad eri (tüüpi) raamatukogude töö käsitlused ja ülevaated. Enim tähelepanu on pälvinud RR. Silmatorkavalt palju on ajakirja veergudel tutvustatud välismaa raamatukogusid, mis on ka mõistetav. Teavet leidub kõigist raamatukogutöö valdkondadest, eriti rohkesti on kirjutisi lugejateenindusest ja raamatututvustusest.

Üldiselt käsitlusviisilt sarnaneb "Raamatukogu" veel tuntavalt eelmise perioodi väljaandega. Võiks öelda, et teatud mõttes on tegemist raamatukogudevahelise bülletàäni, mitte ajakirjaga, kui silmas pidada tekstide käsitluslaadi, mis enamasti on erialakeskne ja orienteeritud kitsale kasutajaringile. On pealiskaudselt informeerivat, fragmentaarset esitusviisi, ka jutustavat, kõnekeelset teksti. Probleeme tutvustatakse, aga ei analüüsita. Suhteliselt palju esineb referaate. Trükitehniline teostus on kesine. Raamatukujulises väljaandes hõre tekst hajub ja on raskesti haaratav, asja ei paranda ka trükitehniliselt halvad fotod teksti sees.

Aastail 1993-1995 (alates 1992 nr 4) ilmub "Raamatukogu" uue, tänapäevase välimusega. Neist aastaist on vaatluse all 16 numbrit (üldmaht 527 lk). Ajakirja formaat on nüüd poole suurem kui aastatel 1990-1992 ja eri laadi tekstide puhul kasutatakse erineva suurusega kirja. See-ga võib väita, et "Raamatukogu" on viimastel aastatel lugejaile vahendanud peaaegu poole rohkem teksti kui aastail 1990-1992.

Ajakirja tegevtoimetaja on nüüd (alates 1992 nr 3) Ene Riet ja toimetaja Maire Liivamets. "Raamatukogu" on otsustavalt avardanud senist raamatukogukeskset lähenemisviisi. Raamatukogu nähakse laiemas, üldises ühiskonnaelu ja kultuuri kontekstis. Ajakirja uuenemistaotlusi on oma arvustuses põgusalt käsitlenud R. Kukk [5].

* 1993. a ilmus "Raamatukogu" koondsisukord aastate 1923-1992 kohta, mis annab üksikasjaliku ülevaate väljaande sisust eelkõige teemade, aga ka aastate kaupa.

Ajakirja sisuline uuenemine on allakirjutanu arvates osutunud võimalikuks tänu toimetuse professionaalsusele, mis ühelt poolt väljendub tegevuskavas, teatud kindlas sihiasetuses, mida järgitakse ja millest lugejaid toimetaja(te) pöördumiste kaudu informeeritakse, teisalt aga kirjutiste sisulises valikus ja tekstide toimetamises.

Ajakirja uuenemine paistab ilmekalt välja ka **struktuuri** mitmekesis-tumisest. Viimastel aastatel on kasutusel olnud üle 40 rubriigi. Nende peal-kirjad on väljendusrikkad ja liigendavad sisu hästi. Rubriike varieeritakse paindlikult numbrist numbrisse, sõltuvalt artiklite hulgast ja päevakohas-test teemadest.

Rubriikide nimetustena kohtame üldteemasid: "Kultuur", "Kultuuri-suhted", "Vabaharidus". Raamatukogunduslik teave on esitatud peamiselt raamatukogutüüpe või töövaldkondi osundavais rubriikides: "Rahvaraama-tukogu", "Kooliraamatukogu", "Eriraamatukogu", "Automatiseerimine", "Restaureerimine", "Bibliograafia" jt. Ligi kümmekond uut rubriiki on ka-sutusel regulaarselt: "Sõnumid", ilma milleta "Raamatukogu" enam ette ei kujutagi, aga ka "Arvustus", "Habent sua fata libelli", "Juristiveerg", "Keele-hoole", "Teist ja teile" jt.

Järgnevalt vaatleme ajakirja mõningaid **sisulisi aspekte** rubriikide kaupa, loobudes seejuures traditsioonipärasest temaatilisest "hekseldami-sest", seda enam, et ajakirja sisu on organiseeritud teisiti, mitmekihilise-malt. Tundub, et eluliselt olulisi, kajastamist vajavaid teemasid ja küsimusi käsitletakse "Raamatukogu" veergudel paindlikult.

Toimetaja(te) pöördumisele sekundeerib "**Avaveerg**", kus juhi-takse lugeja tähelepanu päevakohastele probleemidele, esitatakse seisukohti, antakse hinnanguid. Senistest esinejatest moodustab enamiku nn raamatukogurahvas. See ring võiks aga avaram olla. Nii mõjus tavapärasel neutraalsel (mõnikord igavalgi) taustal üsna intrigeerivalt E. Lille pöördu-mine (1995 nr 4). E. Lille osutab mõnele ilmingule meie raamatukogu-kultuuris, mida peaksime täiesti teadlikult analüüsima. Seda arvamusal-valdust tuleb pidada vajalikuks. Võiksime olla piisavalt eneseteadlikud, et tasa-kaalukalt vastu võtta kriitikat ka siis, kui see meile põhjendamatu tundub. Kriitika(taluvus)võime on üks avatud ühiskonna tunnuseid.

Ajakirja **artiklite** hulgast väärivad paljud korduvat lugemist. Sisukas ja mitmekülgne on nn kultuuri erinumber (1993 nr 3/4) ning A. Aare-laiu, M. Järve, T. Pauli, I. Tarti artiklid selles. Huvitav, uut konteksti loov

on meie rohkem või vähem tuntud arhiivraamatukogude tutvustus (1994 nr 3), kus kõrvuti asetsevad Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, Tallinna Linnaarhiiv, Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum, Teatri- ja Muusikamuuseumi raamatukogu ning Eesti Rahvusraamatukogu. Õnnestunud on eesti raamatu 470. aastapäeva tähistav ajakirjanumber (1995 nr 2), samuti raamatuhoiu ja restaureerimise probleemistiku käsitus (1995 nr 6). Nauditavaid esitusi leidub mõnestki valdkonnast. Eelkõige võib osutada K. Kikase artiklile "Teadusraamatukogude võrk ja nende fondide komplekteerimine Eestis" ja M. Mürsepa artiklile "Mille poolest ta parem on?", kus on juttu aabitsast ja lugema õpetamisest (mõlemad 1994 nr 6). Artikli kõitvuse määravad autori asjatundlikkus, lihvitud argumentatsioon, käsitluse üldine loogika ja selgus.

Rubriik "Teist ja teile" esitab mitmesugust teavet. Kaasaelamist ja mõtteainet on pakkunud nii J. Vaiksoo filosoferiv "Kukeristi Kaalu ja kirjandusuurija" (1995 nr 1) kui ka K. Arjakase "Eesti Rahvusraamatukogu seaduse raske sünd" (1995 nr 3 ja 4) ja selle järelkajad. Väga sisukas on rubriik "Habent sua fata libelli". Märkimisväärselt mitmeaspektne on näiteks M. Bulgakovi teose "Meister ja Margarita" tõkeloo ja trükiredaktsioonide käsitus M. Varikult ja J. Ojamaalt (üles kirjutanud M. Liivamets, 1993 nr 2).

Jätkuvalt vajalik on rubriik "Lugeja arvab". Kahjuks on mõnes arvamusalalduses asju käsitletud mõnevõrra tendentslikult ja üsna vohavate emotsioonidega. Kohatu on näiteks kutseeksami programmi koostajaid süüdistada väheses lugupidamises "praktilises töös rakendatud kolleegide suhtes" ja tituleerida (naaber)raamatukogu metoodilisi trükiseid "nõukogude propaganda parimate näidete tasemel üllitisteks" (1994 nr 5, lk 25)*. Kutseeksami programm on eelkõige abivahend iseseisvaks tööks vajalike kirjutiste valiku hõlbustamisel.

Rubriik "Jututuba" sisaldab nii emotsionaalset kui informatiivset teksti ja on sellisena täiesti omal kohal.

Kindlasti väärrib jätkamist rubriik "Keelehoole". H. Jürmani käsitlused selles on alati oodatud ja väärivad korduvat lugemist, kas või näiteks "Arutlus termineist" (1994 nr 1).

* Tuleb tunnistada suurt vajadust uue, tänapäevase käsiraamatu järele, mis annaks raamatukoguhoidjale üldise ülevaate erialast enne üksikküsimuste süvendatud omandamist ja uurimist. (Toim).

Soovitatav oleks, et regulaarselt suudetaks avaldada rubriiki "**Raamatuid raamatukoguhoidjale**". Sisulises mõttes haakub see arvustuste osaga. Nii mõnigi välismaa teatmeteos, mida leidub vaid 1-2 suurraamatukogus, vääriks selles rubriigis põhjalikumat tutvustust. Kuivõrd aga tutvustus on valikuline, isikupärase rõhuasetusega, võiks keskenduda näiteks eesti ainetiku leidumusele käsitletavas teatmeteoses. Innustava eeskujuna võib osutada J. Unduski äärmiselt huvitavatele ja harivatele saksa kirjanduse teatmeteoste (bibliograafiate, käsiraamatute) arvustustele "Keeles ja Kirjanduses" [6; 7].

Arvustuste rubriik on hea ja peaks sellisena püsima. Viimaste aastate "Raamatukogus" on ilmunud kümnekond erineval tasemel arvustust. On neid, mis refereerivad ja osutavad mõnele puudusele. On tutvustusi (soovitusi) ja üldsõnalisi arutlusi. Tuleb ette ka arvustuse objektiga kaudselt seotud subjektiivseid mõttemõlgutusi. Peajagu teistest üle on näiteks M. Kalda arvustus "Tulimulla" ja "Mana" koondsisukorrale. Mõnikord leiab aga ebatäpsusi, näiteks on arvustatava teose kirjeandmeis toimetuse liikmest H. Jürmanist saanud A. Jürman (1995 nr 4, lk 29), retsenseeritava kogumiku koostaja aga on esitatud selle kogumiku autorina (1995 nr 4, sisukord).

Iga endast lugupidav erialajakiri avaldab retsensioone oma valdkonna tööde kohta. Peale raamatukogunduslike teoste, bibliograafiate jm kitsamalt erialaste tööde ootavad aga pädevat tutvustamist või lihtsalt reklaami ka üldkultuurilised trükised ja sidusvaldkondade teadustööd. Eraldi retsensioonijakirja, nagu on suurtes kultuurmaades, Eestis ju pole, vajadus aga trükiste kiire ja asjatundliku hindamise järele on. Nii on raamatukogutöötajale peale erialakirjanduse arvustuse väga oluline ka ilukirjandusteoste arvustus. Kuigi selliseid retsensioone avaldavad regulaarselt ajakirjad "Keel ja Kirjandus", "Looming" ja "Vikerkaar", jätkuks tööpõldu "Raamatukogulegi". Siin võiks ajakiri ajada oma vabu, lisades käsitluse raamatukogule omase nüansi.

Kokkuvõtteks. Viimase 5-6 aasta jooksul on meie erialakirjandus sisukalt muutunud. Erialatekste ilmub rohkem ja nad on huvitavamad kui varem. Oluline osa publitseeritud erialateabest jõuab lugejateni jadaväljaannete vahendusel. Suuremad teadusraamatukogud, nagu RR ja TÜR, annavad välja oma toimetisi. Huviline ootaks neilt regulaarsust ja raamatukogunduse eri valdkondade mitmekülgsemat analüüsi. Teaduskogumikke võiks aga ilmuda teistelki raamatukogudelt. Ehk oleks mõeldav jõupingu-

tuste koondamine ja mõne ühiskogumiku avaldamine?

Vaadeldud väljaannete seas annavad tooni ERÜ aastaraamat ja ajakiri "Raamatukogu". Kummalgi on oma ülesanded ja eripära. Aastaraamat võiks artikli autori arvates jääda konservatiivsemaks ja erialakesksemaks, kajastades siiski võimalikult mitmekülgset raamatukogude tegevuse olulisi tahke vaatlusalusel aastal. Aastaraamat peaks peegeldama ka erialase uurimistöö temaatikat ja taset antud ajahetkel. "Raamatukogu" peaks olema jätkuvalt paindlik, mobiilne ja žanririkas. Kindlasti peaks seal olema oma koht ka teaduslikul (lüh)artiklil.

Teadustöö põhilisi kriteeriume ongi uurimistulemuste publitseerimine. Meie oludes peamised võimalikud infokanalid olid artiklis vaatluse all. On ilmne, et avardamist vajaksid nii publitseerimisvõimalused kui ka kirjutavate autorite ring. Võimalused raamatukogunduslikuks uurimistööks on alati olnud kitsad ja teadustegevus alafinantseeritud. Siiski on vaja oma valdkonna teoreetilist mõtet ühiste jõududega edasi viia. Teadusliku tase meta pole võimalik meie reaalne, sisuline osalus rahvusvahelises koostöös.

Viited

1. Aasmets, M. Sisukas teadustöö. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 4, 1992. Tartu, 1993. Lk. 111-118.
2. Hansson, E., Loosme, I., Saukas, R. Sisukas algus. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 2, 1990. Tallinn, 1993. Lk. 102-106.
3. Tõnnov, U. Eesti Rahvusraamatukogu toimetistest. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 5, 1993. Tallinn, 1994. Lk. 124-127.
4. Raamatukogu 1923-1992 : koondsisukord / koostanud L. Läll, I. Kermik, R. Hillermaa jt. Tallinn, 1993. 112 lk.
5. Kukk, R. "Raamatukogu" : tähtpäev ja taassünd. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 5, 1993. Tallinn, 1994. Lk. 120-123.
6. Undusk, J. Baltisaksa kirjandus katuse alla. // Keel ja Kirjandus (1992) 5, lk. 308-310.
7. Undusk, J. Uuemat kirjandusteadust Saksast (I). // Keel ja Kirjandus (1995) 8, lk. 571-574.

ARVO TERING - MITMEKORDNE LAUREAAT

1990. aastate keskel on Tartu Ülikooli raamatukogu teaduri, ajalookandidaat Arvo Teringu pikaajaline uurimistöö pälvinud igati teenitud tunnustuse F. Puksoo preemia konkurssidel (auhind 1995. a ja äramärkimine 1994. a) ja A. Puksovi Fondi laureaadi tiitli (1995) näol.

A. Tering on teadlane *par excellence*: tema uurimistöös ja selle põhjal avaldatud on ühendatud põhjalik allikatundmine koos allikakriitikaga, detailne probleemikäsitus ja üldistav haare. Tema peamine huviring on olnud 17.-18. saj Balti piirkonna (mõeldud on praegust Eesti ja Läti ala, Eesti-, Liivi- ja Kuramaad) kultuuri- ja teaduslugu selle ulatuslikes rahvusvahelistes seostes.

A. Puksovi Fondi laureaadi tiitli pälvis A. Tering kõigi TÜ esimese tegevusperioodi (1632-1710) ajaloo uurimuste, konkreetsetl aga Academia Gustaviana senati protokollide [1] eest. Viimane kujutab endast paralleeltekstilist (originaal ja tõlge eesti keelde) allikpublikatsiooni senati istungite protokollidest. Seni ilmunud kaks köidet hõlmavad aastaid 1632-1644. Väljaanne on varustatud detailsete, ka eraldi võetuina olulist teaduslikku väärtust omavate kommentaaride, isiku- ja kohanimeregistri, eriterminoloogia ja mõõtühikute seletusega. Kõik see kergendab publikatsiooniga töötamist ja teeb selle loetavaks ka laiemale huviliste ringile. Tekst on huvitav, kohati lausa intrigeeriv kas või sellepärast, et ikka ja jälle tabad end mõttelt: kui sarnased on akadeemilise elu probleemid TÜs läbi aegade olnud.

Samas on A. Teringu vaadeldav publikatsioon väga oluline TÜ ajaloo edasise uurimise seisukohalt: selle alusel on võrratult lihtsam hakata põhjalikumalt ja üldistavamalt käsitlema ülikooli kui institutsiooni funktsioneerimise kõiki aspekte. Analoogiliste väljaannete jätkamine nii rootsiaegse TÜ kui ka 19.-20. saj ülikooli kohta oleks hädavajalik.

A. Teringu varasematest TÜ 17. saj ajaloo käsitlustest tuleks kindlasti nimetada *Album Academicum* 1632-1710 [2] koostamist ja väljaandmist. Sellest saksakeelsest biograafilisest teatmeteosest võib leida andmeid kõigi vaadeldaval perioodil TÜs õppinud üliõpilaste õpingute, elu ja tegevuse kohta. A. Teringu tohutu töö matrikliraamatuis leiduvale lisa-

andmete kogumisel, samuti kommentaarid ja 127-leheküljeline põhjalik eesõna teevad *Album Academicum*ist soliidse teadusliku monograafia.

Tartu Ülikooli kohast 17. saj ja 18. saj alguse Euroopa teadusmaailmas on A. Teringu kandidaadiväitekiri 1986. aastast "Rahvusvaheliste akadeemiliste sidemete osast Eesti- ja Liivimaa haritlaskonna kujunemisel Rootsi võimu ajal (1632-1710)" [3]. Väitekirja temaatikast lähtuvaid artikleid on A. Teringult ilmunud, kuid venekeelne väitekiri vääriks tervikuna avaldamist saksa või inglise keeles.

Äramärkimist F. Puksoo auhinna konkursil 1994. a leidis A. Teringu artikkel, mis on seotud nii tema uurimistemaatika kui ka töökohaga: "Tartu Ülikooli raamatukogu ja selle kasutatavus 17. saj lõpul ja 18. saj algul" [4]. Inglisekeelne käsitlus toetub raamatukogu laenutusregistritele aastaist 1692-1707. Autori analüüs on talle omaselt igakülgne: esitatakse lühiülevaade TÜ asutamisoost, ülikooli raamatukogu kujunemisloost ja võrreldakse TÜ raamatukogu kasutatavust teiste Euroopa ülikoolide raamatukogudega. Kuivõrd artikkel on mõeldud eelkõige ingliskeelsele, peamiselt USA lugejaskonnale, tuleb esile tõsta autori oskust ühendada sügavalt teaduslik käsitlus adressaadile vajaliku, kuid siinses kultuuriruumis üldteada oleva taustateabega.

1995. a sai A. Tering F. Puksoo auhinna Halle Ülikooli ning Liivi- ja Kuramaa akadeemilisi sidemeid tutvustava näituse ja näitusekataloogi koostamise eest [5]. Ligi 100-leheküljeline kataloog on ühtlasi uurimus Halle Ülikooli akadeemilistest mõjudest meie piirkonnale 17. saj lõpust 19. saj alguseni. Eraldi on analüüsitud vaadeldaval perioodil Halle Ülikoolis õppinud Balti päritolu üliõpilasi ja välja toodud teisigi akadeemilisi kontakte teadusalade lõikes. Selle auhinnaga on kaudselt esile tõstetud ka A. Teringu analoogilised kontaktiuringud näituste-kataloogide-eriartiklite vormis nii Saksamaa, Põhjamaade, Hollandi, Poola kui ka teiste Euroopa ülikoolidega.

1. Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632-1656 = Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat (Academia Gustaviana) 1632-1656 / koostanud, tõlkinud ja kommenteerinud A. Tering. Tartu, 1978-. (Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis ...)
 - 1: 1632-1634. 1978. 144 lk. (... ; 4)
 - 2: 1637-1644. 1994. 320 lk. (... ; 7)
2. *Album Academicum* der Universität Dorpat (Tartu) 1632-1710 / koostaja A. Tering. Tallinn : Valgus, 1984. 527 S. (Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis; 5).
3. Теринг А. Роль международных академических связей в формировании интеллигенции Эстляндии и Лифляндии в период шведского господства в 1630-1710 годах : диссертация ... кандидата исторических наук. Тарту, 1986. 293 л. + Автореферат (23 с.). Masinakiri, TÜ raamatukogus.
4. Tering, A. The Tartu University Library and its use at the end of the seventeenth century and the beginning of the eighteenth century. // *Libraries & culture*. Vol. 28 (1993) 1, p. 44-54.
5. Gelehrte Kontakte der Universität Halle zu Est-, Liv- und Kurland zur Aufklärungszeit : Ausstellung aus Anlass des 300 Jubiläums der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg in der Universitätsbibliothek Tartu vom 12. Mai 1994 bis zum 19. September 1994 / [koostanud A. Tering]. Tartu : Tartu Ülikool, 1994. 94 S.

AJALOOLIST

Ivi Tingre

EESTI RAAMATUKOGUD JA NÕUKOGUDE RAAMATUKOGUPOLIITIKA

Käesoleva artikli kirjutamisel on kasutatud mõningaid arhiiviallikaid ja autori isiklikke märkmeid aastaist 1957-1992. Viimaste hulgas on ka sellist teavet, mis ei leia kajastamist üheski arhiivi antud dokumendis. Samal ajal on aga arhiivides küllaltki palju seda, mis ei vasta tegelikusele, sest paljude üleliiduliste kampaaniate puhul piirdusime õiendite või "aruannete" väljamõtlemisega, praktiliselt mitte midagi tegemata.

Nõukogude võimu kehtestamisega Eestis kaasnenud elu- ja töökorralduse muutmine tõi paratamatult kaasa muudatused Eesti raamatukogunduses. Kõik N Liidus raamatukogundust reguleerivad seadused, määrused, korraldused ja instruksioonid muutusid meile kohustuslikeks.

Kui mitte iga päev, siis paar korda nädalas tuli Moskvast mõni käskkiri, instruksioon, ringkiri või abinõude plaan raamatukogutöö korraldamiseks. Kõige sagedamini oli tegemist aktuaalsete päeva-probleemidega, poliitiliste jt tähtpäevade tähistamisega, NLKP KK ja Nõukogude valitsuse otsuste propageerimisega jms. Väga sageli oli vaja neile vastata omapoolsete abinõude plaanidega ja ka aruannetega tehtu kohta.

Kui nõukogude võimu esimestel aastatel püüti kõiki Moskvast tulnud korraldusi hirmu sunnil, harva ka liigsest agarusest võimalikult täpselt täita, siis edaspidi hakkasime neisse suhtuma kriitiliselt. Enda jaoks jagasime saadud juhendid kolmeks. Ühe osa moodustasid need korraldused, mis tulid üldjoontes täita. Peamiselt puudutasid need raamatukogutöö ideoloogilist külge. Loomulikult tasus kohe ellu viia need ettekirjutused, mis tundusid olevat meie raamatukogunduse arengule kasulikud. Teise osa moodustasid korraldused, mida jätsime kõrvale kui täitmisele mittekuuluvad: uuele liigitussüsteemile üleminek, ühiskondlike raamatukogude loomine, brigaadiviisiline teenindamine jms. Kolmanda osa moodustasid juhendid, mille täitmise, osalise täitmise või mittetäitmise üle pidasime aru raamatukogutöötajatega.

Kõigepealt **organisatsioonilistest muudatustest**. Kuni 1953. aastani juhtis raamatukogusid Eesti NSV Kultuurhariduslike Asutuste Komitee. 1953. a loodi Eesti NSV Kultuuriministeerium, mille koosseisus oli raamatukogude ja muuseumide osakond. 1961. a moodustati Kultuuriministeeriumis Riiklik Raamatukogude Inspeksioon, mis tegutses kuni 1988. aastani.

Rahvaraamatukogude osas nähti ette kesk- ja haruraamatukogude süsteemi likvideerimist (põhiliselt puudutas see Tallinna). Tekkisid uut tüüpi raamatukogud. Massiline kolhooside loomine tõi endaga kaasa **kolhoosiraamatukogud**. 1950. aastaks oli Eestis 366 kolhoosiraamatukogu [2, 39]. Eestis oli aga rahvaraamatukoguvõrk juba välja kujunenud ja see suutis teenindada kõiki piirkondi. Nõukogude Liidu eeskujul loodud kolhoosiraamatukogud olid väikesed, väga juhuslikult komplekteeritud ja palgalise töötajata ning nende arv hakkas kiiresti kahanema. 1980. aastaks oli alles jäänud ainult 3 kolhoosiraamatukogu, mis vastasid mõistele "raamatukogu" ja tegutsesid kuni kolhooside likvideerimiseni. Sama rada läksid **ametiühinguraamatukogud**: massilisele loomisele (1955. a oli Eestis 417 ametiühinguraamatukogu) järgnes nende arvu pidev vähenemine.

60ndate aastate teisel poolel olid Nõukogude Liidus väga populaarsed **ühiskondlikud raamatukogud**. Mitmed üleliidulised otsused ja käskkirjad kohustasid liiduvabariikide kultuuriministeeriume ühiskondlike raamatukogusid moodustama ja igati toetama. Selle kampaaniaga me kaasa ei läinud. Me ei saanud küll ära keelata nende asutamist, kuid rajooniraamatukogude ja kultuuriosakondade juhatajate nõupidamistel soovitasime neid mitte luua. Nii õnnestuski Eestis piirduda 3 ühiskondliku raamatukoguga. Teistes liiduvabariikides loodi neid sadu ja tuhandeid. Kui kõigile sai selgeks, et selline töövorm end ei õigusta ja on mõningal määral raamatukogude arengule isegi kahjulik, olime meie võidumehed. Meil jäi ära suur töö nende likvideerimisel ja trükiste ümbersuunamisel.

Kõige olulisemad muudatused Eesti raamatukogude töös tulenesid **teisenenud põhiülesandest**. Kui "Avalikkude raamatukogude seadus" Eestis fikseeris: "Avalikkude raamatukogude ülesanne on võimaldada kodanikele kirjanduse tarvitamine" [1, 354], siis nõukogude raamatukogunduses seati esikohale **ideoloogiline külg**. Nii NLKP Keskkomitee 1959. a otsuses "Raamatukogude olukorrast ja selle parandamise abinõudest meie maal" kui ka NLKP KK 1974. a otsuses "Raamatukogude osatähtsuse suurendamisest

töötajate kommunistlikus kasvatamises ja teaduslik-tehnilises progressis" nähti raamatukogude põhiülesannet "Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi poliitika aktiivses propageerimises, tohutute raamaturikkuste täielikumas kasutamises uue inimese harimiseks ja kasvatamiseks" [3, 14]. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 1984. a kinnitatud "NSV Liidu raamatukogunduse põhimääruses" öeldi selgelt, et raamatukogud NSV Liidus on ideoloogiaasutused. Nendest põhimõtetest tuli lähtuda nii kogude komplekteerimisel kui muu töö korraldamisel. Pidevalt pidid raamatukogudes olema päevakorras NLKP kongressid ja pleenumid, NLKP KK ja Nõukogude valitsuse otsused, viisaastakuplaanid ja nende täitmine, nõukogude patriotismi kasvatamine, sõjalis-patriootiline kasvatustöö, võitlus kodanliku ideoloogiaga, kontrapropaganda, ateism, internatsionaalne kasvatustöö jne. Kõik see pidi leidma kajastust nii näitagitatsioonis kui ka suulistel üritustel. Asja tegi keerulisemaks asjaolu, et nimetatud temaatikale pöörasid suurt tähelepanu ka kõik kohalikud partei- ja võimuorganid.

Ideoloogiatoos olid olulisel kohal ka marksismi-leninismi klassikute ja Nõukogude valitsuse juhtide teosed, mille lugemise kohta tuli pidada eriarvestust. Kui ilmus näiteks L. Brežnevi "Väike maa", siis pidi töö selle raamatuga toimuma igas raamatukogus. Ministeriumis aga tuli regulaarselt koostada selle töö kohta õiendeid, kuni selleni välja, mitu lugejat on seda raamatut lugenud.

Väga suur oli surve raamatukogude koostisele. Kahjuks algas see raamatute hävitamisega. Maaraamatukogudest kõrvaldati praktiliselt kõik enne sõda ilmunud trükised, sest neid peeti nõukogudevastasteks. Osa sellest kirjandusest anti üle suurte raamatukogude erihoiuosakondadele, osa hävitati, osa tassiti lihtsalt laiali. Kui hakkasid ilmuma keelatud kirjanduse nimestikud, siis selgus küll, et kõiki ei olnuks vaja kõrvaldada, kuid tegu oli juba tehtud ja eesti lugeja oli jäänud oluliselt vaesemaks.

Läbi aastakümnete jäi valuliseks probleemiks venekeelse kirjanduse olemasolu nõue, seda just eriti maaraamatukogudes. Oli ju meie maa-rahvas põhiliselt eestikeelne, kes vene keeles ei lugenud ja järelikult puudus ka venekeelse kirjanduse nõudmine. Eestis oli 6 külaraamatukogu (põhiliselt Peipsi ümbruses) ainult vene lugejatega ja umbes 50, kus mõni luges vene keeles. Ülejäänud külaraamatukogudes olid ainult eesti lugejad ja vastavalt sellele me kogusid täiendasime.

Ka ajakirjanduse tellimisel lähtusime kohalikest oludest ja vaja-

dustest. Igal aastal Moskvast saabunud tellimisnimestikke kasutasime põhiliselt selleks, et Ajakirjandusliidust kätte saada vajalikke defitsiitseid väljaandeid, peamiselt ajakirjade ilukirjanduslikke lisasid. Veel oli esitatud nõudmine, et "Pravda" peab olema igas raamatukogus. Kas ta just igasse külaraamatukogusse jõudis, on praegu raske öelda, sest eraldi me seda ei kontrollinud. Kuid "Pravdat" telliti raamatukogudesse üsna palju.

Selline olukord ei meeldinud meie Moskva ülemustele. Kõik sealt saabunud kontrollid märkisid ühe suure vajakajäämisena venekeelsete raamatute ja perioodika puudumist meie külaraamatukogudes.

Pidevalt kritiseeriti **kogude paigutust**. Meie rajooni- ja linna-raamatukogudes, kus leidis küllaltki palju venekeelseid trükiseid, oli avariilistel eestikeelne ja venekeelne kirjandus paigutatud eraldi. See ei vastanud aga nõukogude raamatukogunduse põhimõtetele. Et Raamatukogude Inspeksioon ei nõudnud ümberpaigutamist, siis midagi ei muutunud ja selline kirjanduse paigutus avariilistel kehtib tänaseni.

Nõukogude Liidus pöörati väga suurt tähelepanu **näitarvudele**, nii absoluut- kui keskmistele. Eriti oluline oli lugejate arv, mille suurendamiseks korraldati korduvalt kampaaniaid. 60ndatel aastatel püstitati loosung "iga pere lugejaks". Selle ülesande täitmine nõudis palju tehnilist tööd ja perekartoteekide koostamist. Sellega tulime toime ja Leedu järel teisena teatasime, et Eestis loeb iga pere. Loomulikult oli selle ülesande täitmine formaalne, kuid see ei huvitanud enam kedagi.

80ndatel aastatel tuli päevakorda brigaadiviisiline teenindamine ehk nn brigaadiabonement. See tähendas seda, et brigaadides tuli leida inimesed, kes võtsid raamatukogust raamatuid ja andsid edasi teistele brigaadi liikmetele. Lugejaks registreeriti aga kogu brigaad. Sellise formaalse lugejate registreerimisega Eesti raamatukogud (välja arvatud mõned ametiühinguraamatukogud) kaasa ei läinud.

Keskmistest näitarvudest olid väga olulised laenamissagedus ja raamatinglus. Kui laenamissagedusega kuulusime NSV Liidu paremate hulka, siis ringlusega olime viimaste seas. Seda kritiseeriti pidevalt nii raamatukogudele mõeldud dokumentides kui ka üleliidulistel nõupidamistel, sealhulgas parteitöötajate nõupidamistel. Meie aga jäime oma seisukoha juurde, et Eesti väikesearvulise lugejaskonnaga külaraamatukogudes peab kirjanduse valik olema sama, mis suurtes raamatukogudes.

Nõuti ka selliseid töövorme, mis Eestis kasutamist ei leidnud. Ilmselt üleliidulised metoodikakeskused ei osanud või ei tahtnud arvestada liiduvabariikide erinevat arengutaset. Nii näiteks nõuti ettelugemiste korraldamist. Suvel soovitati põllutööbrigaadides lõunavaheaegadel ajalehti ette lugeda. V. I. Lenini sajanda sünniaastapäeva (1970) puhul oli vaja Lenini teoseid koos lugeda. Et aga eesti rahvas oli juba möödunud sajandil kirjaoskaja, siis ei olnud mõeldavgi selliste ürituste korraldamine täiskasvanuile. Nii oligi ettelugemine kui töövorm kasutusel ainult lasteüritustel.

70ndatel aastatel töötati Nõukogude Liidus välja uus liigitussüsteem RBK (Библиотечно-библиографическая классификация), mis põhines marksistlik-leninlikul teaduste klassifikatsioonil. RBK sai NSV Liidu riikliku preemia ja raamatukogudele tehti kohustuslikuks üleminek uuele liigitussüsteemile. See oleks tähendanud tohutut tööd - kõigi kogude ümberliigitamist ning loomulikult ka ümberpaigutamist. Samal ajal tähendaks see lahtiütlemist senisest rahvusvaheliselt tunnustatud kümnendliigituse süsteemist ja muutnuks peaaegu võimatuks infovahetuse teiste riikidega. Meile ei sobinud ka liigitussüsteemis kasutatav slaavi tähestik ning alustasime võitlust selle vastu. Hoolimata tugevast kriitikast meie pretensioonide suhtes tegid liigitussüsteemi koostajad selles siiski mõningaid muudatusi ja asendasid indeksites vene tähed numbritega.

Et meile oli RBK vastuvõtmatu, hakkasime laveerima. Nõupidamistel ja seminaridel otsustasime, et Raamatukogude Inspektsioon ei käsi kedagi RBKle üle minna, kuid ei keela ka neid, kes seda soovivad teha. Pahandusi tekkis mõne vene kooli raamatukoguga, kes kirjutasid NSV Liidu Haridusministeeriumile, et Eestis ei lubata rakendada RBKd.

Midagi pidime siiski tegema. Ametlikult välja kuulutada, et Eestis ei võeta RBKd kasutusele, oli tollal võimatu. Nii me siis tasapisi tegutsesimegi. Seminaridel tutvustasime raamatukogutöötajatele uut liigitussüsteemi. Tõlkisime eesti keelde liigitustabelid, kuid nende trükis avaldamisega ei pingutanud. Moskvasse saatsime pidevalt tööplaan ja aruandeid "tehtu" kohta. Kui 80ndate aastate lõpus teatasime Moskvast, et Eestis ei minda üle RBKle, olid aga ajad juba muutunud ja meie informatsioon võeti lihtsalt teadmiseks. Mis oleks aga juhtunud siis, kui ühiskonnas ei oleks toimunud neid suuri muudatusi ja Eesti ei oleks saanud vabaks, on praegu isegi raske ette kujutada.

Eestis tehti raamatukogunduse alal küllaltki palju teaduslikku tööd ja korraldati sotsioloogilisi uuringuid. Kuni 1975. aastani võisime neid ise kavandada ja meie uuringud lülitati üleliidulistesse plaanidesse. 1975.-1980. a viisaastaku plaani koostamisel teatati aga Moskvast, et on üks, üleliiduline raamatukoguteadus ja uuringute temaatika antakse Moskvast ning liiduvabariikidest tulnud ettepanekuid ei arvestata. Me ei lasknud ennast sellest kuigi palju häirida ja korraldasime edasi just neid uuringuid, mida meile oli vaja. Pahanduseks läks aga siis, kui keeldusime osalemast mõnes üleliidulises uuringus. Üheks suuremaks tüliõunaks kujunes Moskva korraldatud fondide uuring. See pidi haarama igat tüüpi raamatukogusid ja oleks nõudnud täiesti uute statistikaandmete kogumist. Samuti polnud meile vastuvõetav uuringu meetodika. Kui uuringu tulemused üleliidulises ulatuses võib-olla oleksidki midagi andnud, siis konkreetselt Eesti jaoks oleks see töö olnud tulutu. Keeldusime põhjendusega, et Eestis on juba piisavalt uuritud raamatukogude koostist ja kasutamist. See tõi endaga kaasa palju pahandust, kuni selleni välja, et F. R. Kreutzwaldi nim Eesti NSV Riikliku Raamatukogu tollast teadusdirektorit Ivi Eenmaad väideti takistavat V. I. Lenini nim NSV Liidu Riiklikul Raamatukogul täitmast üleliidulise metoodikakeskuse funktsioone. Nõuti abinõude tarvituselevõtmist olukorra parandamiseks. Meie aga oma seisukohta ei muutnud.

Soodsalt mõjusid Eestile aga NSV Liidu Kultuuriministeeriumi välissidemed ja erialase väliturismi areng. 1960. aastate teisel poolel ja eriti 70. aastatel käis hulgaliselt raamatukogutöötajate rühmi nii sotsialismi- kui kapitalismimaades tutvumas sealsete raamatukogude tööga. Meil oli võimalus osaleda üleliidulistes rühmades, aga ka kokku panna oma rühmi. Nii näiteks käis 1973. a Eesti raamatukogutöötajate rühm Soomes ja Rootsis. Oli võimalik külastada peaaegu kõiki sotsialismimaid, kapitalistlikest riikidest saime käia Taanis, Prantsusmaal, Madalmaades, Türgis, Egiptuses, Kreekas, Portugalis, Indias jm. Alates 1963. aastast võtsime üleliiduliste rühmade koosseisus osa IFLA aastakonverentsidest. Soovijaid oli loomulikult palju rohkem kui neid, kelle sõit teoks sai.

Peaaegu igal aastal käis Moskvast mõni kontrollbrigaad Eesti raamatukogude tööga tutvumas. Brigaadid koosnesid tavaliselt NSV Liidu Kultuuriministeeriumi ja V. I. Lenini nim NSV Liidu Riikliku Raamatu-

kogu esindajatest. Vahel oli sekka lülitatud ka teiste NSV Liidu raamatukogude esindajaid. Aeg-ajalt käisid Eestis ka NLKP KK brigaadid, kes kontrollisid igat tüüpi kultuuriasutusi.

Põhipuudusteks meie raamatukogudes märgiti:

- kogude koostis ja proportsioonid pole kooskõlas üleliiduliste normatiividega, vähe on ühiskondlik-poliitilist kirjandust;
- raamatute ringlus on üks madalamaid NSV Liidus;
- vähe on venekeelset kirjandust, halvasti osatakse vene keelt;
- vähe loetakse ühiskondlik-poliitilist kirjandust;
- paljud ideoloogilised üritused on formaalsed ja väheefektiivsed.

Negatiivse kõrval leiti loomulikult ka positiivset, näiteks:

- raamatukogude hea kujundus;
- heal tasemel korralduslik ja meetodiline töö;
- raamatukogukomisjoni mitmekesine töö ja sellest tulenevad ametkondadevahelised kontaktid;
- raamatukogukuud ja -dekaadid, võistlused, kirjanduse propagandakuud.

Pikemalt tahaksin peatuda ühe **Moskva kontrollbrigaadi järel dustel 1984. a.**, sest selle kohta kirjalik teave kas puudub või kui midagi on säilinud, siis kunagise EKP KK arhiivis. Kontrolli tulemused olid niivõrd salajased, et ainult käesoleva artikli autoril kui raamatukogunduse juhil võimaldati läbi lugeda brigaadi koostatud õiend ja ettepanekud edasiseks tegutsemiseks. Brigaadi ülesanne oli kontrollida kogude koostist kataloogide abil. Kontrolli objekt oli F. R. Kreutzwaldi nim Eesti NSV Riiklik Raamatukogu (praegune Eesti Rahvusraamatukogu). Põhisüüdistused olid:

- kasutusel on UDK, kuid pole tehtud täiendusi, mis võimaldaksid kirjandust ideoloogiliselt õigesti kajastada;
- kataloogides on kajastatud keelatud kirjandus, samuti endiste Nõukogude Liidu kodanike teosed;
- peaaegu kõikides liikides on J. V. Stalini, N. S. Hruštšovi, L. I. Brežnevi jt kunagiste partei ja valitsuse juhtivate tegelaste teosed;
- liiga palju on komplekteeritud religioosset kirjandust, nagu piibleid, testamente, lauluraamatuid jm, eriti eesti keeles. Kirjandus on küll enamasti väärtuslik, kuid ei tohiks olla kajastatud kataloogides, ammugi mitte eraldi rubriigis "Religioon" (nõukogude liigitussüsteemis selline liik puudub);
- puudub kirjandus vennasparteide, nende kongresside ja pleenumite kohta;
- "uusim aeg" puudub kataloogides täielikult;

- paljude maade tänapäevakirjandus on komplekteeritud juhuslikult;
- kataloogides ei ole tehtud vahet Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Saksamaa Liitvabariigi, Põhja- ja Lõuna-Korea kirjanduse vahel, millest tuleneb näiteks, et SDV kirjanike teosed on koos fašistliku Saksamaa belletristikaga;
- palju on Saksamaa väljaandeid aastatest 1933-1945;
- eesti-, vene- ja muu võõrkeelne kirjandus on eraldi kataloogides.

Kõigest avastatust tehti väga kaugeleulatuvad järeldused, kuni seleni välja, et ühel kontrollimisele järgnenud üleliidulisel nõupidamisel süüdistati Eestit fašistliku kirjanduse kogumises, säilitamises ja propageerimises. Sama süüdistuse osaliseks said Läti ja Leedu. Õnneks Eesti suhtus asjasse rahulikult. Tolleaegne EKP KK ideoloogiasekretär R. Ristlaan tundis isegi muret, ega me ometi hakka seda kirjandust hävitama. Loomulikult ei olnud meil niisugust kavatsust. Küll tuli aga katalooge redigeerida. Nõukogude raamatukogundussüsteem nägi ette, et raamatukogus peab olema 2 kataloogi: üks sisetöö, teine lugejate jaoks. Viimane pidi vastama kommunistliku kasvatuses eesmärkidele ega tohtinud kajastada kogu raamatukogus olevat kirjandust.

Käesolevas artiklis on käsitletud mõningaid NSV Liidu raamatukogupoliitika mõjutusi Eesti raamatukogundusele. Teema on aga palju ulatuslikum ja vajaks edaspidi süvenenud uurimist nii teemade kui perioodide kaupa (nt on juba teoks saanud K. Veskimägi uurimus raamatute hävitamisest ja tsensuurist Eestis). On selge, et nõukogude võimu ajal on Eestis tehtud ka palju vigu ja antud järele Moskva survele, kuid põhiliselt püüdsime siiski järgida eesti raamatukogunduse traditsioone ja teha kõik lugejate paremaks teenendamiseks.

Kasutatud kirjandus

1. Avalikkude raamatukogude seadus. // Eesti rahvahariduse ja kultuuri-ala korraldus : seadused ja määrused ning Haridusministeeriumi ringkirjad ja juhendid ... / koostanud A. Kurvits. Tallinn, 1938.
2. Eesti NSV Kultuuriministeeriumi süsteemi rahvaraamatukogud : statistikat 1945-1986. Tallinn, 1988.
3. Normatiivaktid raamatukogudele. Tallinn, 1974.

TÄHTPÄEVI

HELENE KULPA - vaatame koos tagasi

Kui Helene koos vanematega 14. septembril 1920. a Tartusse jõudis, olid tal seljataga esimesed kümme eluaastat Moskvast ja kaks nädalat rongisõitu Venemaa raudteedel. Vaadates nüüd, kolmveerand sajandit hiljem tagasi, tunnistab ta, et esimesest sügiskuldsest päevast ülikoolilinnas sai alguse püsiv Tartu-kiindumus.

Helene Kulpa (neiuna Ivask) on sündinud 20. (vkj 7.) mail 1910. a Moskvast, kus ta isa, raamatuteadlane Udo-Nestor Ivask (1878-1922) õppis ja töötas. Tema ema Anna Ivask (1883-1948, sündinud Frolova) pärines kunstniku perekonnast.

Tartus õppis Helene Ivask algkoolis, kuid jätkas õpinguid Tallinnas, sest pärast isa surma sai ema tööd Riigiarhiivis.

Astunud 1929. a Tartu Ülikooli ja lõpetanud selle 1936. a ajaloo, romaani filoloogia, sotsioloogia ja bibliograafia erialal, asus ta tööle ülikooli raamatukokku. 1936. a abiellus H. Ivask filosoofiamagister Rudolf Kulpaga (sündinud 1906), nende peres oli poeg Paul (1946-1960).

1942. aastast töötas H. Kulpa tollal TÜ raamatukogu alluvusse toodud Arhiivraamatukogus, aastail 1944-1947 jätkas ta arhiivkoguga tööd Kirjandusmuuseumis.

1950-1953 oli H. Kulpa uuesti tööl ülikooli raamatukogus ning 1953. a lühikest aega Tartu oblastiraamatukogus. Seejärel oli ta kümme aastat (1954-1964) Tartu Linna Keskraamatukogu bibliograaf, olles sealse bibliograafiaosakonna üks asutajaid.

1964. a maist kuni 1986. a lõpuni kuulus H. Kulpa taas Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu perre. Selle raamatukoguga on seotud suurim osa tema tööaastaist - rohkem kui veerand sajandit.

Helene Kulpa on bibliograaf nii päritolult, hariduselt kui ka hingelt. Haarates erinevaid valdkondi - Tartu ja Eesti ajalugu, raamatulugu, ajakirjanduse bibliograafia, isikulugu - on tema süvenev uurimuslik tegevus olnud väliselt vähemärgatav, ent sisuliselt tähelepanuväärne.

Ülikooli raamatukogus osales H. Kulpa Eesti ajaloo venekeelsete käsitluste bibliograafia ettevalmistamises, mida juhtis K. Weltmann. Linna-

raamatukogus koostas ta 1957. aastast alates koos Udo Mägiga Tartu kodu-uurimuslikku bibliograafiat, mida praegugi kasutatakse ja täiendatakse. 1965. a ilmus osa sellest tööst nimestikuna [2].

Arhiivraamatukogus võttis H. Kulpa osa vanema eesti raamatu bibliograafia ulatuslikust koostamistööst. Pikki aastaid tuli välja selgitada trükiseid, otsida nende kohta lisaandmeid nii Eesti kui ka Venemaa arhiivides ja raamatukogudes [7]. E. Annuse toimetatud kaheköitelises bibliograafias "Eestikeelne raamat 1901-1917" [15] on märgitud ka H. Kulpa osalemine väljaande ettevalmistustöös, küll üksnes eestikeelses eesõnas.

Äärmiselt vajalik töö oli R. Antiku nimestiku "Eesti ajakirjandus 1766-1930" järg. See aastaid 1931-1940 haarav bibliograafia [19] jäi kahjuks omal ajal ilmumata, kuid on masinakirjas kasutatav Tartu ja Tallinna suurtes raamatukogudes.

Retrospektiivsete bibliograafiate kõrval on H. Kulpat köitnud isikulood, eelkõige kolm tuntud nime - põhjalikumalt Oskar Kallas ja Udo Ivask, põgusamalt (mälestustena) Oskar Luts [3; 4].

Oskar Kallase elust ja raamatukogunduslikust tegevusest valmis 1969. a asjatundlik ülevaade "Oskar Kallas ja arhiivraamatukogu" [5], mis sai ilmuda alles 1974. a kogumikus "Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed" [8].

Kõige enam on H. Kulpa keskendunud oma isa Udo Ivaski taotluste ja tegevuse jälgimisele. Tema esimesi kirjutisi isast avaldasid ajalehed "Edasi" [1] ja "Tartu Riiklik Ülikool" [6] (vastavalt 1958. ja 1972. a). 1973. a ilmus Voronežis Udo Ivaski personaalnimestik [16].

U. Ivaski 100. sünniaastapäeva (1978) tähistasid artiklid ajalehes "Edasi" [10] ja ajakirjas "Keel ja Kirjandus" [11]. Ülikooli raamatukogu väljaandena ilmus U. Ivaski tehtud eksliibrise nimestik [9]. Hiljem koostas H. Kulpa näituse ja ettekande oma isa arhiivist [12], avaldas ülevaate temast kui raamatuteadlasest ja bibliofiilist [13], esitas andmed tema raamatukogust ja bibliograafiatööst [14; 17; 18]. Isaga seotud trükiste tähelepanelik bibliografeerimine jätkub, sest ajamuutused võimaldavad näha minevikku uues valguses, täpsemini.

Perekonnas hoolikalt säilitatud U. Ivaski pabereid on H. Kulpa koristanud ja andnud hoiule Tartu Ülikooli raamatukogusse. Moskvas Venemaa Riiklikus Raamatukogus leiduvaid rohkeid U. Ivaski materjale on tütar

süsteematiseerinud ja põhjalikult kommenteerinud. Ka Helene Kulpa enese üksikasjalikud käsikirjalised ülevaated U. Ivaski tööst ja huvialadest, meenu- tused isa elust ja tegevusest on kättesaadavad Tartu, Tallinna ja Moskva keskses raamatukogudes.

Pool sajandit tööd, kolmveerand sajandit Tartu-kiindumust ja 85 aastat elatud elu - eks ole need küllaldased põhjused, et vaadata koos tagasi ja siis ikka edasi minna.

Helene Kulpa trükis ilmunud töid

1. Udo Ivask. // Edasi (1958) 24. dets.
2. Revolutsioonilise liikumise ajaloo Tartus : XIX s. 80-ndad aastad - juuli 1940 : bibliograafiline nimestik / koostanud H. Kulpa ja U. Mägi. Tartu, 1965. 108 lk.
3. Tegelased "Tagahoovist". // Mälestusi Oskar Lutsust. Tallinn, 1966. Lk. 218-224. Kaasautor: U. Mägi.
4. Raamatukauplus Riia mäel. // Samas. Lk. 225-227.
5. Oskar Kallas ja arhiivraamatukogu. // IV Eesti raamatuteaduse konve- rents, 30.-31. X 1969 : ettekannete teesid. Tartu, 1969. Lk. 3-4.
6. Udo Ivask ja Tartu. // Tartu Riiklik Ülikool (1972) 19. mai.
7. Eesti raamatu ajaloo materjale Tartu ja Leningradi Ajaloo Keskarhiivis. // VI Eesti raamatuteaduse konverents, 25.- 26. X 1973 : ettekannete teesid. Tartu, 1973. Lk. 5-8.
8. Oskar Kallas ja arhiivraamatukogu. // Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. 8 (1974) lk. 59-92.
9. Udo Ivaski loodud eksliibrise täielik loetelu. // Eksliibris Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus. 2. [Tartu], 1978. Lk. 64-72.
10. Eksliibrisoloogia rajaja. // Edasi (1978) 24. dets.
11. Udo Ivaskit mälestades. // Keel ja Kirjandus (1979) 1, lk. 58-59. Kaasautor: M. Kahu.

12. Udo Ivaski isiklikust arhiivist. // IX Eesti raamatuteaduse konverents, 29.-30. nov. 1979. a. : ettekannete teesid. Tartu, 1979. Lk. 20-21.

13. Udo Ivask - raamatuteadlane ja bibliofiil. // Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost. Tallinn, 1985. Lk. 84-104. (Nõukogude Eesti raamatukogundus; 14).

14. Udo Ivaski raamatukogu. // Tallinna Bibliofiilide Klubi 10. aastapäeva tähistamise teaduskonverents, 24. jaan. 1987 : ettekannete teesid. Tallinn, 1987. Lk. 11-12.

15. Eestikeelne raamat 1901-1917 / toimetanud E. Anus. Tallinn, 1993. 1.-2. 1287 lk. H. Kulpa osalemine koostamistöös on märgitud eestikeelses eessõnas.

16. Удо Георгиевич Иваск (1878-1922) : указатель литературы / под ред. О. Г. Ласунского. Воронеж, 1973. 35 с.

17. Библиотека Удо Георгиевича Иваска (1878-1922). // Актуальные проблемы теории и истории библиофильства : (Тезисы ... конференции). Ленинград, 1989. С. 97-100.

18. Образцы библиографической классики : библиографическая деятельность У. Г. Иваска. // Библиография (1992) 5/6, с. 145-150.

Masinakirjas paljundatud:

19. Eesti ajakirjandus 1931-1940 : bibliograafiline nimestik. Tartu, [1977]. 342 l.

Heino Räim

MÔTTEKILDE KAJA NOODLAST KUI ÔPETAJAST

Kallis Kaja Noodla,

tutvusin Sinuga neljakümnendate lõpuaastatel, kui asusid ülikoolis lugema raamatukogunduse, raamatu ja bibliograafia ajaloo kursusi. Mäletan Sind targa ja nõudliku õpetajana, süsteemikindlana oma loengutes ning ka meilt süsteemi ja faktitäpsust nõudvana. Hiljem olid direktor ja osakonnajuhataja mu esimesel töökohal ülikooli raamatukogus. Kardan, et see oli Sulle raske aeg, ja meie, äsja ülikooli lõpetanud, olime liiga noored ja kogemusteta Sind toetama. Kandsid ju mitte üksnes Eesti rikkaima raamatukogu juhtimise ja arendamise, vaid aja nõudel ka hoidmise ja kaitsmise ränk-rasket koormat. Leidsid jõudu vastu seista väärale ja võõrale, pseudoettevõtmistele ja tsensorite jäikadele nõudmistele. Kolleegina raamatukogunduse õpetamisel olid alati abivalmis ja tuge pakkuv, võrdselt nõudlik nii enese, kolleegide kui ka üliõpilaste suhtes. Kuuekümnendate keskel asusid välja arendama käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonda, süvendama austust ja armastust ajaloolise, haruldase ja unikaalse vastu. Siis ning edaspidi pühendusid järjest enam raamatu ajaloo süvauurimisele. Samaväärse ergastava innuga viisid osakonna nii raamatuloo sügavustesse kui ka Taevaskoja läbipääsmatutele metsaradadele piibelehiti korjama. Tervist ja jõudu Sulle edaspidiseks tööks!

Ingrid Loosme

On möödunud rohkem kui 40 aastat õpingutest Tartu Ülikoolis ja seetõttu mälust paljugi konkreetset kustunud. Jäänud on üldmulje.

Kaja Noodla kui õpetaja seostub alati vana raamatukoguhuonega Toomel. Tema loengud toimusid minu mäletamist mööda enamasti direktori kabineti kõrval asunud perioodika lugemissaalis, mille ovaalse laua ümber meie kursus enam-vähem ära mahtus. Loengu ootel võis meie omavaheline keskustelu vahel üsnagi valjuhääleks paisuda. Lektori delikaatne ilmumine pani meid jälle raamidesse ja tuletas meelde, et raamatukogus ei tohi lugejat kuidagi häirida.

Tema loenguid oli kerge konspekteerida, sest need olid sisukad, esitatud loogiliselt ja paraja tempoga. Kirjutasime hoolega üles, sest sobivaid õpikuid ju polnud.

Mitmele meist oli ta ka diplomitöö juhendaja. Teades tema põhjalikust ja täpsust, ootasin üsna ärevalt märkusi läbivaatamiseks antud mustandi kohta. Millegipärast tekkis tunne, et võisin allikatele viidates midagi segi ajada ja see olnuks väga piinlik.

Alati korrektne, daamilik, tagasihoidlik, väarikas, kursuse käekäigu eest hoolitsev - sellisena on ta jäänud meelde meie tudengiaastaist.

Linda Kivistik

Aastail 1954-1959 ülikoolis raamatukogundusse ja bibliograafiasse pürgivaid noori õpetasid Tartu Ülikooli raamatukogu töötajad. Üks innukamaid neist oli siis ja on siiani olnud Kaja Noodla.

Meenuvad hetked pärast raamatu ajaloo eksamit. Võtnud vastu meie kingitud lillekimbu, oli Kaja Noodla kuidagi mõtlik ja nukkerigi, tundus, et meie ja ka enda pärast, lausudes umbes nii: "Oleksin ma seda aimanud, et te siiski nii vähe teate, oleksin ma teid hoopis teisiti õpetanud ja eksamineerinud".

1961. aasta novembris asusin tööle ülikooli raamatukogu bibliograafiaosakonda Kaja Noodla käe alla. Lihtsalt ja asjalikult juhatas ta kätte töökoha, koos kraamisime laualaeka ja seadsime korda töövahendid. Pikemat sissejuhatust ei tulnud, minusse suhtuti kui eriala tundvasse inimesesse. Koos tegime ringkäigu, et tutvuda umbes 60 inimesest koosneva kollektiiviga.

Tööpäev osakonnas oli ülimalt tõine ja kindla režiimiga. Selle tingis Kaja Noodla täpne päevakava, mille tähtsust ka tervise huvides oli ta meile selgitanud varemgi. Varsti oli selge, et tööküsimused ja -probleemid tuleb esitada päeva alguses või vahetult enne lõunat, et mitte häirida töösse süvenenud.

Minu jaoks muutus õhkkond ärevaks siis, kui ruumi astus lugeja ja esitas oma päringu, millega paluti just minul (tol korral noorimal) tegelema hakata. See sundis iseseisvalt mõtlema ja tegutsema. Ega ülikooli raamatukogu lugejate, eriti professorite päringud ole kunagi lihtsate killast olnud!

Milline rõõm valdas meid kõiki, kui jõudsime lõpetada bibliograafia nimeregistri aasta viimasel tööpäeval, võttes selleks lisa "oma ajast".

Sügav lugupidamine Kaja Noodla kui õpetaja ja auväärt kolleegi vastu on aastatega kasvanud, kuid on jäänud ka kripeldus hinges, et kõike ei ole osanud nii teha ega korraldada, nagu oleksin pidanud.

Head tegutsemisindu raamatuvallas ja looduse rüpes!

Maare Kümnik

Tartu vaimu üle on üsna palju mõtteid vahetatud. On see ju rohkem tunnetuslik kui piiritletav või määratletav nähtus. Olen kindel, et ta eksisteeris viiekümnendate aastate teisel poolel, kuhu langes meie kahe raamatukogunduse kursuse ülikooliaeg. Küllap tajusime seda erilist aurat kõige enam Villem Altoa väliskirjanduse loengutel Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi auditooriumis ning Kaja Noodla raamatu ja raamatukogude ajaloo loengutel ülikooli raamatukogus Toomel. Muide, viimases paigas elas ka Morgensterni vaim. Nii või teisiti, me olime enamikus tulnud lihtsatest sõjajärgsetest kodudest, kus väärtkirjandust vähe leidis, ning sattunud vaimuselt tulvil keskkonda. Ülikooli raamatukogu töötajad tundusid pisut "kõrgemate olevustena". Kaja Noodla ja Elsa Kudu kohta ütlesime tookord, et nad kohe on kõige targemad inimesed maailmas. Meie vaimne pagas pidi neid nii mõnigi kord šokeerima. Alles tagantjärele oskan hinnata Kaja Noodla ja tema kolleegide delikaatset ning mõistvat suhtumist meisse. Et minu enda elu on seotud raamatukogutöö ja Tartuga, siis on hiljemgi olnud võimalusi kuulata Kaja Noodla ettekandeid, lugeda tema teadusartikleid, endise tudengina erialast nõu küsida. Kaja Noodla mõjub oma teadlase-olemusega täna niisama tasakaalustavalt, rahustavalt, kuid ometi ergutavalt nagu tookord ülikoolipäevil. Olen armastatud õppejõule tänulik selle eest, et minu huvi raamatukogude ajaloo vastu on sügavam ja laiem kui igapäeva-tööks hädasti vajalik.

Aime Naanuri

ARMASTUSEST JA LUGUPIDAMISEST KIRJASÕNA VASTU

Ingrid Loosme juubeliks

14. juunil 1995. aastal tähistas Tartu Ülikooli Raamatukogu oma kauaaegse kolleegi Ingrid Loosme auväärset, 70. sünnipäeva.

Ingrid Loosmet tuntakse mitmeti ja ka väljaspool ülikooli raamatukogu. Teda mäletavad õpingukaaslased inglise filoloogid sõjajärgsest Tartu ülikoolist kui kultuurihuvilist, töökast ning rõõmsameelset kaaslast. Teda mäletavad 50. aastate raamatukogukülastajad kui sõbralikku, abivalmis ning asjatundlikku raamatukoguhoidjat. Samal ajal Tartu Ülikoolis koolitatud raamatukoguhoidjad-bibliograafid meenutavad Ingrid Loosmet kui hinnatud lektorit.

Sügav huvi eesti raamatu- ja trükiloo, eeskätt Tartu trükinduse vastu viis Ingrid Loosme lühiajaliselt tööle Kirjandusmuuseumi. Sestpeale on ta kaalukate uuringutega jäädvustanud oma nime eesti raamatuloolaste peres. Tema sulest pärinevad allikmaterjalidele tuginevad uurimused Tartu 1840.-1880. aastate trükikodadest ning rahvusliku liikumise aja raamatu saamisloost, teest lugejani ja lugejastki. Ulatuslikud tööd on "H. Laakmanni osa rahvusliku liikumise aja raamatu väljaandmisel"[1], "1860.-1870. aastate juturaamat ja selle lugeja"[2], "H. Laakmanni raamatu kujundus (1840-1880)"[3], samuti "Schnakenburgi kirjastus ja trükikoda (1875-1884)" [4]. Ingrid Loosme faktitäpsetest uurimustest on saanud innustust teisedki kolleegid, võttes südameasjaks tühikute täitmise Tartu vanade trükikodade ja nende toodangu, samuti ülikooli raamatukogu kogude uurimisel. Viimaseks pikemaks üllitiseks on "Tartu trükikodade ülikooli teenistuses 1802-1883" [8], mis valmis koostöös kolleeg Ene Jaansoniga. Jääb vaid soovida, et see Helsingi ülikooli raamatukogu kogumikus rootsikeelsena avaldatud artikkel saaks eesti raamatuloolastele ja teistele asjahuvilistele kättesaadavaks ka emakeeles.

Viimased aastakümned on Ingrid Loosme igapäevatööks Tartu ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas olnud Tartu teadlaste isikuarhiivide ja muude Tartu ülikooliga seotud arhiivi-

materjalide korraldamine. Oma teadmiste- ja kogemustepagasiga on Ingrid Loosme olnud abiks nooremate kolleegide väljaõpetamisel ja tööküsimuste lahendamisel. Temale omasest arhivaari täpsusest, vastutus- ning missioonitundest on ta käsikirjaarhiivide korraldamisel kujunenud sageli ise selle ainese esmauurijaks ning avaldanud asjalikke ülevaateid professorite Leonhard Masingu, Julius Mägiste, Herbert Normanni, samuti raamatukogu kunagise juhataja Friedrich Puksoo isikuarhiivist. Ilmumas on prof Heinrich Riikoja isikuarhiivi tutvustus.

Laiemat huvi on pakkunud autograafide ning kirjavahetuse publikatsioonid ülikooli raamatukogu kollektsoonidest. Nende tööde hinnanguks kujunes 1993. aastal F. Puksoo auhinna määramine kaasautorluses valminud publikatsioonivihikule "Georg Friedrich Parroti ja Karl Morgensterni kirjavahetus 1802-1803"[7].

Otsekui enesestmõistetavalt on erudeeritud kolleegi tööks olnud ka mitme suurnäituse koostamine - raamatukogu endiste direktorite K. Morgensterni ja F. Puksoo suurte tähtpäevade puhul, Tartu kultuuriloost 19. sajandi I poolel jt. Ajakirjanduses on ilmunud arvukalt rariteete tutvustavaid ning nende talletamisele kutsuvaid artikleid.

Ingrid Loosme on korduvalt esinenud TÜ raamatukogu ja eesti raamatuteaduse konverentsidel ning avaldanud uurimusi konverentsikogumikes. Seitse artiklit "Keele ja Kirjanduse" veergudel näitavad teda väärrika ajakirja teretulnud autorina. Ühtekokku on I. Loosme sulest ilmunud ligi 40 teaduslikku ja populaarteaduslikku tööd.

Raamatukoguhoidjaks sünnitakse. See tähendab loomupärast armastust ja lugupidamist nii raamatu kui selle lugeja vastu ning omakasupüüdmatut tahet avada kirjasõna tarkust huvilistele. See tähendab ka rikkalikku teadmistepagasit, põhjalikkust ja täpsust töös, aga ka laheda huumorimeelt ning ääretut heatahtlikkust suhtlemisel. Kolleegid tänavad Ingrid Loosmet selliseks raamatukoguhoidjaks olemise eest ja soovivad jätkuvat tervist ning tööindu!

Ingrid Loosme trükis ilmunud uurimusi

1. H. Laakmanni osa rahvusliku liikumise aja raamatu väljaandmisel. // Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. 3 (1964) lk. 103-169.
2. 1860.-1870-ndate aastate juturaamat ja selle lugeja. // Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. 4 (1966) lk. 58-100.
3. H. Laakmanni raamatu kujundus (1840-1880). // Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. 325 (1974) lk. 26-49.
4. Schnakenburgi kirjastus ja trükikoda (1875-1884). // Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. 457 (1979) lk. 45-91.
5. Rahvusliku liikumise aja kirjamees kirjastajana. // Keel ja Kirjandus (1984) 7, lk. 413-423.
6. Friedrich Puksoo käsikirjapärand Tartu Ülikooli Raamatukogus. // Friedrich Puksoo 1890-1969. Tartu, 1990. Lk. 63-88.
7. Georg Friedrich Parroti ja Karl Morgensterni kirjavahetus 1802-1803 / koostanud I. Loosme ja M. Rand. Tartu, 1992. 102 lk.
8. Tryckerierna i Tartu i universitetets tjänst 1802-1883. // Den estniska boken genom seklerna. Helsingfors : Helsingfors universitetsbibliotek, 1995. S. 87-115. (Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter; 57). Kaasautor: E. Jaanson.

Mare Rand

KROONIKA

Reet Olevsoo (koostaja)

ERÜ 1995. AASTAL

18. I Tartumaa Kogu tutvus Tartu Õpetajate Seminari raamatukoguga
26. I Juhatuse koosolek
- määrati aasta- ja teenetepreemia
- kinnitati ERÜ 1995. a eelarve
- kinnitati bibliograafiaväljaannete võistluse juhend ja rahvaraamatukogude töötajate kirjanduse tundmise võistluse põhimõtted
14. II Nõupidamine NORDINFO ja Eesti raamatukogude koostööst (RRis). Osalesid NORDINFO peasekretär Harriet Rinne Mendes ja Esko Häkli Helsingi Ülikooli Raamatukogust
15. II Teabepäev Euroopa Liidu raamatukoguprogrammist (RRis). Esinesid Esko Häkli ja Riitta Maajarvi Helsingi Ülikooli Raamatukogust
26. II Tartumaa Kogu koosolek Tartu Linna KRis. Marika Karo (TÜR) rääkis Ameerika-muljeid
6. IV Juhatuse koosolek
- analüütilise kirje töörühma juht Elviine Uverskaja (TPÜ infoteaduste osakond) tutvustas "Soovitusi analüütilise kirje koostamiseks"
- kinnitati ERÜ töörühma, toimkonna ja sektsiooni tegevuse põhimõtted
20. IV Tartumaa Kogu külastas EPMÜ Raamatukogu
- 2.-4. V Ester Kerge (Pärnu-Jaagupi rk) tutvus Taipalsaare maa-konnaraamatukoguga ja pidas loengu eesti kultuurist

- 3.-9. V Aita Kraut (ETAR) osales Rootsi Ülikoolide ja Teadus-
raamatukogude Ühingu aastakoosolekul Stockholmis ning
pidas läbirääkimisi Rootsi Raamatukoguühinguga Eesti
raamatukoguhoidjate õppereisi korraldamiseks
- 30.-31.V ERÜ, RRI ja Eesti Kirjastuste Liidu konverents "Eesti
kaasaegne trükis" (RRis)
- 30.V-9.VI Konverentsiga kaasnev raamatunäitus "Eesti raamat 1992-
1995" (RRis)
12. VI Juhatuse koosolek
- arutati ERÜ 1995. a aastaraamatu sisukorda
- IFLA presidendi valimistel otsustati toetada Børge
Sørenseni
- arutati ERÜ kohustusi auliikmete ees
14. VI Esinaine Anne Valmas osales NORDINFO nõupidamisel
Helsingis
- 27.-29.VI Maaraamatukogutöötajate suvelaager Põltsamaal
- 20.-26.
VIII Rahvusvahelise Raamatukoguühingute Liidu
(IFLA) aastakonverents "Tulevikuraamatukogud" Istan-
bulis. Eestist osales 19 raamatukogutöötajat
- 4.-6.IX Õppereis Rootsi. Osales 38 rahvaraamatukogutöötajat,
grupijuht oli Meeli Veskus (Aruküla rk)
6. IX Liigitamise ja märksõnastamise töörühm korraldas täht-
päevakoosoleku "UDK 100" (ETARis), peeti teemakoha-
seid ettekandeid
- 14.-15.
IX ERÜ ja Inglise Raamatukoguühingu ühisseminar teadus-
raamatukogude keskastme juhtidele TÜ Raamatukogus.
Seminari viisid läbi Karen Latimer Belfasti Ülikoolist ja
Deborah Shorley Ulsteri Ülikoolist, osalesid peamiselt
lugejate koolituse ja töötajate väljaõppega tegelevad teadus-
raamatukogude osakonnajuhatajad
20. IX Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus kuulab õppereisil
osalenute reisimuljeid Rootsist
20. IX Soome Teadusraamatukogude Ühingu erialaraamatukogude

- rühma tutvumisreis Tallinna. Korraldati ekskursioon RRis ja kohtumine kolleegidega Eesti erialaraamatukogudest
27. IX Tartumaa Kogu kavandas järgmise aasta tegevust, tööd alustasid keeleringid (inglise keel algajatele ja soome keel)
28. IX Juhatuse koosolek
- arutati Balti raamatukoguhoidjate V kongressi korraldamist
 - arutati ERÜ aastakoosoleku korraldamist
 - arutati 1996. a raamatukogupäevade korraldamist
 - otsustati luua rahvaraamatukogude automatiseerimise töörühm, juht Jüri Järs
- 3.-4. X Kogude töörühma nõupidamine Lohusalu Öppe- ja Puhkekeskuses. Osalesid ka kirjastuste, raamatukaubastajate ja vahendusfirmade esindajad. Otsustati ühisnõupidamisi ka edaspidi korraldada
18. X Tartumaa Kogu tutvus Kirjandusmuuseumi uue hoone ja raamatukoguga
- 20.-30.X Raamatukogupäevad "Hoia raamatut!"
23. X Vana raamatu töörühma aastakoosolek. Tehti ülevaade 1994-1995 koosolekute käigus külastatud raamatukogude haruldaste raamatute osakondade töösuundadest ja probleemidest
24. X Raamatukogupäevade pressikonverents (RRis)
24. X Konverents "Raamatuhoid ja restaureerimine" (RRis)
25. X Rahvaraamatukogutöötajate mälumäng (RRis). Osales 12 maakonna ja linna koondvõistkonda ning 9 keskraamatukogu võistkonda. Esikoha võitsid Tartu linna koondvõistkond ja Tartu Linna KR võistkond, teise koha saavutasid Pärnumaa koondvõistkond ja Tartu Maakonna KR võistkond, kolmandaks jäid Tartumaa koondvõistkond ja Võrumaa KR võistkond
25. X Raamatute parandamise lihtsamaid võtteid tutvustasid ETARi ja RRI restaureerimisosakonna töötajad ning Kirjastopalvelu OY (Soome) esindajad (RRis)

26. X RRI, ETARi ja TÜRI restaureerimisosakonnas näidati õpilastele raamatute restaureerimist
- 6.-7. XI Juhatuse laiendatud väljasõidukoosolek Laulasmaa Koolitus- ja Puhkekeskuses. Osalesid juhatuse liikmed, töörühmade, toimkondade ja sektsiooni juhid, piirkondlike ühenduste esindajad jt. Kuulati esinaise Anne Valmase aruannet ERÜ tegevusest 1994.-1995. aastal ning töörühmade, toimkondade ja sektsiooni juhtide ülevaateid tehtust, ajakirja "Raamatukogu" väljaandmisprobleemidest. Arutati 1995. aasta tegevuskava
- Otsustati:
- moodustada töörühm palgaprobleemide arutamiseks ja lahenduste otsimiseks ning aastakoosolekul 7. veebruaril korraldada kõnekoosolek teemal "Raamatukogud ja raha"
 - luua raamatukogu- ja arhiivimaterjalide säilitamise toimikond, raamatukogupoliitika töörühm, kirje standardite tõlkimise töörühm
 - 1996. a raamatukogupäevade teemaks kinnitada "Infoühiskond ja raamatukogud"
 - Eesti Kultuuritöötajate Ametiliidu esimees Linnar Kaldmaa rääkis ametiühingutest tänapäeval
15. XI Tartumaa Kogu kuulab Tartu Linna KRi lasteosakonnas Ädu Neemre IFLA-muljeid
22. XI Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühenduse koosolek, kuulati muljeid Taanis toimunud konverentsist "Lapsed muutavas maailmas"
30. XI Leedu Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolekul Vilniuses osalesid esinaine Anne Valmas ja büroo juhataja Reet Olevsoo
14. XII Automatiseerimise töörühma seminar rahvaraamatukogudele "Sissejuhatus automatiseerimisse". Seminari juhtis Jüri Järs
15. XII Tegevust alustas raamatukogu- ja arhiivimaterjalide säilitamise töörühm
20. XII Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühenduse jõuluhommik

ERÜ JUHATUS

Esinaine	Anne Valmas	(ETAR)
Asetäitjad	Ivi Tingre	(AS TEEK)
	Marika Karo	(TÜR, osales viimati juhatuses koosolekul 16. 04. 1995)
Liikmed	Rutt Enok	(Harju Mk-rk)
	Jüri Järs	(TTÜR)
	Aita Kraut	(ETAR)
	Aira Lepik	(TPÜ infoteaduste osakond)
	Kalju Tammaru	(RR)
	Õie Tammissaar	(Tartu Linna KR)
Liikmekandidaadid	Anne Veinberg	(ETAR)
	Meeli Veskus	(Aruküla rk)

TÖÖRÜHMAD

Analüütiline kirje (Elviine Uverskaja, TPÜ)

Analüüsiti IFLA töörühmas ettevalmistatud rahvusvahelisi soovitusi ("Guidelines for the Application of the ISBDs to the Description of Component Parts", London, 1988), tutvuti eri maade nimestikes rakendatava analüütilise kirje vormiga. Analüütilise kirjeldamise soovitude esimene variant saadeti aprillis tutvumiseks Eesti suurematele raamatukogudele. Pärast raamatukogudelt saabunud märkuste ja ettepanekute läbiarutamist avaldati soovitused ajakirjas "Raamatukogu" (1995 nr 3).

Automatiseerimine

- teadusraamatukogud (Mihkel Reial, RR)

Koostati, kinnitati ja esitati järgmised dokumendid:

- "Eesti raamatukogude infosüsteemi" 1994.-1997. a arendusprojekti täpsustatud variant;
 - Nõuded baastarkvarale integreeritud infosüsteemi valimiseks;
 - Kavatsuste protokoll Eesti, Läti ja Leedu raamatukogude ühtse infovõrgu loomise kohta;
 - Andmebaaside koondkataloogi loomise põhiprintsiibid;
 - Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi (ELNET Konsortsiumi) põhikiri.
- Töörühm kuulutas välja rahvusvahelise võistluse ühise integreeritud raamatukogusüsteemi valimiseks. Testiti süsteeme KIRI, TINLIB, LIBER, INNOPAC. Otsustati jätkata testimist, võrdlemist ja süsteemide väärtustamist 6 süsteemiga: INNOPAC, GeacPlus, VTLS, OLIB, ALEPH, DYNIX-HORIZON.

1995. a saadi ja jaotati osalejate vahel 800 000 kr riigieelarvest ja 2 400 000 kr Avatud Eesti Fondilt, mis vastavalt projektile "Eesti raamatukogude infosüsteem" kulutati osalevatele raamatukogudele riistvara ostmiseks ja kataloogimise alustamiseks. Projekti finantseerimiseks jätkati läbirääkimisi Melloni Fondiga. Vastavalt fondi nõudele moodustati 7 suurest Eesti teadusraamatukogust mittetulundusühing Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium.

- rahvaraamatukogud (Jüri Järs, TTÜR)

Töörühm moodustati juhatuse otsusega 28. septembril ülesandega luua Eesti rahvaraamatukogude infosüsteem. Rühma kuuluvad 20 keskraamatukogu esindajad, Kultuuriministeeriumi nõunik, ERÜ juhatuse esindaja ja töörühma juht.

Selgitamaks rahvaraamatukogude huvi, vahendeid ja võimalusi infosüsteemide loomiseks korraldati augustis-septembris küsitlus ja eeluuring. Septembris esitati Avatud Eesti Fondile esialgne ja novembris lõplik taotlus projekti "Eesti rahvaraamatukogude infosüsteemi loomine: linna ja maakonna keskraamatukogud. Esimene etapp" finantseerimiseks 1996. aastal 2 miljoni kr ulatuses (rahuldati 1996. a märtsis).

Raamatukirje (Ene Vilipus, RR)

Jätkus töö bibliokirjete vahetusformaadi täiustamisel. KIRI-süsteemi arendamiseks lisati FINMARC formaadis väljundi genereerimise võimalus, mis annaks ühe mooduse kirjete levitamiseks failidena. Koostati kataloogikaardi printimise programm. IFLA kataloogimissektsioonile koostati kirjanduse loetelu "Anonymous classics: Estonia".

Sundeksemplar (Kersti Naber, RR)

Koguti arvamusi ja esitati ülevaade sundeksemplari saamisest. Sundeksemplari saavad raamatukogud pidasid vajalikuks sundeksemplari seaduse väljatöötamist. Kultuuriministeeriumi poolt selleks moodustatud töörühmas osalesid Kersti Naber ja Kaarin Viirsalu.

TOIMKONNAD

Bibliograafia (Anne Ainz, RR)

Aasta algul tööd alustanud toimikond kogus ülevaateid teadusraamatukogudes koostatavatest või koostamist vajavatest rahvus-, eriala- ja kollektiivbibliograafia väljaannetest. Koguti maakonnaraamatukogude arvamusi koduloobibliograafia skeemi muutmiseks ja täiustamiseks.

Kogud (Maret Klaus, ETAR)

Toimkond arutas ajakirjade ja ajalehtede säilitamist. Oktoobris koos kirjastuste, raamatukaupluste ning vahendusfirmade esindajatega toimunud koosolekul saadi informatsiooni erinevate komplekteerimisallikate kohta.

Koolitus (Evi Rannap, TPÜ)

Koostati rahva-, kooli- ja teadusraamatukogude töötajate kutsenõuete projekt, korraldati nende avalik arutelu ning esitati Kultuuriministeeriumile. Analüüsiti eri maade raamatukogunduse ja infoteaduse eriala õppeplaane.

Liigitamine ja märksõnastamine (Arda Kirsell, Aili Normak, ETAR)

Tähelepanu keskmes oli UDK eestikeelse väljaande koostamine. Moodustati UDK väljaande toimetuskolleegium: Marje Aasmets (TPÜ), Sirje Nilbe (TÜR), Maara Üksti (RR), TTÜRist osalesid Malle Lang ja Anne Talts.

ETARis ja TTÜRis alustati eestikeelse UDK esialgse versiooni sisetamist. Arutati Eestiga seonduva esitamist UDKs, eelkõige maakondade kohamäärajate loomise vajadust.

Jätkuvalt on head kontaktid UDK Konsortsiumiga (UDCC), mille palvel kirjutasid Arda Kirsell ja Jüri Järs UDCC väljaande "Extensions and Corrections to the UDC" 17. köite jaoks artikli "The UDC Master Reference File and Estonia".

Maara Üksti ja Arda Kirsell koostasid meetodikajuhendi "Eesti rahvaraamatukogude liigitussüsteemist" teise ja kolmanda valiku (liigid 7, 8, 9 ja 0, 1, 2, 3).

Raamatukogu- ja arhiivmaterjalide säilitamine (Marge Tiidus, RR)

Toimkond loodi aasta lõpus ja peamiselt kavandas oma tegevust.

Raamatulugu (Mare Lott, TPÜ)

Toimkond teeb tihedat koostööd vana raamatu toimkonnaga.

Terminoloogia (Reet Kukk, RR)

Koosolekutel vaagiti "Raamatukogusõnastiku" 3. teemavihiku "Lugejateenindus" ja 4. teemavihiku "Komplekteerimine" terminivalikut ja tähendusseletusi.

Vana raamat (Tiiu Reimo, ETAR)

Nii vanatrükiste kui ka Eestis ilmunud vanema kirjanduse kogude tundmaõppimiseks korraldati ülevaatekoosolekuid kõigis suurtes raamatukogudes. Kokkuvõttena valmis 1995. a sügisel ülevaade "Haruldaste raamatute kogud Eestis. Probleemid ja perspektiivid 21. sajandi künnisel", mille põhjal Tiiu Reimo tegi ettekande Vilniuse Ülikooli juubelikonverentsil. Asuti koostama koondnimestikku "Eesti raamatukogudes leiduvad bibliograafiad ja trükikataloogid tööks vanatrükisega (15.-18. sajand)".

SEKTSIOONID

Maaraamatukogude sektsioon (Heljo Järvelaid, Kose rk)

Sektsiooni peamine saavutus oli järjekordse seminarlaagri korraldamine Põltsamaal.

LIIKMESKOND

1995. aastal oli ERÜs 509 liiget, neist 8 välis- ja 14 auliiget.

PREEMIAD

ERÜ aastapreemia - Inga Kuljus (Võrumaa KR)

ERÜ teenetepreemia - Arda Kirsnel (ETAR)

ERÜ ja Eesti Raamatuühingu poolt väljaantava F. Puksoo auhinna laureaadid:

- Uno Liivaku väljaande "Eesti raamatulugu" eest

- Endel Annus ja Esko Häkli "Den estniska boken genom seklerna: bokhistoriska uppsatser" koostamise eest

ERÜ VÄLJAANDED

1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 6, 1994 / Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing; toimkond: M. Kalvik (koostaja), A. Klaassen (toimetaja) jt. Tallinn : Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1995. 157 lk.

2. Konsa, K. Raamatuhoiu ABC : käsiraamat raamatukogude ja arhiivide töötajatele / Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, 1995. 22 lk.

KES ON KES ERÜs JA EESTI RAAMATUKOGUNDUSES 1995

*Me teame palju nimesid
ei tea me inimesi.*

J. Viiding

Järgnevatel lehekülgedel esitame lühiandmed 1995. aasta jooksul oma tegevuse, tunnustuse ja ametikoha poolest silma paistnud kolleegide kohta. Nendeks on: ERÜ juhatuse ja büroo liikmed, toimekondade ja töörühmade juhid, auliikmed; 1995. a jooksul raamatukogudevahelisi projekte juhtinud, teaduskraadi kaitsnud või auhinna saanud isikud; teaduslike keskraamatukogude direktorid ja asedirektorid (v.a majanduse alal), Hoiuraamatukogu ja maakonna/linna keskraamatukogude direktorid; ministeeriumi erialajuhid; ajakirja "RK" ja "ERÜ aastaraamatu 1995" toimetajad; TPÜ infoosakonna teaduskraadiga õppejõud. Seega need, kes **ühel konkreetsel, 1995. aastal** mõjutasid (pidid mõjutama) Eesti raamatukogunduse arengut, kelle töö tulemused ulatusid (oleksid pidanud ulatuma) üle oma asutuse piiride.

Biograafiaartiklite sisuks on isikute enda esitatud andmed, mida koostamisel ja toimetamisel on pisut ühtlustatud. Lisatud on nt 1990. aastate fakte (tegevus ERÜs, IFLAs, tunnustusi, personaalbibliograafia jm). Kohati on sõnastust lühendatud, eriti eelmiste aastakümnete osas (teenistuskäik, uurimistemaatika, publikatsioonid jne). Andmestiku ebaühtlus johtub isikute vabast tahtest vastata ankeediküsimustele.

Artikli sisu:

Nimed, sünniaeg ja -koht (sünniaegse haldusjaotuse järgi);

Har: haridus (õppeasutus (lõpetamisaegse nimega), lõpetamisaasta, kõrghariduse eriala või kutse; teaduskraad, kaitsmiskoht ja aasta: väitekirja teema);

Töö: teenistuskäik (asutuse nimi töötamise ajal, üldine tööaeg (-aastad) selles asutuses: ametikohtade loetelu (mõnikord on lisatud ka ametikohal töötamise aastad) või tööloik);

ERÜ: liikmeks astumise aasta (ka taasasutaja staatus; "-" esimese aastaarvu ees näitab kindlaks tegemata aega, st "enne", nt: -1939) ja väljaastumise aasta;

Teg: tegevus ERÜs, IFLAs jm;

Uurim: uurimistemaatika, publikatsioonide üldiseloostus;

Täiend: täienduskoolitus, olulisemad erialareisid jm (aasta, koht, asutus või valdkond);

Tunnust: tunnustused (nõukogudeaegsetest on märgitud vaid ordenid, N. Krupskaja medal ja ENSV teenelise kultuuritegelase aunimetus, ülejäänud on kokku võetud sõnaga "aukirjad") ja omistamise aasta (ERÜ aastapreemia puhul - mis aasta eest);

Bibl: personaalbibliograafia;

Perek: perekonnaseis, lapsed;

Hobi: huvialad; üliõpilas-, usulised jm organisatsioonid;

Aadr: töö- ja koduaadress.

* tähistatud artiklid on koostatud ilma isiku osavõtuta.

Käesolev "kes on kes"-tüüpi biograafiakogumik on Eesti raamatukogunduses **esmakordne katse** ja piirdub vaid **ühe aasta** isikuvalikuga. Loomulikult ei asenda see meie kõigi oodatud heal tasemel biograafiateatmikku eesti raamatukogunduse parimate esindajate kohta läbi aegade.

Asjakohased märkused ja arvamused palume edastada ERÜ büroole.

Ja lõpuks, koostaja tänu kõigile, kelle osavõtul käesolev ülevaade teoks sai.

Helje Riives

AASMETS, Marje (VAINU -1983) 05.06.1946 Tln. **Har:** Kohila Kk 1964; TPedI 1968 (c.l.) rmtk ja bibl; Leningradi Riikl Kultuuriinst 1970-73 aspirant; ped-knd sealsamas 1977: subjektiivsuse elemendid ilukirj vastu-võtul ja nende mõju lugemise juhtimisele. **Töö:** TPedI rk 1968-70, 1973-74: v-rkh, töötlusosk juh, v-bibl; TPÜ infoteaduste osk rmtk õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1974- : v-õp, 1983-93 dots, 1993- prof. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ liigit ja märksõn toimk liige; ERÜ täienduskoolituse toimk (kutseeksamid); rkh-te koolituse nõukogu (KM j) liige 1993-, esinaine 1994-; kutseeksami eksamikomisj liige 1993- ja esinaine; UDK eestik vlj toim 1995-. **Uurim:** liigitussüsteemid, E rmtk areng 1918-40, lugemispsühhol; avald 25 publ, sh monogr, tead art, ettek teesid, õppevah jm. **Täiend:** 1991 Tampere (rahvusv teaduskonv); 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln). **Tunnust:** KM preemia 1991 (H. Masinguteemaline uurimus); F.Puksoo auhind 1995 (uurimused E rmtk arenguloost). **Perek:** abielus, poeg Lauri, tütar Liina (1986-94). **Hobi:** lugemine, teater. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480; kod: Maakri 42-7, Tln, tel 661 837.

AINZ, Anne 04.11.1940 Tln. **Har:** Valga 1. Kk 1959; TRÜ 1966 rmtk ja bibl. **Töö:** TATR 1967-80: v-rkh, pearkh, sekt-juh; RR 1980- : pearkh, 1981- osk-juh. **ERÜ:** 1990. **Teg:** ERÜ bibl toimk juh 1995-; ERÜ a-rmt 1995 toim. **Tunnust:** F.Puksoo auhinnakonkursil tunnustus 1993 ("RR ja tema rmt-d", kaaskoost E.Kenkmaa, tekst P.Lotman). **Perek:** 1 tütar. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7440.

ANDLA, Saima-Õie (MERILA -1967) 08.05.1942 Tori Pärnum. **Har:** Pärnu 1. Kk 1960; Viljandi Kultuurhar-k 1962; TPedI 1969 rmtk ja bibl. **Töö:** Paide R-rk 1962-67: juh; Pärnu R TSN TK kultuuriosk 1967-75: rk-de inspektor; Pärnu R KR 1975-85: dir aset; Pärnu Linna KR 1985- : dir. **ERÜ:** 1989. **Perek:** abielus, 1 tütar. **Aadr** töö: Rüütli 28, Pärnu, tel 42 834; kod: Suur-Kuke 50, tel 23 884.

ANNUS, Endel 16.02.1915 Jõgeva v Trtm. **Har:** Trt Poegl Güm 1935; TÜ 1940 eesti keel ja kirj; fil-knd TRÜ 1975: E kalendrikirj kuni 1860. **Töö:** Kirj-muuseumi käsik osk 1941-42: teenistuja; TÜR 1942-44: ass; KMAR 1944-48: juh; TA KR 1948-49: dir; RR (Riikl Avalik Rk) 1950-78: bibl, red, tead sekr, bibl-osk juh, fondide osk juh, 1968-78 rahvusbibl osk juh; TA Keele ja Kirj Inst 1978-90: v-teadur; ETAR 1990- : peabibl. **Teg:** eesti retrosp rahvusbibl koostamise juhendamine ja osalemine selle koostamises. **Uurim:** eesti rmt ajalugu. **Tunnust:** Krupskaja medal 1972; teenel kultuuritegelane 1990; F.Puksoo auhind 1991 (art-d eestik piibli väljaandmisest ja levitamisest, eestik piibli bibl, eesti vanemast aabitsast); Avatud E Fondi preemia 1993; F.Puksoo auhind 1996 (koos E. Häkliga, rmt "Den estniska

boken genom seklerna"); ERÜ auliige 1996; Kultuurkapitali pension 1996-.
Perek: lesk, 3 poega. **Hobi:** aiandus. **Aadr** töö: Rävåla pst 10, Tln, tel 545 937; kod: Mooni 46a, Tln, tel 559 096.

ANTIK, Richard Johannes* 11.04.1901 Sootaga v Trtm. **Har:** Trt Kommertsk 1922; õppis TÜs 1922-28 kaubandust (maj-osk) ja 1931-33, 1938-39 filoS; 2-aastased kõrgastme rmtk kursused Prahås 1927 (I järgu diplom). **Töö:** KMAR (ERM Arhiivrk) 1923-42: ametnik, 1927-42 juh; isiklik rmt- ja kunstiantikvariaat Trt-s 1942-44; arhivaar Taanis; Toronto Keskaigla; asutas Torontos kunstigalerii 1960, kus tegutses üle 10 a; E Keskarhiivi Kanadas juh 1975-, hiljem arhivaar emeeritus. **ERÜ:** 192?. **Teg:** Vabadussõjas 1919-20; ERÜ juhatuses 1929-30 kirjatoim, 1933-36 abiesimees, 1937- abilaekur; 1938- ERÜ usaldusmees; rmtk-kursuste juh ja lektor 1920.-30. a-il; rmt-a komitee liige 1935; osales Õpetatud E Seltsis, E Kirj Seltsis; emigreeris 1944 Taani (korraldas seal eesti kunstinäitusi), 1951 Kanadasse. **Uurim:** eesti rmt ajalugu, rmtk terminol; eesti rahvusbibl koost: E rmt-te üldnimestik 1918-23 (1931), E ajakirj 1766-1930 (1932) jm, ka käsik; avald rmtk ja bibl oskussõnastiku (1931), E rmt 1535-1935 (eesti ja saksa k, 1936), katal käsirmt (1938) jm. **Täiend:** Leipzig, Stockholm, Helsingi jm; IFLA a-konv 1930 Stockholm. **Tunnust:** ERÜ auliige 1994. **Perek:** lesk, tütar Ruth-Elna (1925-86), poeg Einar (1929-75). **Hobi:** skautmaster 1921-; Trt Pauluse koguduse nõukogu ja juhatuses esimees; EÜSi Toronto Koondise esimees; tegevus väliseestlaste seltsides. **Aadr:** C-O EHATARE (Estonian Home), 40 Old Kingston Road - 4th floor, West Hill Ontario, CANADA M1E 3J5, tel (416) 281 5120.

DANILOV, Antonina 11.03.1904 Tln. **Har:** Tln Tütarl Kommertsk 1923. **Töö:** Tln Telefonivõrk 1923-32; Riigirk 1932-41; Estonia teatri rk 1941-44; RR (Riikl Avalik Rk) 1944-68: (inventeer ja katal). **ERÜ:** -1939. **Tunnust:** ERÜ auliige 1988. **Hobi:** laulmine, Estonia Muusika Osk segakoor (dirigendid J.Aavik, V.Nerep, E.Tubin), lauluõpingud K.Otsa ja A.Arderi j. **Aadr** kod: Õismäe tee 54-55, Tln, tel 594 446.

DÜÜNA, Liisa 03.04.1943 Rakvere. **Har:** Rakvere 1. Kk 1961; TPedI 1969 rmtk ja bibl. **Töö:** Tootmiskoondis Rakvere 1961-66: masinpingijuht; Lääne-Virum KR (Rakvere KR, Rakvere R Rk) 1966- : lgs juh, 1971-73 juh, 1973- dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Aadr** töö: Tallinna 47, Rakvere, tel 44 217; kod: Härma 11-1, Rakvere.

EDARI, Therese (JÜRGEN, eestistatuna JÜRVE 1935-40) 26.08.1909 Tln. **Har:** Tln I Tütarl Gümnn 1928 human-haru ladina kl; õppis 1932-35 TÜs, germaani k-d. **Töö:** Tln KR 1928-31: rkh; Trükitöölise AÜ Vabar Komitee 1931-36: rkh ja kontsertmeister; oü Vaba Maa 1936-38:

käsiladuja; elamutevalitsus 1940-41: majavalitseja; Tln Tööamet 1942-44: ametnik; Tombi-nim Kultuuripalee 1944-77: rk rajaja ja dir. **ERÜ**: -1935, taasasut 1988. **Uurim**: avald soovitusbibl nimestikke, art. **Tunnust**: aukirjad; **ERÜ** auliige 1988. **Perek**: lahutatud. **Hobi**: muusika, ujumine. Therese Edari suri 27.03.1996 Tln.

EENMAA, Ivi 02.06.1943 Viru-Nigula Virum. **Har**: Rakvere 1. Kk 1961; Moskva Riikl Kultuuriinst 1973 (*c.l.*), rkh-bibl; ped-knd Leningradi Riikl Kultuuriinst 1979: rmtk-like protsesside arengu prognoosimise metodol ja meetodika. **Töö**: RR 1973- : v-bibl, pearkh, 1978-84 teadusdir, 1984-90 dir, 1990- peadir; TPÜ 1991- : dots. **ERÜ**: taasasut 1988. **Teg**: IFLA tead ja tehnikark-de sekts alal komitee liige 1987-91; IFLA parlamendirk-de sekts juhatusel liige 1991-, alal komitee liige 1993-; CENL (Conference of European National Librarians) 1993-; CDNL (Conference of Directors of National Libraries) 1992-; ENSV Ülemnõukogu esimehe (A.Rüütel) nõunik 1989-92; E Kultuurifondi esinaine 1993-. **Uurim**: parlamendi infoteenistus Balti riikides (art-d 1992-95); RR roll infolevi süsteemis; avald pärast 1978. a üle 120 publ, sh 33 välismaal. **Täiend**: 1988 Rootsi (rk-de juhtimine; loengud Uppsala Ü-s ja Balti Inst-s Stockholmis); 1989 Soome Parlamendirk; 1991 USA (Kongressi Rk, rk-de juhtimine USAs, loengud Rhode Islandi Ü-s); 1995 Austraalia (Records Management in Australian Libraries; Eesti Arhiiv Austraalias); IFLA a-konv 1989 Pariis, 1990 Stockholm, 1991 Moskva, 1992 New Delhi, 1993 Barcelona, 1995 Istanbul. **Tunnust**: teenel kultuuritegelane 1989; **ERÜ** 1993. a aastapreemia. **Bibl**: Ivi Eenmaa publikatsioonid 1976-1989 / koost R.Olevsoo. Käsik, 1989. **Perek**: lahutatud. **Hobi**: kokandus, lugemine, reisimine. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 631 1411, faks 631 1410, e-mail ivi@venus.nlib.ee.

ELISTE, Lenna (TEDER -1974) 14.06.1951 Pärnu. **Har**: Pärnu 2. Kk 1969; TPedI 1974 rmtk ja bibl. **Töö**: Pärnum KR (Pärnu R KR, Pärnu R-rk) 1974- : v-met, osk-juh, 1989- dir. **ERÜ**: 1990. **Täiend**: 1992 Rootsi (rahvark-de osa demokratiseerimisprotsessis). **Perek**: abielus, 2 tütart. **Hobi**: käsitöö. **Aadr** töö: Lõuna 2, Pärnu, tel 42 585; kod: Rohu 73, Pärnu, tel 37 837.

ENOK, Rutt (TRAKSI -1975) 18.05.1948 Järva-Jaani kn Järvam. **Har**: Tln 20. Kk 1966; TPedI 1970 rmtk ja bibl. **Töö**: Harju Mk-rk (Harju KR, Harju R-rk, Keila Linnark) 1970- : v-met, dir aset, v-bibl, 1980- dir. **Teg**: **ERÜ** juhatusel liikmeknd 1992-93, juhatusel liige 1994-95 (maark-de ja üldse rahvark-de probleemid). **ERÜ**: 1989. **Uurim**: rahvark-d, rahvark-de varustamine kirj-ga. **Täiend**: 1984 Moskvaskeskrk-de dir-te täienduskursus; 1992 Taani (Randersi kommuuni rk-d, sotsiaal- ja kultuuriteg); 1992 Turu rmt-mess. **Perek**: abielus, 2 poega. **Hobi**: aiatöö, käsitöö. **Aadr** töö: Keskväljak 15, Keila, tel 745 573, 678 0394.

ERILAID, Ingrid 14.07.1949 Pärnu. **Har:** Rapla Kk 1967; Leningradi Riikl Kultuuriinst 1975, rkh-bibl. **Töö:** Narva KR 1975- : rkh, bibl, 1987- dir. **ERÜ:** 1995. **Tunnust:** E Kultuurifondi a-preemia 1989 (eesti elu eden-damine Narvas). **Perek:** 1 poeg. **Hobi:** giiditöö. **Aadr** töö: Malmi 8, Narva, tel 31 993, faks 2 28 39 .

ERLEMANN, Tiiu* 24.02.1933. **Har:** Lihula Kk 1952. **Töö:** 1954-; rk-des 1956-; Trt Mk KR (Trt R KR) dir 1966-. **ERÜ:** taasasut 1988. **Täiend:** rmtk kursused 1976, 1978. **Tunnust:** aukirjad. **Aadr** töö: Lohkva k, Trt, tel 488 818.

ERMEL, Malle 23.09.1949 Trt. **Har:** Trt 7. Kk 1968; TRÜ 1974 ajalugu. **Töö:** Trt 7. Kk 1968-74: laborant; TÜR (TRÜ TR) 1974- : vrkh, 1975-88 teadussekr, 1988-90 teadur, 1990-95 dir, 1995- personalijuht. **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ koolituse toimk liige 1995-; rkh-te koolituse nõukogu (KM j) liige 1995-; rahvusv projekti "Bibliotheca Baltica" juhatuses 1994-96. **Uurim:** TÜ ja TÜRi ajalugu; E bibl ajalugu 1918-44; teadusrk-de töö-korraldus; art-d. **Täiend:** 1990- Taani, Soome, Rootsi ja Saksam teadus-rk-d ja infoasutused; 1992 Soome-E seminar teadusrk-de juhtidele; IFLA a-konv 1991 Moskva. **Tunnust:** TÜ medal 1995. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 705, faks 465 701.

HOLM, Kaie 07.11.1967 Kingissepa. **Har:** Kingissepa 2. Kk 1986; TPÜ 1994 (c.l.) infoteadus. **Töö:** Autotranspordibaas nr 11 1986-88: dispetšer-teenistuse operaator; E Patendirk 1993-94: v-rkh; Kärla v-rk 1994-95; Saarem KR 1995- : dir. **ERÜ:** 1996. **Hobi:** nahkehistöö, käsitöö, lugemine, atleetvõimlemine. **Aadr** töö: Tolli 1, Kuressaare, tel 59 775, 59 591.

IDEON, Meelis 25.12.1941 Elva. **Har:** Võru 1. Kk 1960; TPI 1966 keemi-line tehnol. **Töö:** Maardu Keemiakombinaat 1966-70: vahetusülem; TTÜR (TTÜ TR, TPI TR, TPI rk) 1970- : peabibl, 1975-94 dir aset, 1995-dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Uurim:** rk fondide koostis ja kasut; avald ettek teese. **Täiend:** 1973 Moskvast Infotöötajate Kvalif Tõstmise Inst. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** sportlik tegevus. **Aadr** töö: Akadeemia tee 7, tel 620 3556, 620 3550, faks 620 3561, e-mail mideon@lib.ttu.ee; kod: Seljaku 42, Tln, tel 510 445.

IHO, Anu (PISA -1974) 21.01.1946 Tln. **Har:** Tln 4. Kk 1964; TPedI 1977 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** RPI Maaehitusprojekt 1964-67; Tallinnfilm 1967-73; TATR 1977-78: bibl; TPedI 1978-89: kaugõppeteadusk prodekaan; TPÜR (TPedI rk) 1989- : infoosk juh, 1993- asedir. **Teg:** ERÜ kogude toimk liige 1994-, koolituse toimk liige 1995-. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 181, faks 6409 118, e-mail anuiho@lin.tpu.ee.

INDLA, Ann 24.09.1948 Tln. **Har:** Tln 36. Kk 1966; TPedI 1971 matem. Töö: TPedI arvutusgrupp 1971-79: programmeerija; Toiduainetetööstuse Min KTB arvutuskeskus 1979-82: juhtivkonstruktor ja grupijuht; TPedI kehakultuuriteadusk 1982-91: v-teadur; TPÜR (TPedI rk) 1991- : arvutispetsialist, 1993- asendir infotehnol alal. **Teg:** ERÜ autom tööri liige 1991-95; ELNET Konsortsium 1995-; rk-de autom nõukogu (KM j) sekri 1995-. **Täiend:** 1980 Tln (süsteemprogrammeer, infosüsteemide projekteer alused); 1982 Moskva (programmeer); 1994 Inglism (rk-tehnol). **Perek:** 3 poega. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 181, e-mail ann@lin.tpu.ee; kod: Planeedi 10-2, Tln, tel 631 1115.

JOHANI, Helene (MONSTRUM, ka MUNSTRUM, MUNDSTRÖM, eestistatuna MUGASTO 1925-33) 26.02.1903 Rakvere. **Har:** Rakvere Linna Naisgümni 1923; TÜ 1931, peained: rahvaluule, eesti ja maailmakirj, etnogr, eesti k, bibl. **Töö:** Rakvere rahvamaja ja har-selts 1922-23: rk juh; Trt Linna KR 1923-40: rkh; Trt Linna TSN TK 1940-41: rahvahar osk juh; ENSV Riikl Kunstiansamblid Jaroslavlis 1942-43: inspektor; 1944 kogus Leningradis rmt-id E rk-de jaoks; Riikl Avalik Rk 1944-53: dir; TRÜ 1945-50: kohakaasluse alusel bibl kat juh ja 1947- dots; Kultuurhar-töö K 1952-57: õppej; tahtevastasel pensionil 1958-65; TPedI rmtk ja bibl kat 1965-75: kat rajaja ja juh, dots. **ERÜ:** asut 1923, taasasut 1988. **Teg:** ERÜ usaldusmees 1923-, juhatuses 1925 ja 1929-31 laekur; rmtk-kursuste juh ja lektor 1920.-30. a-il; Inglise Rk-ühingu liikmeks võtmine 1939 jäi sõja tõttu pooleli. **Uurim:** rk-teadus, bibl, kultuurilugu, kunstiprobleemid; rajanud E-s bibliopsühhol (lugemispsühhol); rkh käsirmt (1964) autoreid, koost ja toim; rmtk, bibl ja infosõnastike koostajaid; avald 300 tead ja popul-tead art; ENE ühiskondlik toim rmt-teaduse, rmtk ja bibl osas. **Täiend:** õppereisid 1923 Soome, 1935 Rootsi ja Norra, 1937 NSVL, 1939 Saksam-Belgia-Inglism. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1965; ERÜ au-liige 1988. **Bibl:** Helene Johani : kirjandusnimestik / koost L.Gasman, K.Laherand, I.Vesmes. Tln, 1983. **Perek:** lesk, poeg Eero (1934-41). **Aadr** kod: Liivamäe 3-23, Tln, tel 439 923.

JÄNESE, Tiit 24.07.1946 Esna k Järvam. **Har:** Pärnu 2. Kk 1964; TRÜ 1978 ajalugu. **Töö:** Nõo Kk, Jõgeva Kk õp; Trt Linna TSN TK esimehe abi; Trt Linna Kommunaalettevõtete Kombinaadi asejuh; Trt Linna KR 1983- : dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ juhatusel liikmeknd 1989. **Täiend:** 1994 Inglism (rk-tehnol). **Perek:** abielus, 2 tütart. **Hobi:** sport, kirj, teater, bridž. **Aadr** töö: Kompanii 3/5, Trt, tel 433 035.

JÄRS, Jüri 07.08.1951 Tln. **Har:** Tln Kaugõppekk 1971; TPedI 1976 rmtk ja bibl. **Töö:** TTÜR (TTÜ TR, TPI TR, TPI rk) 1976- : v-toim, 1979-85 mehhaniseerimisosk juh, 1985-93 autom-grupi pearkh, 1993-

autom-grupi juh, teadur. ERÜ: taasasut 1988. Teg: ERÜ juhatuse liige 1990-, infolehe toim 1992-93, rk-de autom tööriiige 1989-95, rahvark-de autom töörii juht 1995-; ELNET Konsortsium 1995-; rk-de autom nõukogu (KM j) esimees 1995-; tarkvarakeskkonna tagamine UDK tõlkimiseks eesti k 1994-; E Kommunikatiivformaadi töörii grupi liige 1990-91; Rahvusv CDS/ISIS Kasutajate Liidu (Intern CDS/ISIS Users Assoc, ISUA) liige 1993-; Euroopa Rk-de Autom Grupi (European Library Automation Group, ELAG) liige 1995-. Uurim: rk-de infosüsteemi projektee ja eeitamise; rk-tarkvara kohandamine eesti k- ja kultuurikeskkonna jaoks; võrgukasutuse loomine CD-ROM-andmebaasidele; ettek-d, taotlus- ja arendusprojektid, realselt kasutatavad rakendused, art-d. Täiend: 1992 Soome rk-d; 1993 Budapest (UNIMARC; CD-ROM-andmebaasid), Potsdam (STN-andmebaasid), Moskva (CDS/ISIS); 1994 Helsingi, Budapest (CDS/ISIS), Hatfield (Libtech Intern 94); 1995 Trondheim (ELAG), Praha (ALEPH), Helsingi (VTLS, GEAC); 1996 London (TINLIB), Budapest; IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva. Perek: abielus, 1 tütar. Hobi: muusika, luule. Aadr tööri: Akadeemia tee 7, Tln, tel 620 3557, faks 620 3561, e-mail jars@lib.ttu.ee.

JÄRVELAID, Heljo (KOTKAS -1981) 21.07.1945 Peningi v Harjum. Har: Kehra Kk 1964; TPedI 1975 rmtk ja bibl. Töö: Muraste lastekodu 1964-66: kasvataja; Alavere 8kl K 1966-69: õp, internaadi kasvataja; Raasiku rk 1969-71: laenutaja; Paunküla rk 1971-72: juh; Kose rk 1972-92: juh; Kose v rk-de juh 1992-. ERÜ: taasasut 1988. Teg: ERÜ mark-de sekts juh 1991-. Perek: abielus, 2 poega. Hobi: rahvatants. Aadr tööri: Kose sjsk, Ravila mnt 12, Harjum, tel 755 589; kod: Spordiväljaku 14, Kose, Harjum, tel 755 147.

JÜRMAN, Hans 28.02.1923 Tln. Har: Tln 1. Kk 1941; Tln Med-k 1947; TRÜ 1952, eesti fil. Töö: Kopli apteek 1941: arveametnik; Tln Keskarhiiv 1942; Pirita apteek 1943-48: ass; Tln I Harurk 1947: juh; Tln VIII Harurk 1947-53: juh; Tln KR 1953-60: v-rkh, dir aset; RR 1960-96: met, osk-juh, v-konsultant. ERÜ: taasasut 1988. Teg: terminol-komisjon/ERÜ terminol toimk 1970-. Uurim: rmtk oskuskeel, rk-de koostis ja kasut, lugemine, rk-de ajalugu; on osalenud rkh käsirmt (1964), rmtk sõnastiku (1969), rmtk-kogumike jt vlj-te koost ja toim; avald "Rmtk sõnarmt" (1996), art-d. Täiend: kursused, seminarid; 1970 Moskva (rk-de metoodiline juhendamine), 1971 (rahvark-de tsentralis); 1987- Moskva, Helsingi (rmtk-sõnastiku koost). Tunnust: teenel kultuuritegelane 1980; aukirjad; ERÜ auliige 1996. Bibl: Hans Jürman : kirjandusnimestik 1939-1982 / koost V.Kabur. Tln, 1983. Perek: abielus, 1 poeg, 2 tütar. Hobi: teatriskäimine, lugemine. Aadr tööri: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7316; kod: Sõpruse pst 219-63, tel 524 374.

KABUR, Vaime (VILLANDBERG, Miralda Eugenie; eestistatuna VILGMA, Vaime 1935-41) 08.12.1914 Pada v Virum. **Har:** Vihula Algkool; Rakvere Ühisgümn 1933; TÜ 1940 eesti k ja kirj; TÜ eesti kirj aspirant 1941; TRÜ 1950 rmtk ja bibl. **Töö:** KMAR 1940-41; Akad Kirj-ühing 1943-44; Ajaloomuuseumi rk 1947: v tead töötaja; RR (Riikl Avalik Rk) 1947-83: v-bibl, 1968-83 peabibl. **Uurim:** avald art, rets; koost a-bibl-d "Kirj jaosmaale", rmt-ühingu bibl (1984, 1989), "Autograafid rmt-tes" (1990), "Loomingu" bibl (1988; a-te 1923-40 kohta ilmumas), üle 10 personaalbibl (B. Alveri, N. Andreseni, A. Hindi, J. Krossi (2., täiend tr ilmumas), D. Vaarandi jt kohta); tõlkekirj ja teatribl toim. **Tunnust:** Krupskaja medal 1975; teenel kultuuritegelane 1976; F.Puksoo auhind 1990 ("Loomingu" 1940-84 bibl); ERÜ auliige 1994. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** kirj, rmt-d, bibl, lapselapsed. **Aadr kod:** Paekaare 16-18, Tln, tel 633 0630.

KALVIK, Mari (IDEON -1966) 09.04.1937 Tln. **Har:** Tln 1. Kk 1955; TRÜ 1960 rmtk ja bibl; fil-knd Leningradi Riikl Kultuuriinst 1984: E Kirj Seltsi osa eesti rmt ja kultuuri arengus 1907-40. **Töö:** TPI rk 1960-66: kompl ja kat osk juh, bibl osk juh; TPÜ infoteaduste osk infoteaduse õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1966- : v-õp, 1986-89 dots kt, 1989- dots. **ERÜ:** taastasut 1988. **Teg:** ERÜ bibl toimk liige 1995-; bibl-vlj-te võistluse žürii esinaine; ERÜ a-rmt 1994 koost. **Uurim:** rmt-teadus, kirjastusteg Eestis -1940, bibl-nimestike koost ja kasut; avald art, konv teese, õppevah. **Täiend:** 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln); IFLA a-konv 1991 Moskva. **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Aadr tööl:** Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480; kod: Sõpruse pst 249/251-44, Tln, tel 529 923.

KAPPO, Reet (UIBO -1970) 10.03.1946 Vastseliina v Võrum. **Har:** Vastseliina Kk 1964; Viljandi Kultuurik 1966 (c.l.); TPedI 1973 rmtk ja bibl. **Töö:** Põlva R-rk 1966-68: osk-juh, met; Põlva Lasterk 1968-70: met; Trt Linna Lasterk 1970-72: met; Põlva KR (Põlva R-rk) 1972- : lgs juh, met, 1975- dir. **ERÜ:** taastasut 1988. **Täiend:** juhtimis-, suhtlemis- ja kirj-kursused (korrald KM ja RR); rk-töötajate reisirid (Kuuba, Maroko, Pariis, Poola, Taani, Jugoslaavia, Leedu, Läti, Venem). **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** abielus, 1 tütar. **Hobi:** kirj, teater. **Aadr tööl:** Kesk 22/27, Põlva, tel 95 945.

KARO, Marika (KLAARMAN -1982) 05.04.1962 Jõgeva. **Har:** Jõgeva Kk 1980; TRÜ 1987 inglise fil. **Töö:** TÜR (TRÜ TR): 1987-1995, rkh, v-rkh, 1989-90 tead sekr, 1990-95 kompl-osk juh; Fontese Erakooli Trt filiaal 1995 aug- : dir. **ERÜ:** 1990. **Teg:** ERÜ aseesinaine 1992-95, kogude toimk liige 1993-95. **Uurim:** teadusrk-de kompl; art-d, sh 2 art rahvusv vlj-s. **Täiend:**

1989 Inglism, Sheffieldi Ü; 1992, 1993 Helsingi Ü, Kuopio Ü ja Jyväskylä Ü rk, Rootsi Kuninglik Rk; 1994 okt-1995 veebr USA, Nevada Ü rk (stažeer, Fulbrighti stipendium); IFLA a-konv 1991 Moskva, 1993 Barcelona. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Aadr tööl:** Ringtee 4, Trt, tel 473 824; kod: Anne 84-69, Trt, tel 483 715.

KASK, Linda 11.04.1936 Loona v Saarem. **Har:** Kingissepa Kk 1955; TRÜ 1960 rmtk ja bibl. **Töö:** KM 1960-85: rk-de inspektor; RR 1985-92: pearkh; ETAR 1992- : pearkh. **ERÜ:** taahasut 1988. **Teg:** ERÜ juhatuse liige 1988-89, büroo juh 1990-92, büroo konsultant 1992-; ERÜ a-rmt 1995 toim. **Täiend:** IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1987. **Aadr tööl:** Tõnismägi 2, Tln, tel 450 929, faks 630 7429.

KIIL, Ene 25.07.1948 Kärddla. **Har:** Kärddla Kk 1967; TPedI 1974 rmtk ja bibl. **Töö:** Kärddla Kk 1967-68: v-pioneerijuht; Kärddla Lasterk 1969-71: lgs juh; Kärddla KR (Hiium KR, Hiium R-rk) 1971- : met, 1985- dir. **ERÜ:** taahasut 1988. **Perek:** 1 tütar. **Aadr tööl:** Vabriku v 8, Kärddla, tel 96 312; kod: Hiiu 21, Kärddla, tel 980 48.

KIKAS, Konrad 08.02.1928 Tln-Nõmme. **Har:** Tln 7. Kk 1947; TRÜ 1960 rmtk ja bibl. **Töö:** TPI rk 1954-60: kompl ja katal osk juh; Tln Kontrollmööduriistade Katsetehas 1960-1961: v-insener tehnil inform alal; TTÜR (TTÜ TR, TPI TR, TPI rk) 1961- : dir, 1995- teadus- ja arendusosk juh. **ERÜ:** taahasut 1988-95. **Teg:** ERÜ a-rmt 1995 toim; Rahvusv Tehnikaü-de Rk-de Ühing (Intern Assoc of Technological University Libraries, IATUL) liige 1990-. **Uurim:** teadusrk-de koostis ja kasut; teadlaste ja spetsialistide infovajadused; töid ka rk-de ajaloost, teadusrk-de võrgu kujunemisest, teadusrk-de töö tulemuslikkuse hindamisest jm; avald üle 50 teaduspubl, sh rahvusv vlj-tes. **Täiend:** 1991 Dortmundi Ü rk; 1992 Helsingi ja Tampere tehnikaü rk; IATULi konv 1993 Hamburg, 1995 Enschede. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1975. **Bibl:** Konrad Kikas : publikatsioonid / koost D.Eek. Käsik, 1988. **Perek:** 1 tütar. **Hobi:** lugemine, muusika, aiandus, teadus. **Aadr tööl:** Akadeemia tee 7, Tln, tel 620 3559, faks 620 3561, e-mail kikas@lib.ttu.ee; kod: Vahe 12, Tln, tel 513 428.

KIKKAS, Kersti (VEEL -1978) 18.04.1953 Tln. **Har:** Tln 7. Kk 1971; TPedI 1975 rmtk ja bibl. **Töö:** RR 1975-79: peabibl; TÜR (TRÜ TR) 1979-92: sekt-juh, osk-juh, human-rk juh, teadussekr; TPÜR 1992- : dir. **ERÜ:** 1991. **Täiend:** 1995 Stockholmi Ped-rk; IFLA a-konv 1995 Istanbul. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Aadr tööl:** Narva mnt 25, Tln, tel 6409 180, faks 6409 118, e-mail kkikk@lin.tpu.ee.

KIRSEL, Arda-Maria 11.09.1926 Tln. **Har:** Viljandi I Gümni 1944; TRÜ 1950 (*c.l.*) inglise fil ja bibl. **Töö:** TRÜ TR (TRÜ Peark) 1950-65: v-rkh, 1959-63 dir aset teadusalal, 1963-65 katal-osk juh; ühtlasi TRÜ eesti kirj ja rahvaluule kat õppej 1955-65 (katal, liigit); ETAR (TATR) 1965- : töötlusosk juh, süstem-osk juh, v-rkh, 1993- süstem-sekt juh; ühtlasi TPedI rmtk ja bibl kat õppej 1966-69 ja 1981-87 (klassif; UDK jm erikursused). **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ liigit ja märksõn toimk kaasesinaine 1992-; UDK eestik vlj koostamise juhtimine ja peatoim; ISKO (Intern Society of Knowledge Organization, IFLA j) liige 1995-. **Uurim:** rmt tee, (ETARi) kataloogisüsteem, liigit; art-d ERÜ a-rmt-s, "RKs", venek vlj-tes, vlj-s "Extensions and Corrections to the UDC" jm, ettek-d, käsik tööd. **Täiend:** 1962 Moskva (UDK kursused GPNTBs). **Tunnust:** aukirjad; ERÜ teenetepreemia 1996. **Hobi:** muusika (TÜ Naiskooi Tln Vilistlaskooi asutajaliige 1980), kirj, filmikunst. **Aadr** töö: Rävala pst 10, Tln, tel 455 743, e-mail Arda.Kirsnel@tatr.ee; kod: Kolde pst 78-44, Tln, tel 490 944.

KLAUS, Maret-Ene 29.11.1933 Tln. **Har:** Tln 7. Kk 1952; TRÜ 1967 rmtk ja bibl. **Töö:** Põllumaj Min 1953: kassapidaja; Sovhooside Min 1953-57: kassapidaja; ETAR (TATR, TA KR) 1957- : bibl, v-bibl, 1974-92 väliskirj osk juh, 1992- kompl-osk juh. **ERÜ:** 1993. **Teg:** ERÜ kogude toimk esinaine 1992-; E teadusrk-de kompl-plaani koost. **Uurim:** kompl; art-d. **Tunnust:** ERÜ 1994. a aastapreemia. **Hobi:** kirj, teater, muusika, kodundus. **Aadr** töö: Rävala pst 10, Tln, tel 455 715, e-mail Maret.Klaus@tatr.ee; kod: Imanta 41-35, Tln, tel 421 565.

KLEMENT, Elve-Viiu (AHAS; JÜRKEN 1959-73) 30.01.1936 Trt. **Har:** Elva Kk 1954; TRÜ 1959 eesti fil. **Töö:** Trt Töölisnoorte Kk 1962-66: õp; TRÜ 1966-69: sekr; TÜR (TRÜ TR) 1969- : v-bibl jne, 1977- hügieeni- ja restaur-osk juh. **Teg:** restauraatorite ühenduses 1977-; rmt-hügieeni ja restaur probleemgr juh 1980-89; rahvusv seminari peakorrald 1993, 1995; vabar rk-päevade "Hoiat rmt-t" korraldustoimk esinaine 1995. **Uurim:** teaduste ajalugu, kultuurivarade kaitse; avald ja toim art-d, F.Klementi "Templid teaduse teedel" (Tln, 1983), J.Tork'i "Seisata, rändur!" (Toronto, 1993), koost F.Klementi tööde bibl. **Täiend:** 1974-77 kujutava kunsti kaugõppekursus Trt Kunstimuuseumi j; 1990/91 uurim-töö Torontos (E Keskarhiiv Kanadas, J.Tork'i eraarhiiv). **Perek:** lesk, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** loodus; rmt ja kultuur, nende kaitse; muusika. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 734; kod: Hurda 5-2, Trt, tel 422 943.

KOIDLA, Gerda (KARRO -1972) 08.04.1949 Kiviõli. **Har:** Kiviõli 1. Kk 1968; TPedI 1971 rmtk ja bibl (tehnika haru). **Töö:** TTÜR (TTÜ TR, TPI TR, TPI rk) 1971- : v-rkh, sekt-juh, 1980-90 met-osk juh, 1990-95 info-osk juh, 1995- asedir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ a-rmt 1995 toim.

Uurim: rk fondide koostis ja kasut, rk ajalugu, spetsialistide infovajadused.
Täiend: 1991 Soome rk-des. **Perek:** abielus, 2 poega. **Hobi:** muusika, aiandus. **Aadr** töö: Akadeemia tee 7, Tln, tel 620 3556, faks 620 3561, e-mail koidla@lib.ttu.ee.

KRAUT, Aita (PÄÄRSON -1968) 14.06.1946 Tln. **Har:** Turba Kk 1964; Tln Maj-tehnikum 1966 (c.l.); TPedI 1975 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** Harju R TSN TK rahandusosk 1966-71: v-ökonoomist, v-inspektor; ETAR (TATR) 1975- : rmtk osk (met osk) v-toim, sekt-juh, 1993-95 teatmeosk v-bibl, 1995- teadussekr. **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ juhatusse liige 1994-95; vabar konv "Rmt-hoid ja ennistamine" toimk esinaine 1995; ERÜ a-rmt 1991 koost. **Täiend:** 1995 Stockholm ja Linköping (rkh-te ühingute tegevus, teatmeteeningus teadusrk-s). **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** teater, kirj, käsitöö. **Aadr** töö: Rävälä pst 10, Tln, tel 455 745, e-mail Aita.Kraut@tatr.ee.

KUKK, Reet (ROOTS -1968) 10.01.1943 Tännassilma k Viljandim. **Har:** Trt 3. Kk 1961; TPedI 1967 rmtk ja bibl. **Töö:** Tehnil Inform Keskbüroo 1967-68: v-bibl; E Tehnikark (VTTR) 1968-91: v-bibl, 1970-84 töötlusosk juh, 1984-91 dir aset; TTÜR 1992-94: met-osk juh, rkh; RR 1994- : rmtk osk terminol-sektori juh. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ revisjonikomissj sekr 1992-, terminol toimk juh 1995-. **Uurim:** koondkataloogid, trükiste liigit (UDK) E kirjastustes, rk tutvustavad vlj-d, rk teg üldanalüüs, rmtk-ajak analüüs, rmtk-terminol; avald art-d, ettek teese jm. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** aiatöö, autoamatörism, lugemine, kunstinaütused, reisimine, teater. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7121.

KULJUS, Inga 27.08.1960 Vastseliina kn Võru r. **Har:** Vastseliina Kk 1978; TPedI 1983 rmtk ja bibl. **Töö:** Võrum KR (Võru KR) 1978- : rkh, 1993- dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Uurim:** Võru trükised 1880-1940, bibl. **Tunnust:** ERÜ 1995. a aastapreemia. **Perek:** 1 poeg. **Aadr** töö: Jüri 54, Võru, tel 20 157; kod: Petseri 19-42, Võru.

KULL, Malle (SUUROJA -1969) 19.07.1945 Paide. **Har:** Paide Kk 1963; TPedI 1968 rmtk ja bibl. **Töö:** Järvam KR (Paide KR, Paide R-rk) 1968- : juh, dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Täiend:** 1994 Soome (seminar rk-välisest teenindamisest). **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** kirj, teater. **Aadr** töö: Posti 12, Paide, tel 53 788; kod: tel 53 946.

KULPA, Helene (IVASK -1936) 20.05.1910 Moskva. **Har:** Tln Vene Ühisgümnn 1929; TÜ filos-teadusk 1936, põhiained: üldine ajalugu, E ja Põhjamaade ajalugu, sotsiol, romaani fil, bibl. **Töö:** TÜR 1936-42; KMAR (oli TÜRi alluvuses 1942-44) 1942-47; TRÜ Peark 1950-53; Trt Oblastirk

1953: bibl-osk juh; Trt Linna KR 1954-64: bibl, bibl-osk üks asutajaid; KMAR 1964-86. ERÜ: 1939. Uurim: bibl, rk-de ajalugu, U.Ivask; avald U.Ivaski personaalbibl, art-d; koost enne 1917 ilmunud E rmt-te esialgse bibl-kartoteegi (sh teoste, nende daatumite, tiraažide, leidumuse jm väljaselgitamine Trt, Peterburi ja Moskva arhiivides), mida kasutati bibl-vlj "Eestik rmt 1901-1917" (Tln, 1993) jaoks; koost käsik-d "Eestik ajakirj 1931-40" (bibl) ja oma isa U.Ivaski elu ja tegevuse kohta (käsik-d asuvad TÜRis, Venem Riikl Rk-s U.Ivaski nim fondis ja Kirj-muuseumis). Tunnust: aukirjad; ERÜ auliige 1988. Perek: abielus, poeg Paul (suri 1960). Hobi: joonistamine (akvarellid, graafika). Aadr kod: Koidula 14, Trt, tel 421 667.

LAASMA, Juta 25.05.1943 Pala v Trtm. Har: Alatskivi Kk 1962; Viljandi Kultuurhar-töö K 1964 (c.l.); TPedI 1968 rmtk ja bibl. Töö: E Tehnikark (VTTR) 1968-91: bibl, v-bibl, sekt-juh, 1975-91 osk-juh; E Standardirk 1992- : juh. ERÜ: 1994. Täiend: 1993 Saksa Standardiseer-keskus (DIN); 1994 Soome Standardiseer-keskus (SFS). Perek: abielus, 1 tütar. Hobi: lugemine, toalillede kasvatamine, seenel käimine, aiatöö. Aadr töö: Aru 10, Tln, tel 493 532, faks 654 1330; kod: Kentmanni 10-19, Tln, tel 441 724.

L Aidna, Ilvi (TOOTMAA -1977) 24.12.1943 Trt. Har: Rakvere Internaatk 1965; TPedI 1970 rmtk ja bibl. Töö: RR 1970-74: v-rkh; Trt Linna KR 1974-77: v-rkh, met; Rapla KR 1978- : dir. ERÜ: 1989. Täiend: 1994 Rootsi, Skara läänirk. Perek: 2 tütar. Aadr töö: Lasteaia 5, Rapla, tel 55 898; kod: Jõe 20-3, Rapla, tel 56 197.

LEPIK, Aira (UPSI -1986) 15.01.1958 Rakvere. Har: Rakvere 1. Kk 1976; TPedI 1980 rmtk ja bibl; Leningradi Riikl Kultuuriinst 1980-83 aspirant; ped-knd sealsamas 1983: rk, raadio ja televisiooni koostöö noorte lugemise suunamisel. Töö: RR 1980: sekt-juh; TPÜ infoteaduste osk rmtk õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1983- : v-õp, 1989-90 dots kt, 1991- dots, 1991-92 rmtk õppetooli (kat) juh, 1993- infoteaduste osk juh. ERÜ: taasasut 1988. Teg: ERÜ ajut juhatus liigmeknd 1988-89, juhatus liige 1994-95; ERÜ teabetoimk esinaine 1989, kaadritoimk/har ja täienduskoolituse toimk/har töö/kooolituse toimk liige 1988-; ERÜ a-rmt 1990 koost; rkh-te kooolituse nõukogu (KM j) liige 1993-; E Lugemise Ühingu president 1992-96; Rahvusv Noorsookirj Nõukogu E rahvusl sekts juhatus liige 1993-95; IFLA lugemisuuringute ümarlaua (Round Table on Research in Reading) alal komitee korresp-liige 1991-95, IFLA kooolituse ja väljaõppe sekts alal komitee liige 1995-99; Rahvusv Lugemise Assots (Intern Reading Assoc, IRA) Euroopa Arenduskomitee liige 1992-. Uurim: (1980-92) rk-de lasteteenindus, lastekirj; (1992-) rk-marketing ja üldsussuhted, rk- ja info-teenuste marketing; avald üle 60 publ, pooled neist saksa, inglise ja vene

k. **Täiend:** 1991 Rahvusv Noorsoork Münchenis, Soome Noorsookirj Inst, Saksam rk-d, Austria Rahvusv Lastekirj ja Lugemisuuringute Inst; 1992 Rootsi Lastermt Inst, Kuninglik Rmtk-k Kopenhaagenis; 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln); IFLA a-konv 1991 Moskva, 1993 Barcelona, 1995 Istanbul. **Perek:** abielus. **Hobi:** reisimine, teater, lugemine. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480, faks 6409 118, e-mail aira@lin.tpu.ee.

LIIVAMETS, Maire 09.05.1950 Rakvere. **Har:** Tln 24. Kk 1968; TRÜ 1977 eesti fil. **Töö:** Tln 67. lasteaed 1968-70: kasvataja; RR 1970- : rkh, sekt-juh, 1988-93 teadusbibl osk teadur, 1993- ajak "RK" toim. **Uurim:** eesti ajalooline romaan; avald art-d. **Täiend:** 1988 Moskvas NSVL Riikl Rk (näituste korrald). **Tunnust:** E Kultuurifondi aastapreemia 1990 (väliseesti kirj tutvustavad loengud, art-d, bibl); ajak "Keel ja Kirj" aastapreemia 1993. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7128; kod: Kihnu 6-74, Tln.

LIIVAMÄGI, Marika (RÕÕMUSOKS -1981) 13.09.1957 Tln. **Har:** Trt 2. Kk 1975; TRÜ 1980 inglise fil. **Töö:** Käina 8kl K 1980-81, Vändra Kk 1983-86: õp; C. R. Jakobsoni Talumuuseum 1986-87: peavarahoidja; TÜR (TRÜ TR) 1987- : v-rkh. **Teg:** ERÜ a-rmt 1995 inglise k toim. **Täiend:** 1991 Inglism (rmtk ja informaatika suvekool); 1994 USA (Kongressi Rk, Soros Foundation Fellowship). **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** tõlkimine; EÜS Veljesto liige. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 753, e-mail marikal@utlib.ee.

LOTT, Mare (MARGUS -1958) 05.08.1934 Tln. **Har:** Pärnu 2. Kk 1952; Leningradi Riikl Rmtk Inst 1956 (c.l.) rmtk; fil-knd sealsamas 1980: E rmt arengulugu 1918-40. **Töö:** RR 1956-61: v-rkh, v-bibl; E Raadio 1961-67: toim; TPÜ infoteaduste osk rmt-teaduse õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1967- : v-õp, 1980-92 dots, 1985-88 kat-juh, 1992 rmt-teaduse õppetooli kaasprof, 1993- prof. **ERÜ:** 1989. **Teg:** ERÜ rmt-loo toimk esinaine; vana rmt toimk liige 1994-; F.Puksoo rmt-teaduse auhinna žürii esinaine; rahvusv projekti "Bibliotheca Baltica" juhatuses. **Uurim:** rmt-teadus, rmt ja lugemine E kultuurikontekstis eri aegadel, peamiselt 1918-40; avald üle 50 teaduspubl eesti, vene, inglise, rootsi k: rmt, art (ka EEs), ettek teese. **Täiend:** Peterburi, Wrocław; 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln). **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** ilukirj tõlkimine (üle 10 rmt, avald ka ajakirj-ses, esitatud raadios), lugemine, koerad, kudumine. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480; kod: Kaevu 9, Tln, tel 512 980.

MAIVÄLI, Sven 20.04.1947 Tln. **Har:** Tln 10. Kk 1965; TPedI 1970 rmtk ja bibl. **Töö:** Vabar Rmt-kaubastu Rmt-te Baas 1965-66: ekspediitor; E

Tehnikark (VTTR) 1970-91: v-bibl, bibl-osk juh, 1973-81 dir aset, 1981-85 dir kt, 1985-91 dir; TTÜR 1992-94: asedir, 1994 apr-dets teenindusosk juh; E Hoiurk 1995- : dir. ERÜ: taastasut 1988. Täiend: 1984 EMI rahvamaj juhtimise kursus tippjuhtidele. Perek: abielus, 2 poega. Hobi: kirj. Aadr töö: Suur-Sõjamäe 46, Tln, tel 214 246.

MASING, Helmi (*alias* ROMET kuni ~1938) 17.09.1910 Tln. Har: Tln I Tütarl Gümnn 1928; TÜ 1937 inglise ja germaani fil; TRÜ 1946, bibl (eksternina). Töö: RR (E Omavalitsuse Tln Keskarhiivi rk osk, Riikl Avalik Rk, Riigirk) 1937-69: ametnik, v-rkh, bibl, peabibl, 1950-69 katal-osk juh; TPedI rmtk ja bibl kat 1969-77: v-õp; TPedI rk 1978-83 (liigit, süstem kataalooigi red). ERÜ: 1938, taastasut 1988. Teg: lektor erialaseminaridel. Uurim: kümnendliigitus, UDK, märksõn teooria ja meetoodika; avald käsi-rmt, 5 nim õppevah, 4 nim eestik liigitustabeleid rahvark-dele, EE (ENE) art-d jm. Tunnust: orden Austuse märk 1967; ERÜ auliige 1988. Bibl: Aasmets, M. Raamatukoguliigituse arenguhooni Eesti Rahvusraamatukogu ja Helmi Masingu tegevuse taustal. Tln, 1990. Hobi: ENÜSi liige; muinsuskaitse, kodu-uurimine; aiandus. Aadr kod: Toomkooli 21-11, Tln, tel 447 968.

MASING, Linda 10.04.1909 Tln. Har: Tln I Tütarl Gümnn 1927; TÜ 1937 inglise ja germaani fil; TRÜ 1946, bibl (eksternina). Töö: 1930-44 andis saksa ja inglise k eraturde; Tln KR 1940-69: rkh, 1957-69 teatmebibl osk peabibl-juh; Riikl Rmt-palat 1970-85: bibl. ERÜ: 1943, taastasut 1988. Uurim: bibl-nimestike koost. Tunnust: ERÜ auliige 1988. Hobi: ENÜSi liige; muinsuskaitse, kodu-uurimine, Tln Linnamuuseumi kodu-uurijate ringi liikmete tööde bibl-kartoteegi ja väljalõigete mappide koost; aiandus. Aadr kod: Toomkooli 21-11, Tln, tel 447 968.

MIIL, Kärt (KAASIKMÄE -1974) 14.08.1951 Rakvere. Har: Rakvere 1. Kk 1969; TRÜ 1974 eesti fil; TPÜ 1993 rmtk ja bibl. Töö: TÜR (TRÜ TR) 1974- : rkh, v-rkh, v-met, 1989- teenindusdir. ERÜ: 1990. Teg: Balti-Rootsi rk-de juhtimise alases projektis osalemine. Uurim: lugejate rahulolu, rk tegevuse tulemuslikkus; ettek. Täiend: 1991 Jyväskylä Ü rk; 1994 Umeå Ü rk, Goethe Inst Berliinis; 1995 Riias rahvusv seminar; IFLA a-konv 1995 Istanbul. Perek: abielus, 2 tütart. Aadr töö: Struve 1, Trt, tel 465 704.

MILLER, Voldemar 07.02.1911 Kihelkonna v Saarem. Har: Saarem Ühisgümnn 1929; TÜ 1942, ajaloolane (arhiivindus), kodanikuõpetuse õp; TRÜ 1950 (eksternina). Töö: ehitustöoline 1929; ajaleht "Meie Maa" 1930-32: korrektor, toim; sõjaväeteenistus 1932-33; teetöoline, ajalehekorrektor, -reporter Trt-s, juhutöödel ehitusel, talusulane, ajalehtede kaas-

tööline 1933-37; ajut töötaja arhiivis, ass Riigi Keskarhiivis 1937-44; Saksa sõjaväes 1944; ENSV Riikl Keskarhiiv 1944-1950: ülema aset, ülem; Käva kaevandus 1950-1952: kaevur; TATR (TA KR) 1952-77: v-bibl, toim, sekt-juh, baltikaosk juh; RR 1978- : desinfektor (abitööd), konsultant. **ERÜ:** 1988. **Teg:** E Rmt-ühingu, Emak Seltsi, Muinsuskaitse Seltsi, Kodu-uurimise Seltsi, Arhivaaride Ühingu, Kirjanike Liidu, Estonia Seltsi liige või auliige, kuulunud mitme seltsi juhatusse. **Uurim:** rmt ajalugu, peamiselt E rmt kuni 19. saj, baltika, haruldane rmt; ametkondlik trükis; E kultuuri-, kirj-lugu; agraarajalugu; avald u 500 publ, sh monogr, kogumikke, metoodilisi materjale, 5 lastermt-t. **Tunnust:** ERÜ auliige 1991; F.Puksoo auhind 1991 (teoreetilised ja uurimuslikud publ-d); Riigivapi IV klassi orden 1996; Kultuurkapitali pension 1996-. **Bibl:** Voldemar Miller : kirjandusnimestik / koost M.Kuuskmäe, K.Tammaru. Tln, 1986. **Perek:** lesk. **Hobi:** varem uurimistöö ajaloo alal ja teadus, nüüd kodu-uurimise juhendamine, korrald ja lastejuttude kirjutamine. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7320; kod: Wiedemanni 9-4, Tln.

MURDLA, Evi (KULL -1977) 23.02.1944 Viljandi. **Har:** Viljandi 1. Kk 1963; TPedI 1971 rmtk ja bibl. **Töö:** Viljandi Linnark (Viljandi KR, Viljandi R-rk) 1971- : bibl, met, v-bibl, 1981-85 dir aset, 1985-94 dir, 1994- juh. **ERÜ:** taasasut 1988. **Täiend:** IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** aiatöö. **Aadr** töö: Pikk 8, Viljandi, tel 33 445.

MUST, Ülle (RAID -1976) 23.05.1952 Kohtla-Järve. **Har:** Kohila Kk 1970; TRÜ 1976 ajalugu; infoteaduse mag TPÜ 1995: universaalse teadus-rk lugeja infoaktiivsus. **Töö:** TÜR (TRÜ TR) 1976- : v-bibl, v-red, 1984-92 infoosk juh, 1992-95 peabibl, 1995- infoosk juh. **ERÜ:** 1994. **Teg:** Euroopa Inform Assots (EIA) liige 1995-. **Uurim:** ajalugu, infoteadused; E ajalooteadus 1991-84: bibliomeetriline analüüs; avald üle 30 teadusart, uudiskirj nimestikke jm. **Täiend:** 1979 Infotöötajate Kvalif Tõstmise Inst Moskv. **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** abielus, 4 tütar. **Hobi:** arvuti-mängud, -õppeprogrammid. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 780, e-mail ylle@utlib.ee.

MÖLDRE, Aile 20.09.1958 Tln. **Har:** Tln 21. Kk 1976; TPedI 1980 (c.l.) rmtk ja bibl; Peterburi Kultuuriinst 1988-92 aspirant; fil-knd sealsamas 1992: rmt-asjandus E-s 1940-90. **Töö:** PI Kommunaalprojekt 1980-87: infotöötaja; TPedI rk 1987-88: katal-osk juh; TPÜ infoteaduste osk rmt-teaduse õppetool 1992- : lektor, 1995- dots. **Teg:** ERÜ terminol toimk liige 1993-. **Uurim:** rmt-teadus (rmt ajalugu 1940-, kirjast ja rmt-kaubandus tänapäeval). **Täiend:** 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiend-õppeseminarid (Vilnius, Tln); 1994 Tampere Ü infoteaduste osk. **Perek:** lahutatud, 1 tütar. **Hobi:** film. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480.

NABER, Kersti (JAANUS -1972) 27.06.1951. Har: Tln 44. Kk 1969; TPedI 1973 rmtk ja bibl. Töö: TPI TR (TPI rk) 1973-84: rkh, v-rkh, 1979-84 kompl osk sekt-juh; RR 1984- : kompl osk sekt-juh, 1994- ka E ISBN Keskuse juh. ERÜ: 1990. Teg: ERÜ sundeksemplari töö juh 1994-; sundeksemplari seaduse ettevalmist töö (KM j) liige. Uurim: E rmt statistika; ettek-d. Täiend: 1992 Helsingi, 1994 Berliin, 1995 Ateena (ISBN); 1995 Oslo Ü rk. Perek: abielus, 1 poeg, 1 tütar. Hobi: suusatamine, võimlemine, jalgrattasõit. Aadr kod: Kajaka 4-13, Tln, tel 555 971.

NOODLA, Kaja (enne eestistamist NEGFELD -1936, Hilda-Helene -1944) 11.01.1915 Väinjärve v Järvam. Har: Tln I Tütarl Gümnn 1933 human-haru; TÜ filos-teadusk 1941 ajalugu ja klassikaline fil; TRÜ 1946, bibl. Töö: Viljandi Poegl Gümnn 1939-40, Väike-Maarja Ühiskgümnn 1941-42, Trt II Gümnn 1942-43: ladina k õp; Õpetatud E Selts 1942-44: rkh; TRÜ 1945-49: bibl ass; TRÜ TR (TRÜ Peark) 1949-71: dir ajut kt, üldosk juh, 1958-63 bibl-osk juh, 1963-65 teadusala asedir, 1965-71 käsik-de ja haruldaste rmt-te osk juh; õppeül-täitjana TRÜs loengud rmt, rk-de ja bibl ajaloost ning diplomitööde juhendamine 1946-50 ja 1954-67. ERÜ: 1988. Uurim: avald tead ja popul-tead art-d eesti rmt, rmtk ja bibl ajaloo alalt, neist olulisemad arhiivimaterjalidel põhinevad uurim isiklikest rk-dest ja eesti rmt lugejast, TÜ rk ajaloost ja tsensuurist; 1973-83 TRÜ TR bibl-vlj-te toim; ladina k õpiku ja sõnarmt (kirjastus Valgus) eritoim. Tunnust: ERÜ auliige 1989; F.Puksoo auhind 1990 (F.Puksoo elu ja töö 1890-1969); ERÜ teenetepreemia 1995; Kultuurkapitali pension 1996-. Bibl: Kaja Noodla : kirjanduse nimestik 1950-1984 / koost M.Suurväli. Trt, 1985. Aadr kod: Jaani 18-2, Trt.

NOPPEL, Ida* (MORGAN -1939) 02.04.1909 Trt. Har: Trt Tütarl Gümnn 1928 human-haru; õppis TÜs 1934-38 rmtk ja bibl. Töö: kü Loodus 1928-30: ametnik; Trt Linna KR 1930-41: rkh; Saraatovi obl lastesõimes kasvataja 1943-44; E õppe- ja tööstuskombinaat Jegorjevskis, Moskva obl 1944: teenistuja; Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat 1944-45: teenistuja; TRÜ TR (TRÜ Peark) 1946-83: rkh, v-rkh, bibl, v-red, 1971-83 perioodika sekt/osk juh, TÜri perioodika- ja jätkvlj-te kaartkataloogide looja. ERÜ: -1935. Tunnust: ERÜ auliige 1988. Perek: 4 poega, 1 tütar. Ida Noppel suri 21. 01. 1996 Trt.

NORBERG, Aili (SILD -1961) 03.04.1939 Mõniste v Võrum. Har: Valga 1. Kk 1957; TRÜ 1962 eesti fil; infoteaduse mag TPÜ 1995: Trt teadlane TÜri lugejana. Töö: TRÜ kirjastus- ja trükiosk 1962-73: korrektor, v-toim; TÜR (TRÜ TR) 1973-1995: infoosk v-bibl, 1977-82 peabibl, 1982-87 teadusosk juh, 1988-92 teadusdir, 1993-95 infoosk juh; RR 1995- : v-teadur. ERÜ: 1989. Teg: Euroopa Med-rk-de ja Infokeskuste Assots-s (EAHIL)

TÜRi esindaja 1994-96; Õpetatud E Seltsi (taasasutaja)liige. **Uurim:** teadlaste infovajadused, lugeja ja lugemine, lugejateenindus teadusrk-s; avald art, sh rahvusv vlj-tes. **Täiend:** 1977 Infotöötajate Kvalif Tõstmise Inst Leningradis (infoteenindus); 1986 Moskva (tead ja infovlj-te toim); 1994-95 Soome, Rootsi, Norra (med-info töötlemine ja levi, EAHILi korrald). **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** aiandus, käsitöö, lugemine (teadusliku maailmapildi kujunemine, faktide ja andmete muundumine inform-ks). **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7122, e-mail aili@venus.nlib.ee; kod: Jõe 2a-14, Kostivere, Jõelähtme v, Harjum, tel 825/250 733.

NORMAK, Aili (VOLRAT -1981) 16.06.1955 Juuru kn Rapla r. **Har:** Juuru Kk 1973; TPedI 1977 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** TATR 1977-78: bibl; TPedI 1978-90: vastuvõtukomisj v-lab, 1985-90 rmtk ja bibl kat v-lab, lepinguline töötaja, õp; ETAR (TATR) 1990- : süstem-osk v-rkh, 1992-93 töötlusosk juh, 1993- arendusala asedir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ liigit ja märksõn toimk kaasesinaine 1992-; korraldav tegevus UDK eestik vlj loomisel; IFLA liigit ja märksõn sekts alal komitee liige 1992-97. **Täiend:** 1992 Soome-E seminar teadusrk-de juhtidele; 1993 Potsdam (STN-andmebaasid); 1995 Helsingi Ü rk (stažeer E Akad Välisvahetuse Fondi vahetusvoodi alusel), Tln (projektijuhtimise seminar). **Perek:** abielus, 1 poeg. **Aadr** töö: Rävälä pst 10, Tln, tel 455 733, faks 454 049, e-mail Aili.Normak@tatr.ee.

OLESK, Peeter 25.12.1953 Tln. **Har:** Tln 1. Kk 1972; TRÜ 1977 eesti fil. **Töö:** Tln 21. Kk 1977-78: õp; kirjastus E Rmt 1978-80: toim; Kirjmuuseum 1980-93: v-teadur, 1990-93 dir; TRÜ 1980- : õppej, 1991-92 TÜ rektori nõunik; EV Valitsus 1992-95: ekspert, 1993-94 rahvastikuminister, 1994-95 kultuuri- ja har-minister; TÜR 1995- : dir. **Teg:** Emak Seltsi liige 1973-; Kirjanike Liidu liige 1986-; E Kodanike Peakomitee liige 1989-90; E Kirj Seltsi esimees 1995-. **Uurim:** eesti kirj ajalugu, tekstoloogia, võrdlev kirj-teadus, teaduslugu; art-d poliitikast, maailmakultuurist, teaduskorraldusest. **Tunnust:** Soome Kirj Seltsi välisliige 1990-; San Bernardino (USA, Kalifornia) aukodanik 1992-. **Perek:** abielus. **Hobi:** EÜSi vilistlaskogu juhatus liige 1988-92, esimees 1990-92. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 700; kod: Kreutzwaldi 24-2, Trt, tel 421 310.

OLEVSOO, Reet (ROOSIORG -1979) 24.07.1956 Pärnu. **Har:** Tln 20. Kk 1974; TPedI 1982 rmtk ja bibl. **Töö:** RR 1982- : rkh, 1986-92 teadussek, 1992- ERÜ büroo juh. **Teg:** ERÜ har ja täienduskoolituse toimk liige 1988-90; ajak "RK" toim-koll liige 1993-; rkh-te koolituse nõukogu (KM j) liige 1993-. **ERÜ:** taasasut 1988. **Täiend:** 1995 seminaride sari "Seltsiliikumisest Eestis" (Avatud Har Liit); IFLA a-konv 1991 Moskva. **Perek:** abielus, 1 tütar. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 450 929, faks 630 7429.

ORO, Vaike (KAUP -1963) 15.10.1936 Jõgeva. **Har:** Kiviõli Kk 1957; TPedI 1968 rmtk ja bibl. **Töö:** Põltsamaa Linna Lasterk 1957-70: juh; Jõgeva Mk KR (Jõgeva KR, Jõgeva R-rk) 1970- : juh, 1990- dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** maak-de suvelaagri korrald Põltsamaal 1995; Põltsamaa Linnavolikogu liige. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1980. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** teater, poliitika. **Aadr töö:** Veski 3, Põltsamaa, tel 51 466; kod: Lossi 16A, Põltsamaa, tel 51 764.

PIHLAKAS, Tiiu (VOORS -1971) 20.02.1943 Ambla v Järvam. **Har:** Ambla Kk 1960; Viljandi Kultuurhar-töö K 1962; TPedI 1969 rmtk ja bibl. **Töö:** Viru-Jaagupi külark 1962-63: juh; ELKNÜ Rakvere R-komitee 1963-65: instruktor; Kohtla-Järve R-rk 1965-72: osk-juh, 1966-72 juh; KM 1972-81: Riikl Rk-de Inspeksiooni inspektor, v-inspektor; Jõgeva Mk KR (Jõgeva KR, Jõgeva R-rk) 1981- : asedir, osk-juh, 1990- peaspetsialist. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ maak-de toimk liige; maak-de suvelaagri korrald Põltsamaal 1995. **Uurim:** mk rk-de ajalugu, kodulugu; väikeste rk-de olukord (üleriikl ankeetküsitlused 1990, 1995). **Täiend:** 1990-93 E ajalugu (E Rahvakultuuri Arenduskeskuse j), geneal seminar; 1994 Soomes (rk-võrk). **Tunnust:** aukirjad. **Hobi:** paikkonna ajalugu, Põltsamaa Ajaloo Seltsi esinaine. **Perek:** abielus, 1 tütar. **Aadr töö:** Veski 3, Põltsamaa, tel 51 466; kod: Kalda 8-8, Pk 48, Põltsamaa.

POOM, Edith (enne eestistamist BAUM -1934) 22.03.1912 Tln. **Har:** Tln Tütarl Kommertsgümn 1931. **Töö:** Tln KR 1931-47: rkh-laenutaja, 1941-47 v-rkh ja I Harurk juh; TATR (TA KR) 1947-78: v-rkh, v-bibl, 1967-75 v-red, 1975-78 pearkh. **ERÜ:** -1936, taasasut 1988. **Tunnust:** aukirjad; ERÜ auliige 1988. **Aadr kod:** Muhu 11-18, Tln, tel 634 2135.

RANDE, Anne (sündinud LOO) 07.01.1951 Järvakandi Rapla r. **Har:** Kose Kk 1969; TPedI 1976 rmtk ja bibl. **Töö:** Haapsalu 1. Kk 1969-71: õp; Haapsalu Lasterk 1971-73: lgs juh; Kose külark Paunküla filiaal 1973-75: juh; Ilmatsalu külark 1975-81: juh; KM Riikl Rk-de Inspeksioon 1981-87: v-inspektor; ELR (LNR) 1987- : dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ lasterk-de toimk esinaine 1988-90; Rahvusv Noorsookirj Nõukogu (Intern Board on Books for Young People, IBBY) E sekts juhatus liige; rk-päevade "Laps ja rmt" korraldustoimk esinaine 1994; rahvusv lastekirj-alase 9 Läänemere-maa ühisprojekti (1995-97) E-poolne juht; üleriikl laste teaduskonv "Minu veetlev leedi - Pikasuka Pipi" organiseer-toimk esinaine 1994-95. **Täiend:** 1989-95 korduvalt Soome rk-des; 1990 Rootsi rk-d; 1992 Taani ja Köln; IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva. **Tunnust:** ERÜ 1990. a aastapreemia. **Perek:** abielus, 2 poega, 1 tütar. **Hobi:** tervisesport (metsajooks, *shaping*), lugemine, muusika, teater. **Aadr töö:** Liivalaia 30, Tln, tel 646 6488, faks 646 6488.

RANNAP, Evi (KASK -1958) 27.12.1932 Peningi v Harjum. **Har:** Tln Õp-te Inst 1952; TPedI 1956 (*c.l.*) matem; TRÜ kaugõppe aspirantuur 1968, informaatika; tehnikaknd NSVL TA Teadus- ja Tehnikainform Inst 1973: leiutisi kirjeldava infokeele süsteemkäsitlus. **Töö:** Tln 16. Kk 1956-60: õp; E Infoinst 1960-73: osk-juh, teadusala asedir; TPÜ infoteaduste osk infoteaduse õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1973- : rmtk ja bibl kat juh -1984, 1978-92 dots, 1992-93 bibl ja infoteaduse kat kaasprof, 1993- infoteaduse õppetooli prof. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ juhatuse esinaine 1988-91, aseesinaine 1992-93; ERÜ koolituse toimk esinaine 1993-96; RR nõukogu liige 1989-92; E Informaatikafondi Nõukogu liige 1991-92; rkh-te koolituse nõukogu (KM j) esinaine 1993-95; ajak "RK" ja seeria "Uut välismaa rk-des" toim-koll liige; IFLA har ja täiendõppe sekts alal komitee liige 1991-95, korresp-liige 1996-. **Uurim:** teadusinfo levi ja kasut, juhtiv-töötajate infoteenindus, kompleksprogrammide infotagamine, keskkonnakaitse-alased andmepangad, tekstianalüüsimeetodid vahendusinfo koostamisel, rk-de osa E infosüsteemis; rk-de töö efektiivsus; rk-töö autom; rk- ja infotöötajate tööturg E-s; avald üle 70 teaduspubl, konv-ettek-d, ka välism. **Täiend:** stažeer 1979 Ülel Infotöötajate Täiendusinst Moskv, 1984 Vilniuse Riikl Ü, 1989 RR; 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln); IFLA a-konv 1989 Pariis, 1990 Stockholm, 1991 Moskva. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1988; ERÜ teenete-preemia 1994; ERÜ auliige 1996; TPÜ emeritprof (alates 1997). **Perek:** abielus, 2 tütar. **Hobi:** aiandus. **Aadr töö:** Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480, faks 6409 440; kod: Ädala 5-12, Tln, tel 492 226.

REIAL, Mihkel 13.06.1947 Tln. **Har:** Tln 2. Kk 1965; TPI 1972, insener-ökonomist. **Töö:** Kergetööstuse Min Konstrueerimisbüroo 1969-72: grupi-juht; Trikootoomiskoondis Marat 1972-83: AJS osk juh aset; RR 1983- : tehnol-dir. **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ autom töö juh 1992-95; ELNET Konsortsiumi esimees 1995-; rk-de autom nõukogu (KM j) liige 1995-. **Uurim:** infosüsteemide projekteer, rk-tehnol, rk-de arengustrateegia; avald art-d. **Täiend:** tippjuhtide reservi kursused 1980-83 (korrald Mainor); 1993 Bratislava (LIBER); IFLA a-konv 1991 Moskva, 1993 Barcelona, 1995 Istanbul. **Perek:** abielus, 2 tütar. **Hobi:** aiamaaja, reisimine, sport. **Aadr töö:** Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7377.

REIMO, Tiiu (MAALUST -1975) 02.06.1953 Tln. **Har:** Rapla Kk 1971; TPedI 1976 (*c.l.*) rmtk ja bibl; rmt-teaduse mag TPÜ 1995: Tln linna ja gümn trükikoja trükitoodang ja kirjastusteg 1769-1828. **Töö:** ETAR (TATR) 1976- : v-bibl, 1979-87 sekt-juh, 1987- baltikaosk juh. **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ vana rmt toimk esinaine 1994-. **Uurim:** eesti rmt ajalugu, vana-trükiste kogud ETARi baltikaosk-s; avald art, näitusekatalooge, ka Soomes, Rootsis; 1990-95 konv-ettek 7 välisriigis. **Täiend:** 1993 Göttingen

(stažeer); 1994 Tln (Inglise Rk-ühingu ja ERÜ seminar "Erialaharidus ja täienduskoolitus"); 1996 Briti Rk (Briti Akadeemia stipendiumiga).
Perek: abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** toailillede kasvat. **Aadr töö:** Rävalla pst 10, Tln, tel 454 933, 455 732, faks 454 049, e-mail Tiiu.Reimo@tatr.ee; kod: Virbi/Varraku 22/9-144, Tln, tel 632 5544.

RIET, Ene 27.07.1954 Viljandi. **Har:** Viljandi 1. Kk 1972; TPedI 1978 rmtk ja bibl. **Töö:** Viljandi kino Rubiin 1971-72: kassapidaja, rmt-pidaja; Viljandi Silmkoetoodete Vabrik 1972-73: heegeldaja; VTTR 1978-79: rkh; RR 1979- : sekt-juh, v-met, 1988-90 peabibl, 1991 ajak "RK" toim, 1992- "RK" tegevtoim. **ERÜ:** taasasut 1988. **Uurim:** koost 11 met kirja, bibl-nimestiku, art-d ajak-s "RK". **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** 2 poega. **Aadr töö:** Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7128, e-mail enerk@venus.nlib.ee; kod: Ümera 18-3, Tln, tel 635 7996.

RIIVES, Helje (KAPSTA -1970) 01.07.1937 Valjala v Saarem. **Har:** Haapsalu Pedagoogiline K 1955; TRÜ 1963 rmtk ja bibl. **Töö:** Saareküla 7kl K 1955-58: õp; Kingissepa II R-rk (Orissaare R-rk) 1958-62: osk-juh, 1960-62 juh; Trt Linna KR 1962-65: rkh, bibl, v-rkh; TRÜ TR 1965-88: töötlusosk (katal-osk) juh; TTÜR (TTÜ TR, TPI TR) 1988- : bibl-osk juh, 1993 n-teadur, 1994- teadur. **ERÜ:** 1989. **Teg:** ERÜ bibl toimk liige 1995-; ERÜ a-rmt 1995 koost, toim. **Uurim:** TÜ rk katal ajalugu. **Täiend:** 1991 Helsingi Tehnikaü rk. **Tunnust:** aukirjad. **Aadr töö:** Akadeemia tee 7, Tln, tel 620 3551, e-mail riives@lib.ttu.ee; kod: Vilde tee 53-22, Tln, tel 654 4102.

ROBERT, Kyra 25.07.1916 Petrograd. **Har:** Läänem Õp-te Seminar (LÕSi klassid Tln Pedagoogiumi j) 1935; TRÜ 1962 (c.l.) rmtk ja bibl; rmt-teaduse mag TPÜ 1993: trükiteg ja rk-d Tln-s 17. saj kuni 1917. **Töö:** Tln 29. Mittetäielik Kk (Kivimäe Algk) 1937-52: õp; ETAR (TATR, TA KR) 1952- : bibl, v-bibl, sekt-juh, 1995- baltikaosk v-bibl. **Uurim:** Tln trükiteg ja rk-de ajalugu 17. saj kuni 1917; Nõmme ajalugu; eesti kooli ajalugu; eesti rmt ajalugu; Tln kultuuriajalugu, kino ajalugu Tln-s. **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1990; F.Puksoo auhinnakonkursil tunnustus 1991; F.Puksoo auhind 1992 (art-kogumik "Rmt-tel on oma saatus"); ERÜ 1991. a aastapreemia; ERÜ auliige 1994; Kultuurkapitali pension 1996-. **Aadr töö:** Rävalla pst 10, Tln, tel 454 933; kod: Olevi 14, Tln.

ROOMETS, Silvi (ABEN -1961) 15.08.1937 Jõgeva. **Har:** Jõgeva Kk 1955; TRÜ 1960 arvutusmatem; tehnikaknd Ülel Tead ja Tehnil Inform Inst 1970: käsiperfokaart-süsteemid. **Töö:** Rahvamaj-nõukogu tehnil inform büroo 1960-67: osk-juh; E Infoinst 1968-72: osk-juh; Autotranspordi- ja Maanteede Min autotranspordi arvutuskeskus 1972-76: osk-juh; TPÜ info

teaduste osk infoteaduse õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1976- : v-õp, 1977-80 kaugõppe prorektor, 1980- dots. **ERÜ:** taasasut 1988. **Uurim:** infootsisüsteemid; käsiperfokaardid; rk-de varustatus tehnil vahenditega; avald monogr, metoodilisi käsitlusi, ka vene k. **Perek:** 1 tütar. **Hobi:** matkamine, aiandus, ehitus. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 640 9480; kod: Olevi 33, Tln, tel 514 977, 516 414.

SAARET, Inna 04.10.1948 Vigala kn Läänem. **Har:** Tln 46. Kk 1966; TRÜ 1972 eesti fil. **Töö:** Tln Noodikauplus 1966-69: müüja; Tln Bib-kollektor 1969-70: kompl; RR 1970- : rkh, bibl, 1972-90 kirjastusosk toim, v-toim, 1990- juhtiv toim. **Teg:** ERÜ a-rmt 1995 toim. **Hobi:** kirj, ajalugu, teater; tegutseb giidina. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7525.

SAUL, Mall 09.12.1968 Tln. **Har:** Tln 44. Kk 1987; TPedI 1991 rmtk ja bibl. **Töö:** ELR 1991-93: v-rkh; KHM 1993-95: koolirk-de inspektor; HM 1996- : üldhar osk koolirk-de ja õppekirj ekspert. **Täiend:** 1995 Soome ja Rootsi kooli- ja rahvark-d, koolirk-de keskused ja lastekirj inst-d. **Aadr** töö: Tõnismägi 9/11, Tln, tel 628 2358, faks 631 1213; kod: Mustamäe tee 122-29, Tln, tel 597 880.

SEPP, Ilme (JOA -1983) 31.01.1957 Haapsalu. **Har:** Haapsalu 1. Kk 1975; TPedI 1982 rmtk ja bibl. **Töö:** Läänem KR (Haapsalu KR) 1975- : rkh, bibl, 1979-92 osk-juh, 1992-94 pearkh, 1994- dir. **ERÜ:** 1993. **Teg:** ERÜ juhatause liige 1996-. **Täiend:** 1994 Soome; 1995 USA (Ameerika rk-d). **Perek:** abielus, 1 poeg, 2 tüdarta. **Aadr** töö: Posti 3, Haapsalu, tel 44 056, faks 45 101; kod: Kastani 24-11, Haapsalu, tel 57 342.

SIDOROVA, Elviira (KABANEN -1978) 25.11.1954 Karjala. **Har:** Sillamäe 3. Kk 1972; Leningradi Riikl Kultuuriinst 1979, rahva- ja tead rk-de rkh-bibl. **Töö:** Sillamäe Linnark 1973-76: rkh; Sillamäe 4. Kk 1976-81: rkh; Schwerinis (Saksam) 1981-83 sõjaväerh juh; Sillamäe Linnark 1983- : dir. **ERÜ:** 1993. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Aadr** töö: Podgornaja 12, Sillamäe, tel 71 768; kod: Kooli 5-8, Sillamäe, tel 72 102.

SKRÕPNIK, Anne (LASS -1966) 20.10.1940 Tln. **Har:** Tln Kultuurhar-ala K 1957; Leningradi Riikl Kultuuriinst 1965, rkh-bibl. **Töö:** Tln KR 1957- : rkh, 1971-86 katal-osk juh, 1986-89 dir aset, 1990- dir. **ERÜ:** 1988. **Täiend:** 1980, 1987 jne Tln (rkh-te kursused); 1989 Soome, Siilinjärve rk. **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** 2 poega. **Hobi:** kirj, aiandus. **Aadr** töö: Estonia pst 8, Tln, tel 443 085.

SPITZ, Ingrid (KUNTU -1980) 17.12.1958 Jõhvi. **Har:** Kohtla-Järve 5. Kk 1977; TPedI 1981 rmtk ja bibl. **Töö:** Jõhvi Linna KR (Ida-Virum KR, Kohtla-Järve R KR) 1981- : dir aset, 1991- dir. **ERÜ:** 1990. **Perek:** abielus, 2 tütart. **Hobi:** rahvatants, aeroobika. **Aadr töö:** Rakvere 13A, Jõhvi, tel 22 915; kod: Narva mnt 43-13, Jõhvi, tel 26 678.

TALVI, Krista (MÖTTUS -1970) 25.04.1948 Tln. **Har:** Tln 15. Tööliskoorte Kk 1966; TPedI 1978 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** ETKVL Kaubabaas; Tln Moemaja; RR 1978- : pearkh, sekt-juh, 1992-94 osk-juh aset, 1994-täienduskoolituse peaspetsialist. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ täienduskoolituse töö juh -1995; rkh-te koolituse nõukogu (KM j) liige 1993-; kutseeksami eksamikomisj sekr 1994-. **Uurim:** E rahvark-de tsentralis (1982), RR vlj-te kasutatavus (1983), rmtk-har ja täiendõpe; avald art-d, rmtk-vlj-d. **Täiend:** 1992 Järvenpää (Põhjamaade rk-päevad); 1994 Soome (seminar "Rk-võrk ja kasutajate hõlvamine"); IFLA a-konv 1991 Moskva, 1995 Istanbul. **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** abielus. **Aadr töö:** Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7129; kod: Pajude pst 9-10, Laagri, Harjum, tel 679 6937.

TAMMARK, Mare 04.03.1944 Tln. **Har:** Tln 10. Kk 1962; TRÜ 1968 (c.l.) inglise fil. **Töö:** E Tehnikark (VTTR) 1968-91: v-bibl, peabibl; E Patendirk 1992- : peabibl, asedir. **Aadr töö:** Olevimägi 8/10, Tln, tel 641 1421, faks 641 1249, e-mail library@epr.estnet.ee.

TAMMARU, Kalju 21.12.1956 Harku kn Harju r. **Har:** Tln 2. Kk 1975; TPedI 1979 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** RR 1979-84: teadusosk v-rkh, 1981-84 osk-juh aset; Riikl Rmt-palat 1984-88: dir; RR 1988- : teenindusdir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ juhatuse liige ja laekur 1988-91, aseesimees 1990-91, juhatuse liige 1993-; ERÜ erinevate töö ja toimk liige 1993-; ajak "RK" toim-koll liige; Ameerika Rk-de Ühing (American Library Assoc, ALA) 1994-; Rahvusv Lugemise Ühing (Intern Reading Assoc, IRA) 1995-. **Uurim:** rk-de ajalugu, sundeksemplar, kompl, rahvusbibl; avald art ja ettek tekste (1979-). **Täiend:** 1993 Ungari; 1994 USA, Saksam; 1995 Rootsi Kuninglik Rk, Poola; IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva, 1993 Barcelona, 1995 Istanbul. **Hobi:** kalendrid. **Aadr töö:** Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7107, e-mail kalju@venus.nlib.ee.

TAMME, Asko 18.02.1961 Tln. **Har:** Tln 4. Kk 1979; TRÜ 1985 inglise fil. **Töö:** ETAR (TATR) 1985- : väliskompl osk v-rkh, sekt-juh, 1987-94 baltikaosk sekt-juh, 1994- infotehnol ala asedir. **ERÜ:** 1995. **Teg:** ERÜ vana rmt toimk liige 1994-, autom töö liige -1995; rk-de autom nõukogu (KM j) liige 1995-; ELNET Konsortsium 1995-. **Uurim:** Lääne-Euroopa varane trükis ETARis; avald ettek-d, koost bibl-vlj. **Täiend:** 1994 USA (rk-d ja rk-teadus USAs); 1994 Inglism (rk-tehnol); 1995 Belfast, Queen's

University (informaatika); IFLA a-konv 1995 Istanbul. **Aadr** töö: Rävälä pst 10, Tln, tel 455 739, faks 454 049, e-mail A.Tamme@tatr.ee.

TAMMISSAAR, Õie 14.07.1949 Ridala v Läänem. **Har**: Haapsalu 1. Kk 1967; TPedI 1972 rmtk ja bibl. **Töö**: Haapsalu I Kk 1967-68: asjaajaja-masinakirjutaja; Trt Linna KR 1972- : bibl, v-rkh, 1981- asedir. **ERÜ**: 1988. **Teg**: ERÜ juhatus liige 1995-. **Uurim**: fonduuring (1980), Trt Linna KR ajalugu; art. **Perek**: 1 poeg. **Hobi**: teater, lugemine. **Aadr** töö: Kompanii 3/5, Trt, tel 433 035; kod: Kaunase pst 50-29, Trt, tel 485 492.

TEDREMAA, Milvi (TAMMERIK -1961) 01.06.1937 Tln. **Har**: Tln 1. Kk 1955; TRÜ 1960 rmtk ja bibl. **Töö**: EMR (MR) 1960- : met, 1964- dir. **ERÜ**: 1988. **Teg**: E med-bibl toim. **Uurim**: biblioteraapia (mõiste sissetoomine eesti kultuuri ja meditsiini, popul-tead art-d, loengud, raadio-esinemised). **Täiend**: Põhjamaade med-rk-de konv 1991 Helsingi ja 1994 Oslo; 1995 USA (ülemaailmne med-rk-de kongress ja seminar med-rk-dele); IFLA a-konv 1990 Stockholm. **Tunnust**: orden Austuse märk 1976; TRÜ arstiteadusk teenetemedal 1985; teenel kultuuritegelane 1987; aukirjad. **Perek**: 1 tütar. **Hobi**: võrkpall (9kordne E meister, NSVL meistersportlane 1963), värviteraapia, naeruteraapia. **Aadr** töö: Lai 22, Tln, tel 641 1657.

TERING, Arvo 06.04.1949 Suure-Jaani. **Har**: Suure-Jaani Kk 1967; TRÜ 1973, ajaloolane-bibl; ajalooknd TRÜ 1986: Eesti- ja Liivimaa haritlaskonna kujunemisest 1630-1710. **Töö**: TÜR (TRÜ TR) 1972- : käsik ja haruldaste rmt-te osk rkh, v-rkh, 1981-88 pearkh, 1988- v-teadur. **Teg**: Baltische Historische Kommission e. V. in Göttingen 1994- korresp-liige. **Uurim**: TÜ ja rahvusv akad sidemete ajalugu, TÜ rk ajalugu 17. saj; avald tead art, allikapubl, näitusekatalooge. **Täiend**: uurimisreisid 1989- Saksa, Rootsi ja Poola arhiivid, rk-d. **Tunnust**: F.Puksoo auhinnakonkursil tunnustus 1994 (TÜR ja selle kasut 17. saj lõpul ja 18. saj algul, inglisk art); F.Puksoo auhind 1995 (Halle Ü tead sidemed E-, Liivi- ja Kuramaaga, näituse kataloog, saksak); A.Puksowi Fondi laureaat 1995 (varase uusaja kultuuriloo käsitlused). **Perek**: abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Aadr** töö: Struve 1, Trt, tel 465 745; kod: Kaunase pst 4-38, Trt, tel 486 329.

TIIDUS, Marge 08.03.1959 Tln. **Har**: Tln 24. Kk 1977; Serovi-nim Kunstik 1981, kunstnik-restauraator. **Töö**: RR 1981-96: restauraator, 1991-96 restaur-osk juh; E Riigiarhiiv 1996- : asedir. **ERÜ**: 1996. **Teg**: ERÜ rmt ja arhiivimaterjalide säilit toimk juh 1995-; LIBER säilitustoimk 1995-96. **Täiend**: 1990 Deutsche Bücherei, 1991 Rootsi Kuninglik Arhiiv, Ermitaaž, 1993 Taani, 1994 Jaapan (paberi restaur, konserveer); 1995 konv Riias, Budapestis. **Perek**: abielus, 2 poega, 1 tütar. **Hobi**: paber, kunst. **Aadr** töö: Maneeži 4, Tln, tel 424 846, faks 424 928; kod: Tuuleveski 4, Tln.

TIIK, Leo 15.09.1910 Tln. **Har:** Tln Poegl Kommertsgümn 1929; TÜ 1940 (c.L.) riigi- ja rahvamaj; geogr-knd TRÜ 1958: Tln tekkimine ja kujunemine (ajaloolis-geogr käsitus). **Töö:** Tln Poegl Kommertsgümn 1925-29: rk-s laenutaja; E Pank 1928, 1929 suviti: praktikant; EV merevägi 1930-31: ajateenija; Tln KR ja I harukogu 1931-35; Trt Linna KR ja harukogu 1935-40; Stockholmi Ü stipendiaat 1939 kevadsemestril; TÜ poliitilise ökonoomika inst 1939-40: ajut abijõud, ass; TÜ maj-teadusk (reorganiseeriti TTÜ maj-teadusk-ks) 1940-41; mobiliseerituna N armees 1941-43; ENSV Rahvakomissaride Nõukogu käsutuses 1943-44 Moskvast; ENSV Riikl Plaanikomisjon 1944-46 (Võru ja Tln): osk-juh; TPI 1944-54: maj-teadusk õppej; TA Maj-inst 1946-50: tead töötaja; TA KR 1950-53: dir kt kohakaasluse alusel; TRÜ 1954-77: maj-geogr õppej, 1955-61 matem-loodusteadusk prodekaan, 1965- dots. **ERÜ:** -1932. **Teg:** ERÜ revisjonikomisj liige -1934-; TÜ Ri (TRÜ TR) teaduspubl-de toim-koll liige 1960-. **Uurim:** E asustusajalugu, kohanimed, kultuurigeogr. **Täiend:** rkh-te kursused 1935?. **Tunnust:** aukirjad; A.Puksowi Fondi laureaat 1993 (Saarem Maasilinna maarmt-te ja Vana-Pärnu kinnisturmt allikapubl); ERÜ auliige 1988. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** E maj-ajaloo uurim Riigi Keskarhiivis, geneal. Leo Tiik suri 16.06.1996 Trt.

TILLMANN, Eha (JUHKA -1957) 12.02.1937 Vastseliina Võrum. **Har:** Vastseliina Kk 1955; TPedI 1969 rmtk ja bibl. **Töö:** Viljandi Tarbijate Kooperatiiv 1957-63: müüja; Võrum KR (Võru KR, Võru R-rk) 1964- : rkh, 1968-73 juh, 1973-92 dir, 1992- rkh. **ERÜ:** taastasut 1988. **Teg:** ERÜ ajut juhatuse liige 1988-89. **Täiend:** 1980. a-il Tln (juhtimisalane koolitus). **Tunnust:** teenel kultuuritegelane 1984; ERÜ teenetepremia 1995. **Perek:** abielus, 3 poega, 1 tütar. **Hobi:** luule. **Aadr töö:** Jüri 54, Võru, tel 21 912; Vilja 8-24, Võru, tel 31 692.

TINGRE, Ivi 05.01.1932 Tln. **Har:** Tln 17. Kk 1950; TRÜ 1955, ajaloolane-kunstiteadlane. **Töö:** Tln Bibkolektor 1954-57: kompl; Tln KR 1957: rkh; KM 1957-88: inspektor, 1961-88 Riikl Rk-de Inspektsiooni juh; Riikl Kultuurikomitee 1988-90: peaspetsialist; KM 1990-92: rk-de nõunik; AS Teek 1990- : juhatuse liige. **ERÜ:** taastasut 1988. **Teg:** ERÜ ajut juhatuse liikmeknd 1988-89, liige 1989-91, esinaine 1992-93, aseesinaine 1994-95; kutseeksami eksamikomisj esinaine 1994-95. **Uurim:** (1994-) KM ja rk-d. **Täiend:** 1993 Saksam rk-d; IFLA a-konv 1990 Stockholm, 1991 Moskva, 1993 Barcelona. **Tunnust:** Krupskaja medal 1981; teenel kultuuritegelane 1982; ERÜ auliige 1996. **Hobi:** aiandus, lugemine. **Aadr kod:** Preesi 42-1, Tln, tel 477 073.

TOHVRE, Tiina (VILLEMSON -1975) 30.03.1952 Trt. **Har:** Haapsalu 1. Kk 1970; TRÜ 1980 eesti fil. **Töö:** EPMÜ rk (EPA rk) 1980- : bibl, v-bibl, 1990-91 juh aset, 1991-92 juh, 1992-94 dir, 1994- juh. **Teg:** ERÜ sundeksemplari tööri liige 1994-, autom tööri liige -1995. **Perek:** abielus, 1 poeg, 2 tütar. **Hobi:** aiandus, teater, muusika. **Aadr töö:** Riia 12, Trt, tel 470 750.

TRIIPAN, Maive (DOBKEVITŠ 1974-92) 04.01.1942 Simuna Virum. **Har:** Rakvere 1. Kk 1961; TRÜ 1967 rmtk ja bibl. **Töö:** ETAR (TATR) 1967- : tead sekr, 1974-84 teadusala asedir, 1984- dir. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** RRI nõukogu liige 1994-; TTÜRi nõukogu 1993- liige; E retrosp rahvusbibl toim-koll liige 1975-90. **Uurim:** Petrogradi töölislehe "Edasi" (1920-21) bibl. **Täiend:** 1993 Saksam rk-d; IFLA a-konv 1995 Istanbul. **Tunnust:** aukirjad; KM tänukiri 1996; TA medal 1996. **Perek:** lahutatud, 1 poeg. **Hobi:** kunst, muusika, teater. **Aadr töö:** Rävälä pst 10, Tln, tel 455 730, faks 454 049, e-mail Maive.Triipan@tatr.ee.

UNDUSK, Sirje (HAKKAJA -1978) 25.04.1951 Põltsamaa. **Har:** Põltsamaa Kk 1969; TPedI 1973 rmtk ja bibl. **Töö:** Kohtla-Järve Linna KR 1973-: v-met, 1977-90 dir aset teaduse alal, 1990- dir. **ERÜ:** 1988. **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Hobi:** kunst, muusika, võõrkeeled. **Aadr töö:** Pärna 27, Kohtla-Järve, tel 45 124; kod: tel 40 358.

UVERSKAJA, Elviine 16.12.1948 Tln. **Har:** Loksa Kk 1967; TPedI 1971 rmtk ja bibl; infoteaduse mag TPÜ 1993: E jooksva rahvusbibl areng rahvusv koostöö taustal. **Töö:** TPedI rk 1971-78: v-bibl; TPÜ infoteaduste osk infoteaduse õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1978- : õp, v-õp, lektor, 1996- dots. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ analüütilise kirje tööri juht 1993-, tööri "Rk-d ja ühiskond" juht 1995-. **Uurim:** bibl teooria, E rahvusbibl; infoteeninduse psühhol probleemid. **Täiend:** 1993- Baltimaade infoteaduse õppej-de täiendõppeseminarid (Vilnius, Tln). **Perek:** 1 tütar. **Hobi:** reisimine. **Aadr töö:** Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480.

VAINLO, Salme (LIIVNURM; TRAKS 1957-67) 21.08.1935 Abja v Pärnum. **Har:** Abja Kk 1954; TRÜ 1962 rmtk ja bibl. **Töö:** Abja Alevirk (Abja R-rk) 1954-67: lugemistoa juh; Viljandi R-rk 1967-70: juh; Valga KR (Valga R-rk) 1970- : juh, 1975- dir. **ERÜ:** 1988. **Teg:** Rmt-ühingu Valga r-organisatsiooni esinaine ja vastutav sekr 1974-91. **Uurim:** Valga KR ajalugu. **Täiend:** 1977 Soome; 1990 EKP KK Marksismi-Leninismi Ü, eetika, esteetika osk; 1993 Rootsi, Hallsbergi Linnark. **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** lahutatud, 1 poeg (teine poeg surnud 19-a). **Hobi:** kirj, teater, kino, käsitöö, aiandus. **Aadr töö:** Aia 20, Valga, tel 43 557; kod: Uus 10-83, Valga, tel 42 402.

VALM, Tiiu (SANNIK -1976) 13.08.1952 Tln. **Har:** Tln 4. Kk 1970; TPedI 1974 rmtk ja bibl. **Töö:** RR 1974-92: met-osk peabibl, 1978-92 osk-juh; KM (KHM) 1992- : rk-nõunik. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ juhatuse liige 1992-93; sundeksemlari seaduse väljatöötamise töö (KM j) juht 1995-; ajak "RK" toim-koll liige; rk-de autom nõukogu (KM j) aseesimees 1995-; rkh-te koolituse nõukogu (KM j) liige 1993-; kutseeksami eksamikomisj liige 1994-; IFLA avalike rk-de osk rahvark-de sekts alal komitee (Public Libraries' Standing Committee) korresp-liige 1993-95. **Uurim:** rahvark-de tsentralis, rk-de kompl, rk-seadusandlus; avald art-id, rmtk-vlj, ettek. **Täiend:** 1992 Saksam rk-d; 1994 Taani rk-d; 1992-95 korduvalt Soome rk-des; IFLA a-konv 1993 Barcelona, 1995 Istanbul. **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** töö (eriti rmtk). **Aadr** töö: Suur-Karja 23, Tln, tel 628 2244, faks 628 2200.

VALMAS, Anne (SUUDER -1966) 28.10.1941 Valga. **Har:** Valga 1. Kk 1960; TRÜ 1965, eesti fil-rkh-bibl. **Töö:** Keila Linnark 1965-66: juh; TPI TR (TPI rk) 1966-79: bibl, v-bibl, 1970-79 bibl-osk juh; RR 1979-89: info-osk juh, 1981-89 teenindusdir; ETAR (TATR) 1989- : väliseesti kirj osk juh. **ERÜ:** taasasut 1988. **Teg:** ERÜ esinaine 1994-; sundeksemlari töö liige 1994-; vabar konv "E kaasaegne trükis" juhtimine 1995; ajak "RK" toim-koll liige. **Uurim:** väliseesti kultuur; personaalbibl koost (K. Lepik, A. Mälk, K. Ristikivi, M. Under). **Täiend:** IFLA a-konv 1995 Istanbul. **Tunnust:** Väliseesti Kirjanike Liidu preemia 1992; E Kultuuri-fondi a-preemia 1993; F.Puksoo auhinnakonkursil tunnustus 1995 (rmt "Kodutanumast kaugemal"). **Perek:** abielus, 1 poeg, 1 tütar. **Aadr** töö: Rävala pst 10, Tln, tel 455 724, e-mail Anne.Valmas@tatr.ee; kod: Tammsaare tee 107-89, Tln, tel 533 111.

VARE, Eve-Mall 18.03.1937 Võru. **Har:** Tln 6. Õhtukk 1964; TPedI 1974 rmtk ja bibl. **Töö:** E Infoinst 1968-74: insener; E Tehnikark (VTTR) 1975-91: dir aset; EPR 1992- : dir. **Täiend:** 1992, 1993 Rootsi Patendirk; 1994, 1995 Soome Patendirk; 1994 Euroopa Patendirk (Austria). **Perek:** abielus, 1 poeg. **Hobi:** lugemine, teater, kudumine, küpsetamine jm. **Aadr** töö: Olevimägi 8/10, Tln, tel ja faks 641 1249, e-mail library@epi.estnet.ee; kod: Pikri 3-88, Tln, tel 632 0455.

VEINBERG, Anne (VENTSEL -1963) 06.12.1942 Tln. **Har:** Tln 7. Kk 1961; TPedI 1971 (c.l.) rmtk ja bibl. **Töö:** ETAR (TATR) 1971- : rkh, v-rkh, pearkh, 1977- laenutusosk juh. **ERÜ:** 1988. **Teg:** ERÜ juhatuse liikmeknd 1992-95. **Uurim:** lugejauuringud ETARis, konv-ettek-d. **Täiend:** 1992, 1995 Tln, Trt (juhtimisalased seminarid teadusrk-dele). **Tunnust:** aukirjad. **Perek:** abielus, 2 poega. **Hobi:** talupidamine. **Aadr** töö: Rävala pst 10, Tln, tel 455 741, e-mail Anne.Veinberg@tatr.ee.

VESKIMÄGI, Kaljo-Olev 15.07.1930 Oulu, Soome. **Har:** Tln 1. Kk 1949; Leningradi Riikl Rmtk Inst 1953 (c.l.) rk-teadus; samas aspirant 1957-60; ped-knd TRÜ 1964: E rk-de ajalugu XIX saj algusest kuni 1917. **Töö:** KM Kultuurhar-like Asutuste Valitsus 1953-56: rk-de inspektor; RR 1956-57: met-kabineti juh; TRÜ eesti kirj ja rahvaluule kat 1961-65: v-öp; TPÜ infoteaduste osk rmtk õppetool (TPedI rmtk ja bibl kat) 1965- : dots. **ERÜ:** taasasut 1988-92. **Teg:** ERÜ ajut juh liige 1988-89. **Uurim:** E rk-de ajalugu; rk-sotsiol; rk-fondid; tsensuur ENSVs ("Nõukogude unelaadne elu", 1996); avald ligi 60 publ. **Perek:** abielus, 2 poega. **Aadr** töö: Narva mnt 25, Tln, tel 6409 480; kod: Maisi 11-2, Tln, tel 479 888.

VESKUS, Meeli (MADISSOON; VAHEMAA 1973-80) 04.03.1953 Tln. **Har:** Trt Pedagoogilise K Pärnu filiaal 1971; TPedI 1991 rmtk ja bibl. **Töö:** Lääne-Virum koolides 1971-80: kehalise kasvatuse õp; Karepa ja Viru-Nigula rk 1980-82: v-rkh; Aruküla v-rk (Aruküla rk) 1987- : juh. **ERÜ:** 1992. **Teg:** ERÜ juhatuse liikmeknd 1994-95, liige 1996-, mark-de sekts liige. **Täiend:** 1995 Rootsi (õppereis). **Perek:** lahutatud, 2 poega, 2 tütart. **Hobi:** kodulugu, reisimine, sport. **Aadr** töö: Tallinna mnt 14, Aruküla, Harjum, tel 760 217.

VILIPUS, Ene (PUNGASTE -1979) 23.04.1949 Jõhvi. **Har:** Kohtla-Järve 1. Kk 1967; TPedI 1971 rmtk ja bibl. **Töö:** RR 1971-74: rkh; Tln Laus-tekstiili Teadus-Tootmiskoondis Mistra 1974-91: tehnil inform osk juh; RR 1992- : katal-osk juh aset. **Teg:** ERÜ rmt-kirje töö juh 1993-. **Perek:** abielus, 2 tütart. **Aadr** töö: Tõnismägi 2, Tln, tel 630 7359.

VOLT, Mihkel 05.03.1966 Trt. **Har:** Trt 5. Kk 1984; TRÜ 1989 eesti fil; praegu TÜ ajakirj-magistrant. **Töö:** Keeni 9kl K 1989-90: õp; E Kirj-museum 1990- : käsik osk teadur, 1994- KMARI juh. **Teg:** ERÜ sund-eksemplari töö liige 1994-. **Täiend:** 1991 Lundi Ü kirj-inst, 1992-93 Lundi Ü soome-ugri keelte inst (väliseesti ajakirj). **Aadr** töö: Vanemuise 42, Trt, tel 430 051, faks 420 426, e-mail mihkel@kirmus.ee; postiaadress: Postimaja pk 368, Trt.

SUMMARIES

Konrad Kikas

CENTRAL RESEARCH LIBRARIES HERE AND ABROAD

The institution of central research libraries in Estonia has created the need of studying the experience of the cooperation of research libraries in other countries. The present article offers a short overview of the development of cooperation principles and characterizes its present stage - resource sharing. The author discusses more thoroughly the integrated acquisition of library materials in the research libraries in Germany, Holland and Finland, and touches upon the problems of collection development at Estonian central research libraries.

In Germany the cooperative acquisition of materials into research libraries was started already at the beginning of 20th century, an excellent nationwide system of acquiring scientific publications is in operation now. Besides four specialized central libraries the system includes 18 universal and 16 specialized libraries. All these libraries receive additional funding to acquire foreign publications in the specified fields of sciences they are responsible for.

Cooperative acquisition system began operating in Holland in the end of 1970s, four central research libraries started receiving additional funding to follow the task. The funding is not adequate any more, so the system of acquiring scientific publications will be remodelled bearing in mind the experience of German libraries. More libraries will participate in this work and additional funding will be applied for.

There are ten central research libraries in Finland, some of them received their specifications in 1970s, some of them at the beginning of 1980s. These libraries were evaluated to show the resultfulness of their work, but nevertheless, starting from 1990s, they do not receive additional funding any more.

In Estonia, eleven central research libraries were instituted in 1995, each of which is responsible for acquisitions in certain fields of sciences. The responsibilities have been specified in technical, medical and agricultural sciences and in humanities. Some more precision is needed in natural and social sciences, as at present there are several libraries covering one and the same speciality. The very important work of developing the principles of funding of central research libraries is in progress now.

Collection development cannot be discussed apart from their preservation, the creating of computer catalogues, inter-library loans etc. To ensure the normal development of libraries all aspects of their work should be treated as a complex.

To adequately fulfil their tasks the central research libraries should start functioning as an integrated library network. The author of the present article considers it essential to develop a national program of cooperative resource sharing, which should consist of the following parts:

1. Coordinated and/or cooperative collection development. To create optimal collections the central research libraries have to specify their division of

labour, to study the information needs of scientists and specialists and to compile a detailed acquisitions plan.

2. The storage of the collections: a) the publications of lesser demand should be held in the Depository Library; b) normal holding conditions should be guaranteed in central research libraries (repairs and renovations of the stacks).

3. The preservation of the collections should be guaranteed: a) the treatment of paper to neutralize acidity; b) the making of copies for extensive use (microfilming, digitizing information); c) funding for the restoration of valuable materials.

4. The development of cataloguing centres and the ensuring of online access to their catalogues.

5. The modernization of inter-library loans services.

6. The further development of the program of Estonian National Bibliography.

ESTONIAN CENTRAL RESEARCH LIBRARIES TODAY

The Regulation issued by the Ministry of Culture and Education by Jan. 19, 1995 specified the subject fields of responsibility between eleven Estonian central research libraries.

The editors of this yearbook asked the directors of these libraries to answer shortly whether their libraries, in the new capacities as central research libraries, are working differently from their previous period, and what changes should be made in the cooperation of the libraries to ensure the optimal functioning of the central libraries.

It became clear that several libraries had changed their acquisition principles. The Library of the Estonian Academy of Sciences, which had been a universal library, has laid the main stress on natural sciences. The Library of Tallinn Technical University has decided to fill the needs for technical publications of a wider range of users than before. The Libraries of Tartu Agricultural University and Tallinn Pedagogical University have laid more stress on acquiring strictly specialized publications. At the same time the libraries do not have enough funding to fulfil their tasks.

Estonian National Library, Tartu University Library and the Archival Library of Estonian Literary Museum find it necessary to specify the cooperation in acquiring and preserving the national publications. The delay in passing a law about legal deposit copies is hindering the work of the libraries.

Almost all directors have stressed the importance of adopting modern information technology. They indicate the achievements in this work, but also point out the shortage of hardware and software. Much hope is laid on the creating of inter-library information system based on integrated software. A consortium of Estonian libraries (ELNET) has been formed to achieve this goal.

Estonian National Library and The Library of the Estonian Academy of Sciences distribut information about new publications in their fields of responsibility. The libraries of Estonian Agricultural University and Tallinn

Technical University have started to introduce the achievements of Estonian sciences outside Estonia (the former forwards information about agricultural research to AGRIS database in Vienna, the latter is compiling the database Estonian Technology and Economics (ETE), which will be included in the CD-ROM database TENTTU of Helsinki Technological University).

The Library of the Estonian Academy of Sciences, having already compiled a thesaurus on physics in Estonian, suggests that each library did the same in their particular field of acquisition.

Other problems were discussed, like the need for new library buildings, the legal and actual problems of sending the books of little demand into Depository Library, etc.

Besides the above mentioned libraries, also the Estonian Medical Library, Estonian Patent Library, Estonian Standards Library and Estonia Childrens' Library offered their opinions on the development of central research libraries.

Jüri Järs

"TIGER'S JUMP" AND LIBRARY AUTOMATION

A. D. MCMXCV

Library automation in Estonia has already had about two decades of history and experience, but the insufficient funding of automation projects has not allowed to introduce the information system which would meet the requirements of libraries and end-users.

In 1990 a working group for developing an Estonian communication format was organized by ELA. EKF, based on Common Communication Format, was published in 1991. In 1992 the Working Group of Library Automation was formed by ELA and the first version of the project "Information System of Estonian Libraries" was created in 1993. "General Principles of Library Automation in Estonia" with recommendations, and the project of a national format for bibliographic record interchange (based on FINMARC) were compiled, by 1994.

The joint project of 5 research libraries was initiated in 1993. Unfortunately there was no funding available for buying integrated library software. Bibliographic records are still generated in different formats, using several software applications (FoxPro, dBASE, Informix, Pro-Cite, Micro-CDS/ISIS, KIRI). In 1995 a grant (EEK 2,444 milj.) was received from the Open Estonia Foundation for the project of research libraries. This grant has been spent on improving the existing cataloguing applications, building local area networks and evaluating library software for the final choice, because it would not have enabled buying up-to-date library software.

In September 1995 the Consortium of ELNET was organized as a non-profit union of 7 research libraries for creating the consortium-wide information system, which would provide catalogue records for all Estonian libraries and act as a gateway between regional and international library networks. The negotiations

with Andrew W. Mellon Foundation have been started and the grant application for funding the purchase of an integrated system will be submitted in 1996. The integrated library software for ELNET Consortium will be selected from among ALEPH, GeacPlus, Horizon, INNOPAC, OLIB and VTLS.

In March 1995 the Statement of Intent was signed by the representatives of Latvia, Lithuania and Estonia in which they agreed on common strategy for the development of information technology in the libraries of this region. The Baltic Library Network will be designed as an integrated cooperative system, a gateway to a wide range of electronic network services.

The Committee for Library Automation has been formed by the Ministry of Culture and Education as an advisory institution. The main goal of the Committee is to integrate the information system of libraries into a national information infrastructure, and to assist in funding library automation projects from the state budget.

In 1995 the Working Group of Public Library Automation was organized by ELA, which started working on a joint project of 20 public central libraries. In November a grant was asked from Open Estonia Foundation for the project "Creating the Information System of Estonian Public Libraries: City and County Central Libraries. Phase 1 (1996)". The software for this project will be selected from among BTJ 2000, Kirjasto 3000, LIBER, MikroMARC and TINLIB.

The software products, which will be selected for cataloguing centres and public central libraries will be adapted according to the requirements on information technology in Estonian cultural and language environment.

At present no joint project has been initiated for the automation of small libraries and they must independently apply for funding from the budgets of local governments, foundations, institutions etc.

Considering the further development and maintenance of library information systems the greatest problem is the outflow of brains from the libraries (particularly automation specialists) caused by low salaries.

Sirje Nilbe

SOME ASPECTS OF THESAURI

In connection with creating the electronic databases, including online catalogues, in Estonian libraries, there is an increasing need for controlled vocabularies that enable verbal subject access to these databases by subject headings or descriptors. Up to now the large academic libraries have arranged their subject card catalogues systematically, following the UDC. The most elaborate controlled vocabularies for information retrieval systems have been the thesauri.

In this paper an overview is given about the origin and purposes of information retrieval thesauri. The structure and semantical relationships of a standard thesaurus are introduced. Computer aids for creating and the maintenance of thesauri, as well as subject indexing and searching by the means of integrated online thesauri, are described.

CREATING THE ESTONIAN VERSION OF THE UDC

Although the UDC has been known in Estonia since 1920s, no UDC tables have existed in the Estonian language. At the initiative of the Working Group on Classification and Subject Indexing of the Estonian Librarians' Association the creating of the Estonian version of the UDC was started in 1992 as an interlibrary project. The UDC Master Reference File (MRF) was taken for its basis. 37 persons from 10 libraries, mostly classifiers, and also outsiders have been working at the translation. Experts from Estonian universities and scientific institutions have been revising the adequateness of Estonian terminology. The rough copy is at present being entered into the computer at the Library of the Estonian Academy of Sciences and Tallinn Technical University Library. The Estonian UDC tables will be published as a looseleaf edition and a machine readable version will also be made.

Tiiu Pihlakas

RURAL LIBRARIES TODAY

Public libraries, which comprise one third of all Estonian libraries, have experienced large changes during the last five years. They have been moved from state budgeting into county budgeting. Many of these libraries have been given new rooms, some of them have received better salaries and longer vacations for their workers. The situation a rural library finds itself in depends on the attitude of the local authorities toward a library as a cultural institution, and also on the activity of the librarians. The law of public libraries protects them against closing and also calls for special education of the librarians, but it does not give protection to the librarians against being transferred to partial workhours. Workload has increased twofold during the time (in 1995 libraries had 1 407 000 visits and 4 136 000 lendings), the users of the libraries are queuing up for new arrivals and periodicals. Despite the fact many librarians are forced to work only part-time. Money for the acquisitions comes from the state (in 1995 it was 8.- EEK per person) and county budgets (11.75 EEK per person), but it covers only the cost of reference works and very little is left over for new fiction. The need for reference books, language textbooks and all kinds of non-fiction has constantly increased. In the field of acquisitions the rural libraries are helped by central libraries, each of which has four workers to cope with the problem, their salary comes from the state budget. With present organization of work, a rural librarian does not have the necessary time to find all information and to get the books from the publishers. The role of a rural library still is to be a center of cultural life, to preserve and develop the local cultural traditions, to be a center of leisure activities, a role of an information centre has been added. To cope with these tasks the libraries need additional finances, and, of course, the librarians who brave all hardships.

PROFESSIONAL SERIALS IN 1990-1995

The main body of substantial professional materials on librarianship in Estonia have been published in serials in recent years. The following volumes are analyzed in the present paper: Transactions of the National Library of Estonia (5 Vols), Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis: Library Publications (2 Vols), The Yearbook of the Estonian Librarians' Association (6 Vols), journal Library (27 issues).

The **Publications of Tartu University Library** started appearing in 1968, nine volumes have been published so far. Two latest volumes are included in the present survey. These are excellently compiled and edited substantial collections of scientific papers. Vol. 8, "Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918-1940" ("Tartu University Library in 1918-1940"), is one of the first publications to discuss the librarianship of the pre-war period of the Estonian Republic, we have to emphasize the professional use of archival sources and the depth of the analysis. Vol. 9, "Tartu Ülikooli Raamatukogu ja lugeja" ("Tartu University Library and Its Reader"), gives a survey of a long-time research on readers conducted at the library. Tartu University Library is the only library in Estonia where a systematic and high-level research on the subject has been carried out.

Transactions of the National Library of Estonia continue the good traditions of the serial "The Soviet Estonian Librarianship". The first volume - "Raamatuloolist" ("On Book History") - is the most informative of the five volumes under discussion. Two volumes are devoted to the problems of censorship. In the future we would expect the Transactions to reflect and analyze the present situation of librarianship more thoroughly.

The structure, compilation principles and extent of the **Yearbook of the Estonian Librarians' Association (ELA)** have already been established, it mostly consists of short articles on current problems. The activities of the Librarians' Association are thoroughly covered. It also publishes a wide range of short papers on the history of Estonian librarianship. Each volume offers several reviews discussing the most important recent publications on the field.

The journal "Raamatukogu" ("Library") was re-established in 1990. Since then the journal has passed an interesting period of development. At the beginning it resembled an interlibrary information bulletin, focusing only on the profession, addressing a limited readership and the type and level of the texts and the structure of the materials were uncharacteristic to a journal. During recent three years the journal has acquired a new appearance and subject matter. The structure has become more varied and the materials are well phrased. Many new headings have appeared: "The Opening Column", "Habent sua fata libelli", "The Legal Column", "For You about Yourselves", "News". Short scientific papers have been introduced to the journal.

We are glad to notice that the number of our professional publications has increased and their contents have become more thorough and substantial. We would still wish the publications of bigger academic libraries to appear more regularly and expect versatile discussions and analysis of different aspects of

librarianship, other libraries could also try and publish the collections of scientific papers. The ELA Yearbook and "Raamatukogu" are regularly published. In the future the Yearbook could remain more conservative and profession-oriented, covering both the activities and research of the year under discussion. The journal should continue being more mobile, flexible and versatile. As the texts relating to our profession that appear in these publications reflect our every-day life and researchwork, the continuous interest in them is well grounded.

Villu Tamul

ARVO TERING - MULTIPLE PRIZEMAN

Ph. D. Arvo Tering, the University of Tartu Library research-worker is a F. Puksoo prizeman (1995 Prize and noted in 1994) and a laureate of A. Puksoo Foundation (1995).

His research-field is the history of culture and higher education in Baltic area during 17th and 18th centuries. A. Tering's publications concern the broad sphere of academic contacts of Tartu (Dorpat) University with the universities in Germany, Nordic countries, the Netherlands, Poland and other European countries.

Ivi Tingre

ESTONIAN LIBRARIES AND SOVIET LIBRARY POLICY

The establishing of Soviet power brought forth changes in librarianship. The laws, regulations and instructions effective in the Soviet Union became compulsory also in Estonia. New types of libraries were created, e. g. libraries of collective farms, trade union libraries etc. The system of main and branch libraries was dissolved.

The most important change stemmed from the changed main function: the libraries in the SU were the institutions furthering ideology. This function was the organizational basis for library work. The libraries had to ideologically educate their users. The collections of the libraries were under strong pressure: banned publications were removed, Russian books and periodicals were added, all books were reshelved (Russian and Estonian collections were required to be merged), the structure of the catalogues was altered (it was required to place the classical works of Marxism and Leninism, the texts by the leaders of Communist Party and Soviet politicians and the resolutions of the Soviet Party congresses on the first positions in all catalogues, paying no attention to classification).

In the SU much attention was paid to all kind of show data. The number of library users was the most important figure, many campaigns were undertaken to raise the number. In Estonia it was possible to ignore at least some of them.

Very important data was also the mean frequency of borrowings and mean circulation. Regarding the frequency of borrowings we were among the first in the SU, regarding circulation - among the last.

It was possible to avoid some sorts of activities required in the SU, like reading books aloud to adults. The new classification system - RBK - was not adopted in Estonia. Although we sometimes had to participate in the all-union library research, we could choose our subjects according to the needs of our country. Therefore we sometimes refused to participate, which, of course, resulted in trouble.

The relations of the Ministry of Culture of the SU with foreign countries had a favourable effect on Estonia, as many librarians were able to visit foreign libraries.

The inspection tours of the representatives of the Ministry of Culture of the SU and the V. I. Lenin State Library of the SU to Estonian libraries were quite frequent.

Heino Räm

HELENE KULPA: A RETROSPECT

Helene Kulpa, a bibliographer from Tartu, was born in Moscow on May 20, 1910. After graduating from Tartu University in 1936 she has worked at Tartu University Library (1936-1942, 1950-1953), Tartu Public Library (1954-1964) and the Archival Library of Estonian Literary Museum (1942-1947, 1964-1986).

H. Kulpa has compiled retrospective bibliographies on Estonian history and the history of Tartu, earlier Estonian books (1901-1917) and journals (1931-1940), which has been a laborious task.

She has also written about Oskar Kallas as the founder of the Archival Library, and about her own father Udo Ivask, a bibliologist. The archives of Udo Ivask, systematized and commented upon by H. Kulpa, are preserved in Tartu University Library, in the Archival Library of Estonian Literary Museum, and in the Russian State Library in Moscow.

A list of H. Kulpa's publications in Estonian and Russian is added to the article.

Ingrid Loosme, Linda Kivistik, Maare Kümnik, Aime Naanuri

REMINISCENCES ABOUT KAJA NOODLA AS A TEACHER

The reminiscences of the students of library science and bibliography and later colleagues about their teacher Kaja Noodla, on her 80th birthday, Jan. 11, 1995.

Kaja Noodla has worked at Tartu University Library as a substitute for

director, the head of Bibliography Department and the developer of the Department of Manuscripts and Rare Books (1949-1971). The managing and developing of the richest library in Estonia, the organizing of the preservation of the collections was the hardest task in her career. At the same time she lectured on the library science, book history and bibliography at Tartu University.

The authors of the paper emphasize the features of Kaja Noodla's personality, such as accuracy and precision, systematic approach, strictness, discretion and modesty in relations with her students and colleagues, and her deep and substantial knowledge.

Her enthusiastic spirit inspires her students and colleagues to research the history of Estonian books, the development of rural libraries, and stimulates exactness in the compilation of bibliographies and research work.

The authors send Kaja Noodla their best regards, wish her great success in her scientific work and vigorous out-of-doors activities.

Mare Rand

OF LOVE AND RESPECT FOR THE WRITTEN WORD On the Jubilee of Ingrid Loosme

The 70th jubilee of a long-time colleague Ingrid Loosme was celebrated at Tartu University Library on June 14, 1995.

Ingrid Loosme has been working at different departments of the library for almost thirty years, she has been a devoted archivist, working with characteristic thoroughness, punctuality and deep interest in the history of science at the Department of Manuscripts and Rare Books. She has been the first researcher of many archival manuscripts and the first to introduce the autographs and correspondences of historical value in various publications. For her work she has been awarded the Friedrich Puksoo Prize (1993). Due to deep erudition in her field her tasks have also included the compilation of large and important exhibitions. She has published about 40 articles introducing and promoting the preservation of rarities in research collections, journals and newspapers.

Deep interest in the history of Estonian books and publishing, especially in the history of Tartu printing shops, has resulted in a research well based on source materials and true to facts on the books of the period of national awakening, their history, accessibility to the public and readership. Her extensive and substantial studies "The Role of H. Laakmann in the History of Book-Publishing during the Period of National Movement" [1, in Est.], "The Fiction Published during 1860-1870 and Its Reader" [2, in Est.], "The Schnakenburg's Publishing House and Printing Shop (1875-1884)" [4, in Est.], belong to the treasury of Estonian book research. Her latest extensive work, prepared together with a colleague Ene Jaanson, is a survey "Tryckerierna i Tartu i universitetets tjänst 1802-1883", published at Helsinki University Press [8].

One has to be born to be a librarian, this requires inbred love and respect for both books and their readers, and an unselfish wish to acquaint people with

written knowledge. All the colleagues express their thanks to Ingrid Loosme, congratulate her on her birthday, bid her good health and zeal for work, and expect new publications.

Helje Riives (compiler)

WHO'S WHO IN ELA AND IN ESTONIAN LIBRARIANSHIP IN 1995

The publication presents short data about the persons, whose activities, recognitions, post/job titles and positions have been notable in the profession in 1995: ELA's directorate and the members of the managing committee, the heads of the committees and working groups, honorary members; the managers of interlibrary projects in 1995; the persons who have been awarded some prizes or academic degrees in 1995; the directors and deputy directors of the central research libraries, directors of the county/city central libraries; ministry officials dealing with the work of libraries; teachers with academic degree at the Department of Information Studies at Tallinn Pedagogical University; the editors of the journal "Raamatukogu" ("Library") and "ERÜ aastaraamat 1995" ("ELA Yearbook 1995").

The biographic data (sometimes not complete) has been sent in by the persons:

names, date of birth, birth-place,
education (**Har**),
previous and current employment (**Töö**),
membership of the ELA (**ERÜ**),
activities in the institutions or as a head of the state project (**Teg**),
research work (**Uurim**),
advanced scholarship (**Täiend**),
approvals (**Tunnust**),
personal bibliography (**Bibl**),
family status (**Perek**),
hobbies, students', religious and other organisations (**Hobi**),
the work (tööl) and home (kod) addresses (**Aadr**).

The choice of persons included in the present who's who-type publication has been made according to their activities during the year of 1995. Naturally, there is a need to compile a biographical reference book about the distinguished Estonian librarians through the ages.

AUTORID * AUTHORS

- Marje AASMETS** TPÜ infoteaduste osakond, professor, pedagoogika-kandidaat
Tallinn Pedagogical University, Department of Information Studies, professor, candidate (library science)
Narva mnt 25, EE0100 Tallinn, tel 640 9481
- Jüri JÄRS** TTÜ Raamatukogu, automatiseerimisgrupi teadur
Tallinn Technical University Library, researcher, automation group
Akadeemia tee 7, EE0026 Tallinn, tel 620 3557
- Konrad KIKAS** TTÜ Raamatukogu, teadus- ja arendusosakonna juhataja
Tallinn Technical University Library, Head of the Research and Development Department
Akadeemia tee 7, EE0026 Tallinn, tel 620 3559
- Arda-Maria KIRSEL** Eesti TA Raamatukogu, süstematiseerimissektori juhataja
The Library of the Estonian Academy of Sciences, Head of the Classification Section
Rävala pst 10, EE0100 Tallinn, tel 455 7436
- Linda KIVISTIK** TÜ Raamatukogu, teaduskirjanduse lugemissaali vanemraamatukoguhoidja
Tartu University Library, librarian, readingroom services
Struve 1, EE2400 Tartu, tel 465 774
- Maare KÜMNIK** TÜ Raamatukogu, teadusbibliograafia osakonna juhataja
Tartu University Library, Head of the Research Bibliography Department
Struve 1, EE2400 Tartu, tel 465 783
- Ingrid LOOSME** raamatuloolane, pensionär
book historian, retired
Pepleri 10-19, EE2400 Tartu, tel 430 319
- Aime NAANURI** Tartu Maakonna Keskraamatukogu, asedirektor
Tartu County Central Library, Deputy Director
Lohkva küla, EE2400 Tartu, tel 488 818

- Sirje NILBE** TÜ Raamatukogu, liigitamissektori pearaamatukogu-
hoidja
Tartu University Library, Classification Section, librarian-in-charge
Struve 1, EE2400 Tartu, tel 465 759
- Reet OLEVSOO** ERÜ, büroojuhataja
Estonian Librarians' Association, Secretary
Tõnismägi 2, EE0100 Tallinn, tel 450 929
- Tiiu PIHLAKAS** Jõgeva Maakonna Keskraamatukogu, peaspetsialist
Jõgeva County Central Library, Specialist
Veski 3, EE2353 Põltsamaa, tel 51 466
- Mare RAND** TÜ Raamatukogu, käsikirjade ja haruldaste raamatute
osakonna juhataja
Tartu University Library, Head of the Department of Manuscripts and Rare Books
Struve 1, EE2400 Tartu, tel 465 744
- Helje RIIVES** TTÜ Raamatukogu, bibliograafiaspektori teadur
Tallinn Technical University Library, researcher, Bibliography Section
Akadeemia tee 7, EE0026 Tallinn, tel 620 3551
- Heino RÄIM** Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu,
asejuhataja
Archival Library of the Estonian Literary Museum, Deputy Director
Vanemuise 42, EE2400 Tartu, tel 430 051
- Villu TAMUL** Tartu Ülikooli ajaloo osakond, dotsent, ajalookandidaat
Tartu University, Department of History, historian, Ph.D., assistant professor
Ülikooli 18, EE2400 Tartu, tel 465 657
- Ivi TINGRE** endine raamatukogunõunik, pensionär
former library counsellor, retired
Preesi 42-1, EE0003 Tallinn, tel 477 073

Lühendeid * Abbreviations

a	aasta	ESR	E Standardiraamatukogu
A. D.	<i>Anno Domini</i>	ETAR	TA Raamatukogu
aadr	aadress	ETKVL	E Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklik Liit
ajak	ajakiri	etnogr	etnograafia
AJS	automaatjuhtimissüsteem	ettek	ettekanne
ajut	ajutine	ettevalmist	ettevalmistamine
akad	akadeemiline	EV	E Vabariik
alal	alaline	EÜS	E Üliõpilaste Selts
ANSV	Autonoomne NSV	FAO	ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorganisatsioon
art	artikkel	fil	filoloog(ia)
aset	asetäitja	filos	filosoofia
ass	assistent	geneal	genealoogia
<i>Assoc</i>	<i>Association</i>	geogr	geograafia, geograafiline
assots	assotsiatsioon	GPNTB	NSVL Riiklik Avalik Teaduslik-Tehniline Raamatukogu
asut	asutaja	gümn	gümnaasium
autom	automatiseerimine	har	haridus
avald	avaldanud	HM	EV/ENSV Haridusministeerium
äü	ametiühing	human	humanitaar
bibl	bibliograaf(ia)	IFLA	Rahvusvaheline Raamatukoguühingute Liit
<i>c.l.</i>	<i>cum laude</i>	inform	informatsioon
dir	direktor	inst	instituut
dots	dotsent	<i>Intern</i>	<i>International</i>
dr	doktor	inventeer	inventeerimine
E	Eesti	ISBN	raamatu rahvusvaheline standardnumber
EE	E entsüklopeedia	j	juures
EEK	Eesti kroon	jm	ja muud
EKP	Eestimaa Kommunistlik Partei	jms	ja muud sellised
ELKNÜ	Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing	jpt	ja paljud teised
ELNET	E Raamatukoguvõrgu /Konsortsium/	jt	ja teised
ELR	E Lasteraamatukogu	juh	juhataja
EMAR	E Muusikaakadeemia Raamatukogu	k	küla; kool; keel(ne)
EMI	E Majandusjuhtide Instituut	kasut	kasutamine
EMR	E Meditsiiniraamatukogu	kat	kateeder
EN	Euroopa Nõukogu	katal	kataloogimine
ENE	E nõukogude entsüklopeedia	kd	kõide
ENSV	Eesti NSV	KHM	EV Kultuuri- ja Haridusministeerium
ENÜS	E Naisüliõpilaste Selts	kirj	kirjandus
EPA	E Põllumajanduse Akadeemia	kirjast	kirjastamine
EPMÜ	E Põllumajandusülikool	Kk	Keskool
EPMÜR	EPMÜ Raamatukogu	KK	Keskkomitee
EPR	E Patendiraamatukogu	kl	klass(iline)
ERM	E Rahva Muuseum		
ERÜ	E Raamatukoguhoidjate Ühing		

klassif	klassifitseerimine	NSV(L)	Nõukogude Sotsialistlik(e) Vabariik(ide Liit)
KM	EV/ENSV Kultuuriminitseerium	nt	näiteks
KMAR	E Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu	n-ö	nii-öelda
kn	külanõukogu	obl	oblast
knd	kandidaat	osk	osakond
kod	kodune	oü	osühisus
koll	kolleegium	organiseer	organiseerimine
komisj	komisjon	ped	pedagoogika
kompl	komplekteerija, komplekteerimine	perek	perekond
konserveer	konserveerimine	PI	projekteerimisinstituut
konv	konverents	pk	postkast
koost	koostaja, koostanud	poegl	poeglaste
korrald	korraldamine, korraldaja, korraldusel	popul	populaar-
korresp	korrespondent	PR	avalikkussuhted (public relations)
KR	Keskraamatukogu	prof	professor
kr	kroon	programmeer	programmeerimine
kt	kohusetäitja	projekteer	projekteerimine
KTB	konstrueerimis- ja tehnoloogiabüroo	pst	puiestee
kvalif	kvalifikatsioon	psühhol	psühholoogia, psühholoogiline
käsik	käsikiri	publ	publikatsioon
kü	kirjastusühing	R, r	rajoon
lgs	lugemissaal	rahvusl	rahvuslik
liigit	liigitamine	rahvusv	rahvusvaheline
lk	lehekülg	red	redaktor
LNR	ENSV Riiklik Laste- ja Noorteraamatukogu	restaur	restaureerimine
...maa	...maa	retrosp	retrospektiivne
mag	magister	rets	retsensioon
maj	majandus	riikl	riiklik
matem	matemaatika	rk	raamatukogu
med	meditsiin	"RK"	"Raamatukogu" (ajakiri)
met	metoodik(a)	rkh	raamatukoguhoidja
metodol	metodoloogia	rmt	raamat
min	ministeerium	rmtk	raamatukogundus
mk	maakond	RPI	riiklik projekteerimisinstituut
mnt	maantee	RR	E Rahvusraamatukogu; F.R.Kreutzwaldi nim ENSV Riiklik Raamatukogu
monogr	monograafia	RSN	Rahvasaadikute Nõukogu
MR	ENSV Riiklik Teaduslik Meditsiini raamatukogu	RVL	raamatukogudevaheline laenus
märksõn	märksõnastamine	s.o	see on
n	noorem	saj	sajand
N Liit	Nõukogude Liit	sekr	sekretär
nim	nimeline; nimetus	sekt	sektor
NLKP	Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei	seks	seksioon
nn	niinimetatud	sh	sealhulgas
		sjsk	sidejaoskond
		sotsiol	sotsioloogia
		st	see tähendab

standardiseer standardiseerimine
 stažeer stažeerimine
 SU *Soviet Union*
 säilit säilitamine
 süstем süstemaatiline; süstematiseerimine
 TA E/ENSV Teaduste Akadeemia
 TATR TA Teaduslik Raamatukogu
 tead teaduslik
 teadusk teaduskond
 teenel ENSV teeneline /kultuuritegelane/
 teg tegevus
 tehnil tehniline
 tehnol tehnoloogia
 tel telefon
 terminol terminoloogia
 TK Täitevkomitee
 TKR teaduslik keskraamatukogu
 Tln Tallinn
 toim toimetaja, toimetamine, toimetanud, toimetus
 toimk toimkond
 TPedI E.Vilde nim Tallinna Pedagoogiline Instituut
 TPI Tallinna Polütehniline Instituut
 TPÜ Tallinna Pedagoogikaülikool
 TPÜR TPÜ Raamatukogu
 TR Teaduslik Raamatukogu
 Trt Tartu
 TRÜ Tartu Riiklik Ülikool
 tsentralis tsentraliseerimine
 TSN Tööraha Saadikute Nõukogu
 TTÜ Tallinna Tehnikaülikool
 TTÜR TTÜ Raamatukogu
 tunnust tunnustus
 täiend täienduskoolitus; täiendatud
 tööor tööühm
 TÜ Tartu Ülikool
 TÜR TÜ Raamatukogu
 tütarl tütarlaste
 u umbes
 USA Ameerika Ühendriigid
 uurim uurimus(töö)
 v vanem; vald; väljak
 v.a välja arvatud
 vabar vabariiklik
 vlj väljaanne
 vm või muu
 vms või muu selline

VTTR ENSV Vabariiklik Teaduslik Tehnikaraamatukogu
 õp õpetaja
 õppej õppejõud
 õppevah õppevahend
 õppeül õppeülesanne
 Ü ülikool
 ülel üleliiduline
 üliõpil üliõpilane
 ÜRO Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

